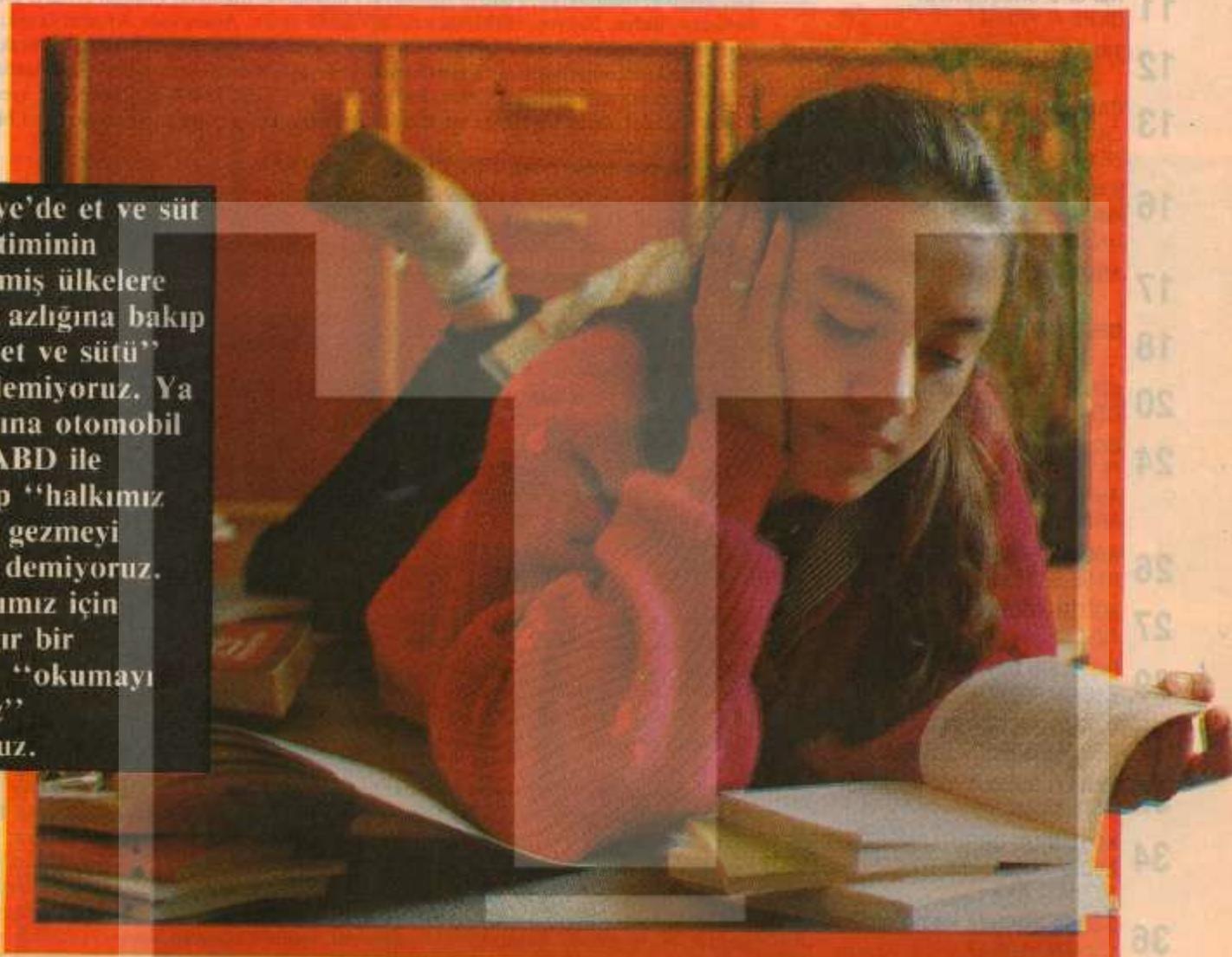

Görüş

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

AYLIK DERGİ ■ KASIM 1987

Türkiye'de et ve süt tüketiminin gelişmiş ülkelere göre azlığına bakıp "halkımız et ve sütü" sevmiyor demiyoruz. Ya da kişi başına otomobil sayılarını ABD ile karşılaştırıp "halkımız otomobille gezmemi sevmiyor" demiyoruz. Ama, halkımız için oldukça ağır bir suçlamayla "okumayı sevmiyor" diyebiliyoruz.

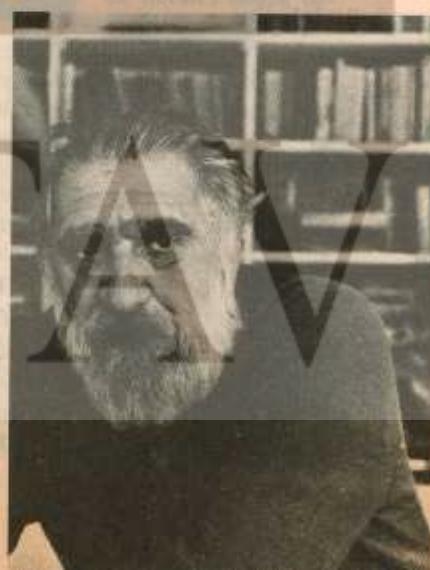
ÖZAL'IN ÖNLENEMEYEN
YÜKSELİŞİ

BEHICE BORAN
1910-1987

CAN YÜCEL İLE SÖYLEŞİ

Behice Boran artık fiziken aramızda değil. Ama gene yaşama devam ediyor. Çünkü Boran öldükten sonra da yaşamaya devam edecek bir hayat sürdürdü. Tüm hayatı boyunca sömürüden ve baskından kurtulmuş bir Türkiye için, bağımsız bir Türkiye için mücadele etti, bunların gerçekleşeceği umuduyla yaşadı. Türkiye bağımsızlığını kazandığı, ülkemizde emekçi demokrasi egemen olduğu ve sosyalizm rayına girdiği ölçüde Boran'ın hizmeti anlam kazanacaktır. Ve böyle bir Türkiye'de emekçi halk onu en canlı ve onurlu bir şekilde yaşatmayı bilecektir.

3	SOSYALİST OLMAK, SOSYALİST ÖLMEK CAĞATAY ANADOL
5	ÖZAL'IN ÖNLENEMEYEN YÜKSELİŞİ SABAHATTİN KERİM
7	ANAP İCRAATI SÜRECEK SEZGIN TÜZÜN
8	Evet, SOL PARTİ TEKTAS AĞAOĞLU
10	BİR DEVİRİMDEN DİGERİNE BAKIŞ JÜRGEN KUCZYNSKI
11	HEPSİ O SALONDAYDI DILEK A. KANAT
12	1917'NİN YANSIMALARI
13	ÇAĞ-MAĞ ATLAMIYORUZ CAN YÜCEL İLE SÖYLEŞİ ZEYNEP AVCI
16	KAHVE DÖVÜCÜSÜNÜN HINK DEYİCİSİ HALİM TOGAN
17	ARENİN GÖRÜŞÜ
18	DEĞİNMELER
20	KİTAP: KARA TABLO MU? ÖZKAN TANER
24	BİLENLERE SORDUK FETHİ NACİ, NAZAR FİKRI, ERDAL ÖZ, AHMET KÜFLÜ, İNCİ ASENA, ARSLAN KAYNARDAG
26	ABD'DE SEÇİM PANAYIRI AYŞE SARI
27	EĞİTİM KONUSUNDASI VASİYETİMDİR-2 AZİZ NESİN
29	DIŞİŞLERİ BAKANI ARANIYOR BASKIN ORAN
30	ÖZGÜR BİR EĞİTİM ORTAMI GENÇAY GÜRSOY İLE SÖYLEŞİ
32	PARAYI BULDUK YA SONRASI NÜRİ KARACAN
34	KÖYLÜNÜN ÖRGÜTLENMESİ GEREK NEDİM TARHAN İLE SÖYLEŞİ MEHMET AKA
36	BORSA KOŞUYA HAZIR DEĞİL OSMAN ULAGAY
37	KİTAP
38	SİLAHLI KUVVETLERİ KİM KURTARIR SABAHATTİN KERİM
39	30 GÜNÜN İÇİNDEN

TÜRKİYE'NİN DOSTLARI

“**T**ürkiye'deki durumda 1980 askeri darbesinden bu yana bir iyileşmenin olduğu kesindir. Ama bizim, kendi ülkelerimizde anladığımız manada bir demokrasi hâlâ çok uzaktadır. Bu dertli ülkenin ikinci sınıf bir demokrasi mahküm edilmesine karşı çıkmalıyız. Adına ve çağımıza layık bir demokrasiye ulaşma mücadeleşinde halkını, demokratlarını hem bugün hem gelecekte desteklemeliyiz.”

Kim söylüyor bunları? Kendilerine “Türkiye'nin Dostları” adını veren Avusturya, Portekiz, Belçika, Danimarka, Federal Almanya, Finlandiya, Ingiltere, Fransa, İsviçre, İsviçre, Yunanistan, İtalya, Norveç, Hollanda ve ABD'li 188 aydın. Aralarında Avusturya eski Başbakanı Bruno Kreisky, Yunanistan'ın onlu özantı Yannis Ritsos, besteci Mikis Teodorakis, Portekiz'in eski Cumhurbaşkanı Costa Gomes, Federal Alman milletvekilleri Gert Bastian, Petra Kelly, ünlü yazar Günther Grass, Federal Alman Eğitim Emekçileri Sendikası üyesi Klaus Liebe Harkort, ünlü İngiliz yazarı Harold Pinter'in bulunduğu 188 demokrat şu bildirinin altına imza atmış:

“TÜRKİYE İÇİN İNSAN HAKLARI”

“Aramızdaki farklılıklara rağmen hataları ve güçlü yönleriyle hepimiz insanlığın mirasını paylaşıyoruz.

İki bin yilina yaklaşırken, belki de haklarımızın en önemlisi, kökenine bakılmaksızın tüm insanların eşitliğidir. Evrensel olarak tanınmış olan bu hak bir sözden ibaret kalmamadır. Bu Türkiye halkı için de doğrudur.

Ama biz biliyoruz ki bazı çevreler Türkiye halkın geriye alınamaz biçimde yerleşmiş olan çağdaş demokratik ilkelerden yararlanma yeteneği bulunmadığını ileri sürmeye çare etmektedir. Bunu kabul etmiyoruz.

Bu reddedişimizin bir işaretti olarak insanogluna onur kazandıran evrensel değerleri yerleştirmesi ve bu değerlere gelecekte de sahip olması için Türkiye halkına yardımcı olmak üzere biraraya gelmeye karar verdik”

Bu “Türkiye İçin İnsan Hakları” bildirisini, genel içeriğinden de ötede, aşağıdaki acil taleplerin bir ifadesi olarak görülmeli:

- Siyasi mahkemelere son verilmesi;
- İdama mahküm edilenlerin bağışlanması dahil olmak üzere genel af;
- Düşünce, vüdan ve örgütlenme özgürlüğü.”

“Türkiye'nin Dostları” Paris'te 27, 28 ve 29 Kasım tarihlerinde üç gün sürecek bir Kongre topluyorlar. Kongre'de dört ana başlık etrafında tebliğler sunulacak ve tartışmalar yapılacak. Profesör Erik Siesby'nin sunacağı ilk tebliğ Türkiye'deki mevcut hukuki yapıyı ele alacak. Hass Göran Franc'in tebliğinde ise düşünce ve örgütlenme özgürlüğü konusu işlenecek. Bu tebliğin alt başlıklar şöyledir:

- Siyasi partiler ve yasak siyasi faaliyetler
- İşçi sendikaları ve dernekler
- Basın
- Siyasi mülteciler ve yurttaşlıktan atımlar

Adrian Mitchel'in sunacağı üçüncü tebliğ Türkiye'nin kültür hayatını inceliyor. Profesör Gerhard Stuby ise hapisanelerdeki koşullar ve işkence başlıklı bir tebliğ sunuyor.

“Türkiye'nin Dostları” Kongre'ye katılımları için çok sayıda Turkiyeli aydına davetiye yolladı. Ancak bunlarmış büyük bir bölüm pasaport alamadıkları için toplantıya katılamıyor.

Şimdi soruyoruz kimler Türkiye'nin dostu? Damarlarında “asil Türk kanı” taşıyan ama Siddik Bilgin gibileri işkenceyle öldürenler mi, bunları koruyan, işkenceyi teşvik eden, bir rejimin doğal parçası haline getirenler mi? Yoksa hiçbiri “Türk kanı” taşımayan “gavurlar” mı? Türkiye'nin dostları kim? Türkiye'nin düşmanları kim?

SOSYALİST OLMAK SOSYALİST ÖLMEK

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin basamaklarında duruyordu. Kırmızı kordonlarla ayrılmış yerde Meclis Başkan Vekillerinden biri, SHP ve DSP Genel Başkanları, bazı milletvekilleri bulunuyordu. Aşağıda sekiz asker omuzlarında bayrağa sarılı bir tabut taşıyordu. Kılıçını çekmiş bir teğmenin komutasındaki erler selam duruyordu katafalkın arkasında. Görünmeyen hoparlörlerden acı bir boru sesi yükseliyordu.

Kendisine "Milli Güvenlik Konseyi" adımı veren beş kişilik bir grubun yurttAŞkanı çıkardığı Behice Boran için Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde tören yapıldı.

Behice Boran, 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin Urfa Milletvekili. Onun onbeş milletvekilinden biri.

En yurtseverimizi urdandan eden otoriteye karşı Meclis önünde ve 12 Eylül koşulları içinde "bey mi yaman, el mi yaman" diyebildi, 24 yıl önce bir başarıya, Mesc'e on beş milletvekili sokabilmeye borçluydu. İçinde Behice Boran'ın büyük payı olan bir başarıya.

Ekim ülkesinin kıyısında yaşamak talih-zligeine uğramış paranoid burjuvazinin işçi sınıfı fetsiz "gül bahçesine" çevirdiği Türkiye'de 1960'lı yıllarda bir ilçe binası tutabilenin, bir kongre, bir miting yapabilmenin demek olduğunu o yılları yaşayanlar bilir iyi. İşçi sınıfının siyasi alanda kazandığı içgüdü yeri dıyla tırnakıyla koruyup genişmeye çalışmanın ne kahrlara maloldugu hiçbir tarih araştırması kavrayamaz, lavya aktaramaz çünkü.

Hic kuşku yok ama; günümüzün sosyalist ailekti o yılların toplumsal meşruiyet kaza-

Behice Boran

1910 - 1987

ah vahına rağmen 1960'ların işçi hareketinde çok "hayırlı" bir parçalanma yaşamıyor, bilimsel sosyalist nüveler yeseriyor ve bilimsel sosyalist olmayanlarla arasındaki ayrimı netleştiriyor. Yeşerme aşayı kanal buldu kendine. Bu üç kanaldan üç hareket doğdu: Günümüzün Türkiye İşçi Partisi, günümüzün Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi.

Behice Boran eski Türkiye İşçi Partisi'nden yeni Türkiye İşçi Partisi'ni çeken kişidi. Sosyalizmin meşruiyet kazanma döneminin en önemli mühendisi, bilimsel sosyalistleşme cabasının Türkiye İşçi Partisi'ndeki mimarı oldu.

1970'lerin ikinci yılında, birligin gücüne ideolojik heterojenlik yerine ideolojik homojenlikle ulaşma döneminin arttı.

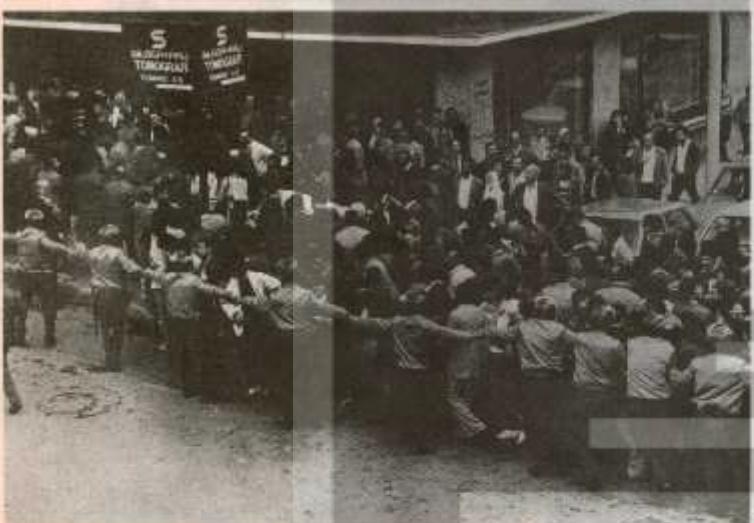
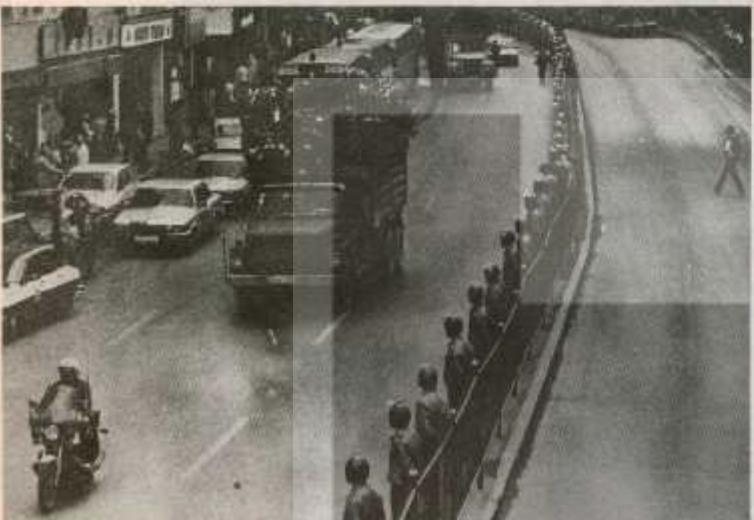
Ama 1975-1987 arası nesnel bakış için henüz erken. Daha uzun bir zamansal mesafe gerekiyor dönemin "topografyasını" kuşbakışı görebilmek ve onun içindeki Behice Boran'ı doğru değerlendirmek için.

Behice Boran Türkiye sosyalist hareketinin kurucu kadrolarından en önemlidisi. 1960'lı yıllar kuruculuk için çok geç, en az kırk yıl geç. Ama bu Boran'ın kabahatii değil. Hi kuşku yok ki biraz daha cahsı çarpıcı toplamış, taş toprağı elemiştir bir yola çıkabilseydi katkısı kıyaslanmaz boyullarda artacaktı. Geç kalmış kuruculuk, zamanında kuruculuktan çok daha zor bir işler çıktı.

Behice Boran zorlu başarıya. Ama zorlu başarıyı zorunda kaldığı için başarabileceğini başaramadı. Bu onun kuşuru değil.

"İnsan sosyalist doğmaz, sosyalist olur" demişti.

Behice Boran sosyalist oldu, sosyalist oldu.

Boran'ı İstanbul Ankara ve Brüksel'de uğurladık

Buchice Boran 7 yıllık sürgün hayatından sonra 10 Ekim günü Brüksel'deki evinde öldü. Sosyalizm kelimesinin dahi tabu sayıldığı dönemlerde başlayan mücadele yılları hapislerle, tutuklamalarla, saldırılarda ve son olarak da sürgünle geçmiş olan Boran'ın cenazesini Türkiye'ye uğurlamak üzere bir toplantı düzenlendi. Toplantıya Boran'ın yakınları, fikir arkadaşları ve dostları ile ilerici, demokrat pek çok kimse katıldı.

Brüksel'de Belçika-Sovyet Dostluk Derneği salonlarında yapılan toplantının evsahipliği görevini üstlenen Belçika KP Başkan Yardımcısı Claude Renard'in yaptığı açış konuşmasından sonra Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Nihat Sargin bir konuşma yaptı ve Boran'ın mücadele dolu yıllarını özetleyerek şunları söyledi: "Sosyalizm istiyordu, insanların huzur içinde dopdolu, insanca yaşayacağı düzeni istiyordu. Onu kendi yaşamında gerçekleştirdi. O mihnet ve kahırlar içinde dopdolu, insanca yaşadı; bir gününü, bir dakikasını bile heba etmeden, insan olmanın, çağdaş insan olmanın onurunu taşıyarak dopdolu insanca yaşadı ve bu yaşamı bizlere miras bıraktı: Örnek altı değerlendireceğimiz dersler çıkaracağımız, layık olmaya çalışacağımız mras."

Nihat Sargin'dan sonra söz alan Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Haydar Kutlu: "Değerli Başkanımız, görevini yerine getirmenin huzuru içinde son yolculuğunda rahat uyu. Bize emanet ettiğin büyük sorumluluklara uygun davranışımıza emin olabilirsin" diye başladığı konuşmasında Boran'ın kişiliğini övdü ve Boran yoldaşı ona her zaman olduğundan daha fazla ihtiyaç duyduğumuz bir zamanda yitirdik. Şimdi hareketimizin önünde hiçbir zaman olmadığı kadar ağır ve sorumluluk ödevler duruyor" dedi. Daha sonra Türkiye'deki son gelişmelerin umut verici olduğunu, demokrasi güçlerinin mücadeleşinin gelişğini vurgulayarak sözlerini söyle bağıdı: "Tüm bunlar başka şeyler de kanıtlıyor: İnsani duygulara toplumun demokratik viedanına ve bilincine, tarihin ileri yöndeği rotasına ters düşen yasalar, kararlar, uygulamalar ters yüz olmaya, düzeltilmeye mahkûmdur. Boran yoldaş vatandaşlık haklarından yoksun edilmiş. Ama bugün onun vatansı Türkiye onu bağırma basıyor."

Daha sonra söz alan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Genel Başkanı Ahmet Kağmaz şunları söyledi:

"Boran yoldaşı kaybettik. Acımız büyük. Boran yoldaş artık fiziken aramızda değil. Ama gene yaşamaya devam ediyor, edecek de. Çünkü Boran yoldaş olduktan sonra da yaşamaya devam edecek değerde bir hayatı sürdürdü. Tüm ömrümüz emekçi halkın davasına adadı, en zor şartlarda mücadeleye girdi ve azimle mücadeleyi sürdürdü."

"Sosyalizmin Türkiye'de toplumsal mesruyet kazanmasında birinci derecede rolü ol-

du. Bu hizmeti dahi emekçi halkın Boran yoldaşı rahmetle anmasına yeter."

"Boran yoldaşın yokluğu, yarım asırlik bir tecrübe ve bilgi birikiminin eksikliği Türkiye solu için elbette bir kayıptır. Ne ki, boylesi bir eksiklik bizleri daha bir kamçılayacak, mücadele azmimizi daha bir bileyecektir. Böylece fiziken olmasa da Boran yoldaş aramızda yaşamaya devam edecektir."

"Boran yoldaş tüm hayatı boyunca sömüründen ve baskından kurtulmuş bir Türkiye için, bağımsız bir Türkiye için mücadele etti, bunların gerçekleşeceği umuduyla yaşadı. Boran yoldaşı aramızda yaşamak demek, bu hedefleri mümkün olduğunda erken gerçekleştirmek demektir. Türkiye bağımsızlığını kazandığı, ülkemizde emekçi demokrasisi egemen olduğu ve sosyalizm rayına girdiği ölçüde Boran yoldaşın hizmeti anlam kazanacaktır. Ve böyle bir Türkiye'de emekçi halk Boran yoldaşı en canlı ve onurlu bir şekilde yaşatmayı bileyeciktir..."

Toplantıda bulunan yabancı konuklardan Avrupa Parlamentosu Komünist Grubu adına İspanyol milletvekili Perez Royo ve Dünya Barış Konseyi Genel Başkan Yardımcısı Andrea Dsmet birer konuşma yaparak Boran'ın kişiliğini ve mücadeleşini övdüler.

Toplantıda son olarak Prof. Server Tanılı bir konuşma yaptı ve Boran'ın mücadelede yaşadığı yılları ve Boran'ın o yıllar yaptığı mücadeledeki önemini vurgulayarak konuşmasını söyle sürdürdü: "Türkiye'de demokrasının yeniden kurulması kavgasının alabildiğine kızıştığı bir dönemde, Boran'ı engin deneyimlerinden çok daha fazla yaralanacağımız bir sırada yitirmiş bulunuyoruz. Ne yapalım? Yaşam akışını sürdürüyor, südürecek ve biz de ona uyacağız. Barışa, insan haklarına, özgürlüğe inanan tüm sağlıklı güçlerle ortaklaşa olarak demokrasının kaybedilmiş mevzilerini yeniden ele geçirmenin onu koruyup daha da yetkinleştirmenin bilinci içindeyiz. Sosyalizme varılacaksa -galiba- böyle varılacak, ona da inanıyoruz."

Toplantıda hazır bulunan yabancı konuklar arasında Belçika KP Başkanı Van Geigh, Batı Berlin Sosyalist Birlik Partisi Politbüro Sekreteri Harry Pflichtbeil, Alman Komünist Partisi'nden Werner Cieslak, İspanyol ve Yunanistan KP'lerden temsilciler, Avrupa Parlamentosu Sosyal Demokrat Grubu adına F. Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nden Reinhold Hah, Daniel Fedrigo, Jan Verstappen, Fransız KP Avrupa Parlamentosu Milletvekili Pierre Franchere bulunuyordu.

TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioglu, TÖB-DER MYK Üyesi Ömer Arslan, DISK MYK Üyesi Kemal Daysal, DİSK GYK üyeleri, Yaşa Ankan, Mehmet Karaca'nın da içinde bulunduğu çok sayıda demokratik kuruluş yöneticisi de toplantıda hazır bulunarak Boran'ı Türkiye'ye uğurladı.

ÖZAL'IN ÖNLENEMEYEN YÜKSELİŞİ

Seçimler sonucu, değil Özal, sosyal demokratlar dahi başa gelseler, demokratik hak ve özgürlüklerin tanınması ve yiğinlara açılması doğrultusunda adım atılmadıkça Türkiye'deki rejimin özü değişmiş olmayacağı.

B

asbakan Özal, "mali götürmek" teki maharetini ve kararlılığını bir kere daha kanıtladı. Erken seçim yasasının Anayasa Mahkemesi tarafından bozulması Özal'ın hesaplarını fazlaca etkilemedi. Sonuca seçimlerin tarihi 4 hafta erkenlendi, o kadar. Üstelik bu sayede Özal konjenan milletvekili konusundaki "pürüz"ü de hallederek "mali götürmek" için bir avantaj daha elde etti. Böylece demokrasi, eşitlik, adalet kavramlarıyla uzak yakın ilişkisi olmayan erken seçim kanununu eşi görülmek bir "oy yağışkanunu" haline getirdi. Ve yaptığı da marifetmiş gibi, siyasi rakipleriyle, "kendi kazıkları kuyuya düşüller" diyerek, malum meşrebiyle eğlendi.

Aşında erken seçim kanununun iptalinden istifade ederek Özal'ı, kendi kazdığı kuyuya düşürmek pekâlâ mümkünündü. Çünkü, bu sayede seçimlerin boykot edilmesi bir kere daha gündeme gelmişti. Üstelik de eskisinden daha ciddi olarak gelmişti. Öyle ki, Süleyman Demirel, topu Erdal İnönü'ye attıracak, SHP boykota evet dediği takdirde DYP'nin de seçimleri boykot edeceğini açıkça deklare etti. Ne ki düzen ve devlet partilerinin eskeşinin ve köklüsünün günümüzdeki devamı SHP, daha kanunun mülrekkebi kurumadan yine "düzen ve devlet"in somut simbolü olan İsmet İnönü'nün oğlu ağzından, seçimlere katılacaklarım, boykotu kabul etmeyeceklerini açıklayarak, ANAP dışındaki tüm partilerin seçimleri boykot etmeleri ihtimalini suya düşürdü.

Seçimler boykot edilseydi her halde "vatan" kurtulmazdı. Ama Türkiye'deki rejimin ne menem bir rejim olduğu bir kere daha ele güne açık edilmiş olurdu. "Bati alemi"ne yaranmak amacıyla yiğinlara bahsedilen yegâne hak olan "seçimlende oy verme" hakkının dahi, özdinde, "iş bitiren" olduğu iddia edilen bir ekibin, Türkiye'de beş yıl daha keyfince at oynatabilmek için "mali götürmesi"ne hizmet eden bir avadanlık haline getirildiği ayan beyan ortaya çıktı. Böylece demokrasi mücadelesi bir gidim da olsa meşafe katederdi.

Kaldi ki, boykotun benimsenmesi halinde

Özal'ın tek başına seçime gidip, tulum ANAP'lı bir TBMM ile AET'cilik yapmayı göze alacağı bir hayatı kuşkuluydu. Bir başka deyişle topluca boykot kararının Özal'ı geriletmesi ve tavizlere zorlanması hiç de yabana atılmayacak bir ihtimaldi. Ne ki SHP'nin kanına işlemi "düzenen sahip çıkma" geleneği -ki geçmişte de defalarca şahit olduk, o düzen olabilecek düzenlerin en berbatı da olsa bu gelenek hiç şaşmıyor- hem Özal'ı hem de SHP'lilerin dahi beğenmediklerini beyan ettikleri mevcut düzeni, Eylül rejiminin günümüzdeki uzantısını kurtardı. Sonuçta alaturka sosyal demokrasının vücutuna bir türlü oturmayan demokrasi elbiselerin defolaları bir kez daha sırıttı.

Bu durumda 29 Kasım'da seçimlerin yapılacağı hemen hemen kesin. Seçimlerde Özal'ın "mali götürceği" de hemen hemen kesin. Şu ana kadarki seçim anketlerinin gösterdiği de bu. Üstelik anketlerin ANAP için en olumsuzu da hı Özal'ın umduğundan da fazla milletvekili işaretini gösteriyor.

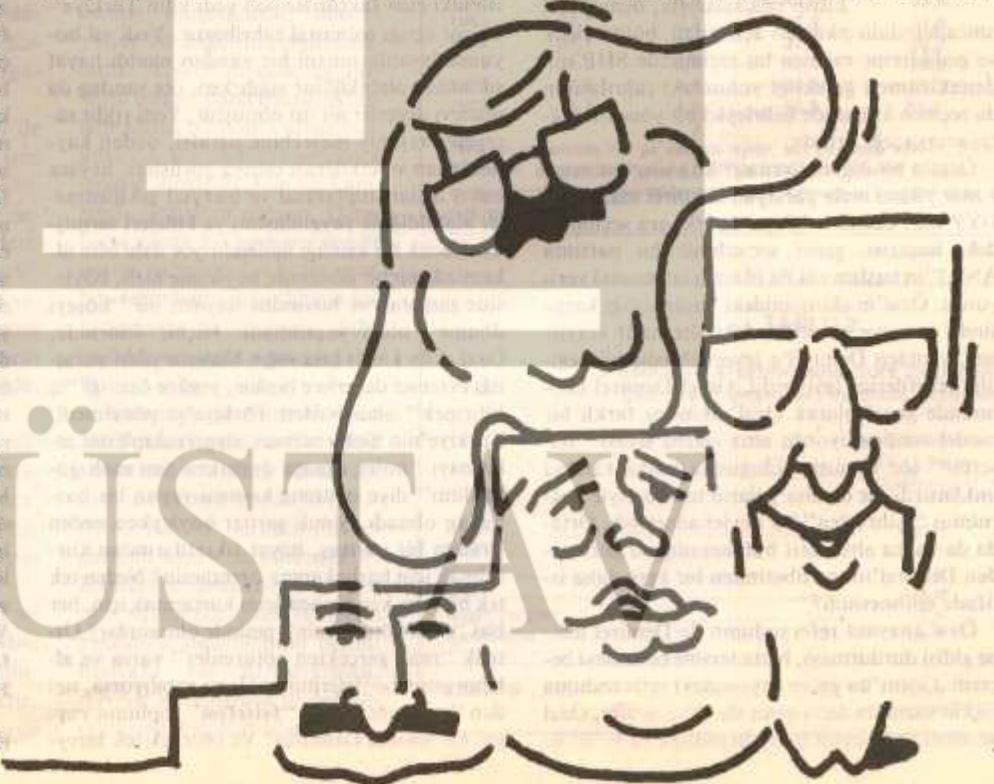
ANAP neden tırmadı?

Nasıl oldu da Özal yeniden seçmenin gözdesi olmayı başardı? Daha 1983 seçimlerinin hemen

ertesinde seçmen desteği azalmaya başlayan, SODEP-HP birleşmesi sonrasında seçmen desteğiinde birinci sırayı SHP'ye kaptıran, geçen yıldır ara seçimlerde zar zor % 32'yi tutturan ANAP'ın yeniden % 50'lere doğru tırmanmasının sebebi ne olabilir?

Seçim gününde daha vakit olduğu, o zamana kadar seçmenin görünüşünün değişebileceği, doyayıyla şu andaki anketlerin, seçim sonuçlarıyla eş tutulamayacağı söyleyenbilir. Ancak önceki seçimlere ilişkin anket sonuçlarından hareket edilirse, bu seçimlerde de ANAP'ın büyük farkla birinci parti olması ve mevcut seçim yasasıyla TBMM'de mutlak çoğunluğu ele geçirmesi kuvvetli ihtimaldir.

Oysa ANAP'ın icraatının, seçmenin ezici çoğunluğu ile, yani çalışan insanların katılıyla hiç mi hiç bağılaşmadığı herkesin malumu. Günlük basın Özal'ın ekonomide uyguladığı politika sonucu işçilerin, diğer emekçilerin, çalışan kitlelerin her geçen gün nasıl daha fukaralaştıklarını istatistiklere, rakamlara dayanarak açıklıyor. Daha başka birbir türlü toplumsal hastalık da fukaralaşmaya eşlik ediyor. Geniş yiğinların hayatlarının gün be gün daha berbatlaştığını, daha çekilmeyen hale geldiğini artık ilericiler, solcular veya demokratlar değil, sağcılar da, hatta ki

Illustrator: Uğurcan Alaoğlu

mi işverenler de açık açık dile getiriyorlar. Böyleken, yiğinların bütün bu kötüüklerden şikayet etmeleri, haklarını aramaları da mümkün değil. Çünkü rejim tarafından susturulmuşlar, susturuluyorlar. Ve bütün bunların sorumlusunun da ilk başta Özal olması lazım. Arma gel gör ki Özal'ın seçimde desteği azalacağına arıyor.

Aşında bu sonuç pek şaşırtıcı değil. Çünkü Özal seçimde **gözünü boyayabilecek** için alabildiğine elverişli şartlara sahip ve bunları da el çabukluğuyla kullanmayı beceriyor.

Her şeyden önce Özal'ın karşısına ciddi bir alternatif yok. En azından Özal'ın izlediği ekonomi politikasına karşı inandırıcı bir başka çözüm getiren yok. Bunu ne sosyal demokratlar beceremiyorlar ne de Demirel. Bu durumda sosyal demokrasının Özal'ı köşeye sıkıştırabilecek ciddiyette bir alternatif olması, ancak ve ancak demokrasi mücadeleşine asılmışıyla, yiğinlar hak arama mücadeleşine çekmesiyle mümkün. Çünkü şu dönemde hayatın sıkıntılarından el aman diyen geniş yiğinların en hayatı ihtiyaçları -bu sıkıntılarından akşamdan sabaha kurtula mayacaklarını son yılların da tecrübeleriley iyiçe kavradıklarına göre- her imkandan yararlanarak sıkıntılarını dile getirmek, bu sıkıntılarla çare bulummasını talep etmek. Kısacası kitlenin ihtiyacı, hak aramayı mümkün kıracak, demokratik hak ve özgürlüklerin yükselsel olcusu geçerli ve işleri kihnaşı, Büyüleyken seçimde gördüğü ne? Sosyal demokratlar demokrasi mücadeleşine hız vereceklerine bu konuda kiş uygusuna yattılar, buna karşılık kendi aralarında post kavgasına düşmüştür.

Sosyal demokrasının CHP'den miras, dominans olayan zaten % 30 civarında. Olumlu şartlarda bunun % 40'lara tırmanması hatta bu oranı aşması mümkün. Ama şimdiki iki parti % 30'u paylaşmanın peşinde. Üstelik her iki partinin içi, kendi payına düşen paylaşmak peşinde olanları kaynıyor. Bu durumun muhafazakâr politikalara güvenini kaybeden, fakat sosyal demokrasi için mütereddir seçmene hizmete de cizip gitmeyeceği besbelli. Seçimlere katılmaları men edilen soleuların, ilerici çevrelerin, kısıtlı imkânlarıyla, demokrasi mücadeleşinin çıkarları açısından, bütün eksik ve gediklerine rağmen bu seçimlerde SHP'nin desteklenmesi gereği yolundaki çatırlarının da seçmen kitlesiinde belirleyici bir yönetim sağlayamayacağı ortada.

Özal'a bir diğer alternatif kısa süre önceki kadar yıldızı hızla parlayan Demirel olabilir. DYP'nin, özellikle bir yıl önceki ara seçimlerdeki başarısı, genel seçimlerde bu partinin ANAP'ın başlıca rakibi olacağı izlenimini veriyordu. Özal'ın ekonomideki başarısızlığı karşısında sermaye çevrelerindeki alternatif arayışları, yeniden Demirel'e tevecih edilebileceğini belirttilerini taşıyordu. Gerçi Demirel ekonomide genel olarak Özal'inkinden farklı bir model vaadetmiyordu ama -zaten siyasi "felsefesi" söz konusu olduğunda başka türlü imkânsızdı- ne de olsa yılların tecrübesiyle yoğunluksuz "isını bıkan" bir devlet adamıydı. Ortada da başka alternatif bulunmadığını göre ne den Demirel'in tecrübesinden bir kere daha istifade edilmesindi?

Özal anayasaya referandumu ile Demirel lehine gidişi durdurmayı, hatta tersine çevirmeyi becerdi. Görüş'ün geçen sayısındaki referandumda ilişkin yazısında daha geniş ele aldığı gibi, Özal seçmeni, her şeyin medyûn olduğunu 12 Eylül ile

ürküterek Demirel'i 12 Eylül öncesinde ve sonrasında halkın başına gelenlerin başlıca sorumlusu olarak göstermeyi başardı. Ve "hayır" oyaların ANAP'ın oyalarının gibi yutturmasını bildi. Oyle ki, Özal'ın erken seçim kararına en harareti destek iş çevrelerinden geldi. Referandum sonuçları üzerine sermaye, "Özal mı, Demirel mi?" ikircilik tutumunu hemencecik terketti ve ağırlıklı olarak Özal'ın arkasında saf tuttu. Gerçi Özal ekonomiye ilişkin vaadlerinden hayal kırıklıkları yaratmış ve boyuna tökezliyordu ama Demirel'in de yapacak fazla bir şey yoktu. Üstelik ABD'si, AET'si, IMF'si, Dünya Bankası ve saire, hepsi Özal'dan hoşnuttular ve Özal'ı tutuyorlardı. Dahası referandumda Özal oyaların hemen yarısını toplamıştı. Ve bir erken seçimde birinci parti olacağı handiye kesinleşmişti. Şimdi Özal'ın kartları böylesine üstünen başkasına oynamak sermaye için dargınlık olmaz mıydı? Hem enflasyondaki vahim tırmanışın önlenmesi için de Özal'ın desteklenmesi en makuluydu. Her şey bir yana, Demirel'i desteklemek, seçim sonrasında kredi ve fon bölüşümünde avucunu yalamayı göze almaya değer miydi?

Bütün buntara rağmen seçmen neden oyunu Özal'a versin? Madem ki Özal yıllardır başından ve madem ki seçmenin sıkıntıları yillardır artıyor, en ufak bir **sağduyu** bile seçmeni Özal'dan kurtulmak doğrultusunda uyarmaz mı?

Sağduyu ve göz boyası

Bir kere şu pek yaygın kabul gören "seçmenin sağduyusu" mitinden kurtulmak gerekir. Böyle bir sağduyu yoktur ve olamaz da. Hele hele susturulmuş, dedaklarını kırıdatmasına izin verilmeyen, örgüsüz bırakılmış, sindirilmiş ve her şeyi "büyüklerinden" beklemeye şartlandırılmış seçmenin değil sağduyusu, "oy duyu" bili kalmamıştır. Bu durumda da parsayı en fazla göz boyamayı boceren toplar. Bunun da öntümüzdeki seçimlerde adayı, devletin imkânlarını alabildigine istismar ederek kullanmayı zaten adet haline getirmiş olan Özal'dır. Üstelik bu sefer seçim konusunda yaptığı değişikliklerle, beyin yıkama alanında ANAP'ı rakiplerinden kat be kat avantajlı hale getiren Özal'ın, göz boyamakta çok daha avantajlı olacağı açıklıktır.

ANAP'ın yetiden böylesine ön plana çıkmamasındaki esas faktör ise son yedi yılın Türkiye'de yol açtığı toplumsal tahribattır. Yedi yıl boyunca insanlarının bir yandan maddi hayat sıkıntıları alabildigine yığılırken, öte yandan da manevi değerler altı üst olmuştur. Yedi yıldır süregelen rejimin meşrebine paralel, ondan kaynaklanan ve etkilenen dünya görüşleri, hayatı baksı açıları toplumsal ve bireysel şekillenmeler alabildigine yayılmış ve kitleleri sarmıştır. Küçük bir azılılığı ilgilendiren dahi olsa ülkemizde hiçbir dönemde böylesine hızlı, böylesine şamatlı ve böylesine hayasız bir "köşeyi dönde" olayı yaşanmadı. Hiçbir dönemde, Özal ekibi kadar insanların bîmicerce yıldır yaratığı evrensel değerlere bigâne, yegane özelliğine "ibritmek" olan birileri Türkiye'yi yönetmedi. Türkiye'nin hiçbir zaman, siyasi rakiplerini atlatmayı "onlar uğraşa dururken ben malı götürdüm" diye övünme konusu yapan bir başbakan olmadığı. Şimdi şartlar böyleyken neden sıradan bir yurttaş, hayat sıkıntılarından kurtulmak için başbakanına özenmesin? Neden tek tek bireyler kendi paçalarını kurtarmak için, her biri "malı görmeyen" peşinde olmasınlar? Üstelik "malı gerçekten görenler" varsa ve alâhün gün boyelerinin reklamı yapıyorsa, neden "malı görme" "felsefesi" toplumu yayan bir tek içinde sârmâşın? Ve eğer tek tek birey-

lere topluca hak aramanın önü kapanmışsa, neden o tek tek bireyler "malı görmeyen" şampiyonluğunu yapan Özal'ı ve ekibini desteklemesin? "Raffine insan"ın bunca meraklısı, yılın solcusu bir Çetin Altan bile, Red Kit kültürü Özal'ın, "liberal" olduğu gerekçesiyle (hangi liberal?) övgüsünü yapabiliyorrsa, neden ne sağıdan ne soldan bilaber seçmenler Özal'a oy vermesinler?

Oyleyse, yani öntümüzdeki seçimlerde ANAP böylesine rakipsiz denecek ölçüde favori ise, demokrasiden yana olanlar kaderlerine küsüp, elileri kollarını bağlayıp bir kenara mı çekilmeli?

Ebette değil. Ancak her şeyi önceden zihin açılığıyla görüp ona göre hazırlanmak gerekin. Türkiye'de adettendir, her seçim öncesinde demokrasi güçleri bir güzel umutlanırlar. Çünkü hep sah hükmüetler iktidardır olmuşlardır ve seçim dönemi sonuna gelindiğinde seçmenler, varsayımlara göre bu sağ iktidarlardan çok çektileri için şimdî sola meyledeceklerdir. "Sol" dan da kastedilen hemen minhâsanın CHP olmustur. Ne ki her seferinde de demokrasi yanlıları: seçim sonuçları karşısında hayal kırıklığına uğramışlardır. Çünkü seçmen yine sağa meyletmıştır! Böylece sonuçlar ve arkasından gelen keyfi yorumlar demokrasi güçleri arasında, özel olarak da sol hareket içinde dalgalanmalarla, kötümserliklere ve savrulmalara yol açmıştır.

Bu bakundan bu seçimlerde ANAP açık farka kazanırsa, yeniden halk konusunda, yiğinlar konusunda, demokrasi konusunda karamsar ve spekulatif yorumların, çıkışmaların yapılması, bünldan hareket ederek hayalperest çıkış yolları aranması tehlikesi var.

Her şeyden önce seçim sadece seçimdir, fazla büyütmenin gereği yoktur. Hele bu, alabiligine antodemokratik ve sola kaplı seçimler seçim bile değildir. Olsa olsa bazlarının "saibeli 1983 parlamentosundan da kurtulduk, arın Türkiye'ye demokrasi her şeyile geldi" diye, kendilerini "Bati"ya pazarlamalarına yarayacaktır. Seçimler sonucu, değil Özal, sosyal demokratlar dahi başa gelseler, demokratik hak ve özgürlüklerin tanımı ve yiğinlara aitliği doğrultusunda adım atımadıkça Türkiye'deki rejimin özü değişmiş olmayacağından, Onun için seçimlere fazla bel bağlayıp demokrasi konusunda illüzyonlara kapılmanın yararı yoktur.

Türkiye'de şu anda hükümeti süren 12 Eylülü rejimin özünü değiştirecek olan, bu rejimed en fazla zarar görenlerdir, işçilerdir, emekçilerdir, çalışan insanlardır, hasıl tekeli burjuvacının başını çektigi bir avuç egemen azılığının dışında kalan eziçi nüfus çoğunlugudur. 12 Eylül rejimin yerine demokratik bir dönemin getirilmesi bütün bu coğullığın çıkışlarının gereğidir. İşte öntümüzdeki seçim dönemini bu amaca hizmet edecek şekilde değerlendirmek tüm demokrasi güçlerinin görevidir. Mevcut şartlarda ve bir aylik bir sürede istenilen sonuca varılamaması doğaldır. Ama seçim dönemi gibi, kitlenin siyasete nisbeten duyarlığı olduğu bir dönemi iyi değerlendirebildiğimiz, yiğinlarla olabildigince bağı kurup onları gerçekle olup bitenleri kavramalarına hizmet edebildiğimiz, diğer demokrasi güçlerini, bu arada sosyal demokratları demokrasi mücadeleşinde daha tutarlı ve faal bir konuma çekerbildiğimiz ölçüde, hem seçimlerde meydânda tek başına ANAP'a bırakılması önlenenbilir, hem de seçimlerden sonra daha da güçlenecek olan demokrasi mücadeleşine yiğinların aktif katılımı için elverişli şartlar yaratılabilir. Ve dahası, bütün bunlar legal siyasi imkânları daha ileri boyutlarda değerlendirilmesi girişimlerini ivmeleştirebilir.

Seçim sonuçlarına bakıp paniğe kapılmanın gereği yok. Yeter ki ne yapacağımızı biliyoruz! ■

Kamuoyu araştırmalarına göre

ANAP İCRAATI SÜRECEK

Sol partilerin yüzde 29 oyu, hele bölünmüş olursa, genel seçim ve seçim çevreleri barajları nedeniyle işlevini yitirir. 1983 ve 1987 seçim sistemlerinin ardından temel mantık budur.

Si yası yasaklılarla ilgili 1982 Anayasası'nın geçici 4. maddesinin halkoyuna sunulması

17 Mayıs 1987 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilirken, Meclis'te 400 olan milletvekili sayısının 450'ye çıkarılması da onaylamıyordu.

12 Eylül yönetimince milletvekili seçimlerine getirilen ikili baraj, ANAP iktidarıının yeni düzenlemeleriyle daha da yükseltiliyordu. 6 Kasım 1983 seçimlerinde 83 seçim çevresinde yapılan seçimler, 1987 erken seçimlerinde 104 seçim çevresinde yapılacak. Ayrıca, bir seçim çevresinden çıkabilecek en fazla milletvekili sayısı 7 iken, yeni düzenlemeye bu sayı 6'ya indiriliyor. Bu karara ek olarak, 4-5-6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerine, bir de kontenjan milletvekilliği konuyor. O seçim çevresinde en çok oyu alan parti, kontenjan milletvekillliğini kazanacak. Geri kalan milletvekillerinin partilere dağılımı, en çok oyu alan partiden başlamarak üzere bölme işlemiyle belirlenecek. Böylece herhangi bir seçim çevresindeki en düşük baraj, yüzde 20 düzeyine çıkarılmış oluyor. Oysa bu oran, 6 Kasım 1983 seçimlerinde % 14,3 olarak uygulanmıştı.

Kontenjan milletvekilliği, 1 Kasım 1987'de yapılacak erken genel milletvekili seçimi için Yüksek Seçim Kurulu tarafından iptal edilmiştir. 1 Kasım Erken Genel Milletvekili Seçimi Yasası'nın öncesi kaldırılan maddesinin Anaya Mahkemesi tarafından iptal edilmesi üzerine yeniden çıkarılan erken seçim yasaşı, kontenjan milletvekillliğini ve kontenjan milletvekili çıkarılan seçim çevresinde oyların milletvekili sayısının bir eksigine bölme işlemini yeniden gündeme getirdi.

Çoğunluğu gerçek gücünün üzerinde milletvekili kazandırmaya yönelik bu seçim sistemi, seçime katılmayı da zorunlu tutuyor. Seçime katılmayanlara ceza verme yoluyla katılımın zorunlu kılınması, geçmiş seçimler üzerinde yapılan hesaplamalara dayanıyor.

1961-1983 dönemini seçimlerine katılım ve oyaların sağ/sol partilere dağılım açısından bakacak olursak, seçimlere katılma zorluluğunu anlamı daha net ortaya çıkacaktır. (Tablo 1)

Sol partilere verilen oyalar, toplam kayıtlı seçmenlerin yüzde 20'si ile yüzde 29'u arasında değişim göstermiştir. Seçimlerde partilere alındıkları oyalar, toplam geçerli oyalar tizerinden hesaplandığı için, geçerli oyaların düşük olması sağ partilerin aleyhine sonuç vermektedir. 1983 seçimlerinde getirilen seçime katılma zorunluluğu ise, partiler lehine oy dağılımının ortayamasına yaramaktadır. 1987 erken seçimlerinin ardından zorunlu katılım da, temel dayanağını Tablo 1'den almaktadır.

Sol partilere kayıtlı seçmenlerin % 29'unun oyunu alması, yüzde 90 düzeyinde geçerli oy kullanılan bir seçimde yaklaşık yüzde 32'lik bir oy düzeyine ulaşımı ifade eder. Hele de bu oyalar bölünmüş olursa, genel seçim barajı ve seçim çevreleri barajları nedeniyle işlevini tamamen yitirir. 1983 ve 1987 seçim sistemlerinin ardından temel mantık, kabaca budur.

VERİ ARAŞTIRMA tarafından Cumhuriyet gazetesi için yapılan kamuoyu araştırması (11-12 Ekim 1987) seçmenlerin yüzde 59'unun kendini sağ, yüzde 27'sinin sol eğilimli olarak gördüğünü ortaya çıkarmıştır. Bu olgu da, Tablo 1 ile önemli bir çıkışmayı ortaya koymaktadır.

Tablo 2'de sergilenen üç araştırma, hata payları da göz önüne alındığında, benzer yönde bir dağılımı sergilemektedir: ANAP'in açık oy farıyla birinci parti oluştu. Araştırmaların bir ikinci ortak bulgusu da, sol partilere verilecek oyların yüzde 21,3 ile 22,3 arasında değişiyor olması. Ortalama yüzde 2-3 hata payları ile gerçekleştirilen bu araştırmalar, seçimlere yaklaşıkça kararsızların azalmasıyla daha sağlıklı sonuçlara da ulaşabilir.

Kamuoyu araştırmalarının 1987 erken genel milletvekili seçimlerine ilişkin Ekim ayı başında ortaya koyduğu görünüm, ANAP icraatının, seçimden sonra da süreceğidir. Kamuoyu araştırmalarından elde edilen görünüm ile seçim yasasının düzenlenme biçimini birlikte ele alındığında, ANAP'ın Anaya'yı değiştirebilecek bir çoğunlukla ikti-

dar olmasının olası olduğu da söylenebilir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, ANAP dışındaki partilere oy verecek seçmenin kendi oy vereceği partinin seçimi kazanma şansının olmadığını düşünmesidir.

Eldeki verilerle seçimlere 40 gün kala yazılan bu yazı, 29 Kasım akşamı değerlendirildiğinde, propagandanın işlevselliği açısından değişmenin yönü ve biçimini hakkında belki bazı ipuçları verebilir. ■

Illustrasyon: Uşarcan Ataoğlu

TABLO 1

1961-1983 Dönemi Genel Milletvekili Seçimlerinde Katılım ve Sağ/Sol Partilere Oy Dağılımı (yüzde olarak)

Seçim Yılı	Oy Kullanmayan	Geçersiz Oylar	Sağ Partilere Oy Verenler	Sol Partilere Oy Verenler	Bag. Adaylara Oy Verenler	Toplam
1961	18,6	3,0	49,0	28,8	0,6	100,0
1965	28,7	3,2	44,3	21,6	2,2	100,0
1969	35,7	2,8	37,8	20,2	3,5	100,0
1973	33,2	2,9	40,1	22,0	1,8	100,0
1977	27,6	2,5	38,9	29,3	1,7	100,0
1983	7,7	4,6	60,0	26,7	1,0	100,0

1983 seçimlerinde HP'ye verilen oyalar, sol partilere verilen oyalar olarak kabul edilmiştir. Bu kabul, bugün SHP'ye ve DSP'ye verilecek oyların 1983'de HP'ye oy verenlerden gelecek olmasından kaynaklanmaktadır. Kamuoyu araştırmaları bunu açıkça ortaya koymaktadır.

TABLO 2

3 Kamuoyu Araştırmasına Göre Seçmenlerin Ekim 1987 Başındaki Partilere Yönelimi

	Veri Araştırma 11-12 Ekim Cumhuriyet	Piar 17 Ekim Sabah	Konda 18-19 Ekim Milliyet
ANAP	40,8	39,3	45,6
DYP	14,7	16,3	12,6
SHP	12,5	15,0	15,4
DSP	5,8	6,6	5,9
Diğer Partiller	2,5	6,8	5,7
Kararsızlar	19,7	15,8	14,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

EVET, SOL PARTİ

Legal partisiz politik mücadele, Türkiye'de sol güçleri bugün geçerli olan özgül koşullarda asgari ortak hedefler doğrultusunda birleştirmenin ve kitlelerle bağ kurmanın en hayatı araçlarından birinden yoksun kılmak demektir.

ANSWER *ANSWER*

n iki Eylül -onuç Eylül gününü ayan beyan belli olduğu gibi bir depolitizasyon harekâtıyla

di. 12 Eylül'ün rejimi ilk baştan itibaren ülkenin tüm politik-demokratik kurumlarını karşısına almakta hiç tereddüt geçirmemi: Parlamento, yerel yönetim meclisleri, siyasi partiler, demokratik kitle örgütleri ve -tabii- ilerici sendikalar, DISK. Hepsini kapatıldı; yöneticileri, üyeleri, emekçilerin ve aydın kesimin aktif politika angaja olmuş ileri unsurları üzerinde faşist terör estirildi. Basının ağzına kilit vuruldu. 12 Eylül'cular kendilerinden başka herkese no-

asi,
zaman
gün de,

litikayi yasakladı ve ileri hedefinin de toplumda kendilerine karşı politizasyonu asgariye indirmek, bunun için gereken filili ve yasal her tedbiri almak olduğunu ilan ettiler.

yer alan
nda bir
'de sol
an
a dolaylı
nanın

Ne ki ülkenin tüm politika tıreten ve politikaları kitlesel taleplerle dönüştüren kurumlarına politikamın yasaklanması bizi- tihi bir politikayıdı. Rejim kendi politikasından, yanı sınıfsal karakteri açık seçik belli olan ve gerek rejimin, gerekse sermayenin sözçülerince sık sık altı çizilerek belirtilen belli bir politikadan başkasına hayat hakkı tanımayacağımı kararlılıkla ortaya koyuyordu.

Konsey, o politikanın, "meşruiyet" odaklıydı. Konseyin hazırlayıp sözde oylandıdan geçirdiği 82 Anayasası o politikanın

öngörüldüğü kalıcı yasal çerçeveyi oluşturdu. "83 Genel Seçimi" o politikayı yürütme ve sürdürüme işlevimini yeddi eminden rejimin asıl sahiplerine devrine araç oldu. Fakat yeddi eminle asıl sahipler içiçe geçmiş olduklarıdan, yeddi eminin genel nezaret ve bekçilik işlevi geçerliliğini yitirmediler. Aynı politikanın müsterek emanetçileri emanete sadakatte istiraki şimdi de sürüyorlar.

Depolitizasyon o politikanın alabildiğine politizasyonuna elveren fiili ve yasal uygulamaların hem ortamı hem de ırtılıyordu. Ama o uygulamalarla yetinilmedi. Depolitizasyonu daha da derinleştirme yönünde, zihinleri ve yürekleri de büsbütün sarsması için, daha başka çareler de hasvuрудu. O niçotinanın "sosyal mesruvet"

gerekçesini güçlendirmede din faktörü sistemli uygulamalar ve vurgulamalarla öne çıkarıldı. Bu yapılmışken, aynı zamanda, görülmemiş ekonomik sıkıntı ve gelecektenden endişe kışkırtıcı altına sürülen kitlelere bireysel "kurtuluş" hayalleri asılındı. Toplumun en üst tepe noktalardan en aşağılarına doğru herkesi köşeyi dönme tutkusunun sarması için ne gerekiyorsa yapıldı. Germisini kurtaran kaptan anlayışıyla tepelerde her türlü yolsuzluğa, üçkağışılığa, vurguncu açığözlüğe, lükslüğe geçit verilirken, emekçiler arasında hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısının her türlü moral çürütmemeyi, ahlak düşüklüğünü adeta mubah kıldığı görüşüne kasıla yaygınlık kazandırıldı. Toplumu tepeden aşağı yozlaştırma politikası depolitizasyonun maddi ve manevi alanda tâhribatı gittikçe artan bir vechesi olarak hâlâ sürüyor.

Depolitizasyon -adı üstünde- kitleleri, çalışanları ve çalışanlardan yana düşünenleri politika- dan uzak tutmayı amaçıyor. Ülkenin ve halkın başına örülen bu ağı yırtmanın yolu politikaya dört elle sarılmaktan geçer. Bu politika da belli, 12 Eylül'ün politikasına temelden karşı olmak zorundadır. O politikaya temelden karşılığını açıkça yüklenen ve yüklediğini kitleler nezdinde ortaya koyan bir politika olmak zo- rundadır.

1983 seçimi arifesinde kurulmasına izin verilen partiler ve onların bugünkü uzantılarının bu karşılığı yüklenmeyece ne sınıfal yapıları ne temsil ettikleri çıkarların bir fonksiyonu olan ideo-lojik yönelimleri ne de rejimin çizdiği siyasal çerçeve içindeki konumları elverir.

Açıkça sağda yer alan burjuva partiler, DYP'den başlayarak, 12 Eylül politikasının sınıfsal tercihlerine, ana yönelikine ortaklardır. Nerde rejime karşı çıktıklarını, nerde onunla bütünlilikmeye her seyden çok değer verdiklerini günlük olayların akışı içinde her vesileyle görüyor, izliyoruz.

Sosyal demokrasi, ikircikli sınıfsal yapısını da, ordan kaynaklanan tedirgin, çelişkili, ürkük ve uzlaşmacı muhalefet anlayışını da doğal olarak sürdürüyor. İki kanadı da, SHP olsun, DSP olsun, depolitizasyonun sürüp gitmesine katkılardırı esirgemiyorlar. SHP'nin zaman zaman yaptığı yarı yamalak ataklar kendisini korkutmaktan öte bir sonuç vermiyor. Rejime karşı hiçbir açılıma ya da birikime hizmet etmeyip, DSP'nin ve Ecevitçiliğin büyük ve iddialı söz etme me-

çoğu zaman, alışılagelen bir deyişle, "belli bir yolu sosyal demokrasiyle birlikte alma" anlayışı, sonu hep hürsana varan yanlış ve mesnetsiz bir "taktik" olagelmiştir. Bu tavır işçi sınıfının, emekçilerin ve ulkenin tam da o kritik durumlarda, en çok muhtaç oldukları kendi asıl işlevini solun gerektiği gibi üstlenmemesi sonucunu doğuruyor. Solun kendi kimliğini sosyal demokrasiden en kahn bir çizgiye ayırması ve ayırdığının kitleler nezdinde ayan beyan açıklık kazanması- soyut bir hüviyet ispatı sorunu değildir; doğrudan doğruya, iki ayrı dünya görüşüne dayalı iki ayrı politika temelinde tarihi maddi koşulların sola yüklediği islevin bir regedir. O islevin bugün güncel planda öne çıkan ucu, ulkenin başına örümüş depolitizasyon olduğunuvirtüp atmakla içice sevmiştir.

rakı, popülist tekerlemeleri, içi boş demokrasi edebîiyati ise pratikte sergilediği iki yüzülüğü, fırsatçılığı, rejimin özel hesaplarından, manevralarından meder ummayı "politika yapmak"la özdesleştirmeci tavrim büsbütin açığa çıkartıyor. Bütünyle sosyal demokrasi rejime karşı demokratik bir alternatif sunabilmenin somut gereklerini yerine getirmekten aciz olduğunu her tutumu ve davranışıyla belli ediyor.

Öte yandan, bakıvoruz, Türkiye'de 12 Eylül

Türkiye solu bugün bu işlevi ne ölçüde üstlenmiştir, ya da üstlendiği ölçüde ne kadar yereine getirebiliyor?... Bunu Türkiye'de etkin, ses verici, sonuç alıcı çalışma ve legalite sorununu gözeterek soruyorum. Sosyal demokrasiden bağımsız politikalar hiç üretilmiyor ve hayatı geçirilmeye değil elbette. Ama, sanırı, yapılanların yeterli etkinlikte olmadığı görüşünde bulanşenlerin sayısı bir haylidir. Gereken etkinliğin ulaşlamamasının en önemli nedenlerinden biri

Öte yandan, bakiyoruz, Türkiye'de 12 Eylül

de, yukarıda tanımladığım anlamda sol güçleri Türkiye'de bir araya getiren legal bir partinin var olmamasıdır. Oysa sola düşen işlev bir vaatidir, öyle olduğu için de sol parti konusu bugün yurt içinde ve yurt dışında heyecanla tartışılan acil konuların başında yer alıyor.

Ben bu tartışmanın, kendini dayatan gerçek bir ihtiyaçtan kaynaklandığı görüşündeyim. Türkiye'de genel durumur böylesi bir sol partinin oluşturulması aşamasına geldiğini, hatta bunda bir hayli gecikmiş olduğunu düşünüyorum.

Legal partisiz politik mücadele, Türkiye'de sol güçleri bugun geçerli olan özgür koşullarda asgari ortak hedefler doğrultusunda birleşirmeının ve kitlelerle bağ kurmanın en hayatı araçlarından birinden yoksun kılmak demektir. Özgür koşulların, mevcut legalite imkânlarını sonuna kadar kullanmaya ve o imkânları yaratıcı ve kararlı insiyatiflerle zorlayıp daha da genişletmeye elverişli olduğu kanısındayım. Bunu başşamanın tek başına ve yegane değil ama, en etkin ve en verimli bir aracı sol partidir.

Kaldı ki en elverişsiz koşullarda dahi politika yapmanın imkâni vardır. Politika yapmayı insan, son tablilde, ancak kendi kendisine yasaklayabilir. Politika yapmaya niyetli ve kararlı olanlar için her koşul elverişlidir. Ama bazı koşullarda legal politikanın önemi oneçüabilir. O zaman da, koşullar ne olursa olsun, onları legal politika için elverişli hale dönüştürmek yine, politika yapmayı yüklenenlerin cesaretine ve becerisine kalmıştır.

Nasıl bir sol parti

Evet, sol parti. Ama 1) Nasıl bir sol parti? Partinin, ana hatlarıyla, programatik niteliği. 2) Kimleri biraraaya getirecek? 3) misyonu ne olacak?

Bu soruları kendi düşüncemce göre cevaplandırmaya çalışacağım. 1) Partinin çıkış noktası ülkenin ve toplumun politik gündemine solun politikasının müdafahesini sağlamak olduğuna göre, gündemdeki sorunlara yaklaşımını belleyecek ilkeler de bellidir. Bu bakından, sol partinin programatik karakterinin antifaşist, anti-emperialist, antitekel, antişoven olması gereklidir. Mevcut rejimin emriyakici, meşruyet dışı niteliginin ve faşist uygulamalarının üzerine yürümek. Rejime karşı toplumsal muhalefete öncülük etmek, kitle potansiyelini harekete geçirerek. 82 Anayasası'nın yasaklılığı ya da kısıtladığı demokratik hak ve özgürlüklerin bittiğine kullanmasına önyak olmak... Emperyalizme bağımlılığa son verme davası, bütün acil ve uzun erimli veciheleriyle gündemde tutmak, gereken radikal çıkışları yapmak... Tekeli burjuvazinin ekonomik, politik, sosyal her alanda geriletilmesi, giderek tekellerin egemenliğine son verilmesi için ajitasyon-propagandamın yanısıra politik mücadele yürütmek... Faşizmin ekonomik sosyal politikalarının "alternatif"ligi iddiasını kitlelerin hayatı koşulları temelinde somut eleştiriler ve önerilerle çürütmek... Burjuvazinin genel sovenist zihniyetini ve uygulamalarını teşhir etmek, özel olarak ulusal-demokratik haklarını hayatı geçmesini savunmak...

Bütün bunlar, içi ayrıntılı özgür taleplerle doldurulacak olan genel bir çerçevedir. Parti, legalite koşullarını her alanda sonuna dek değerlendirek ve sınıfları zorlayarak, saptanan somut hedefler doğrultusunda solun politikasını rejime muhalefetin cazibe merkezi kılmasına çalışacaktır.

Gördüğü gibi, Sol Partinin önüne koyaca-

ğı görevler, öz bakımından demokratiktir. Partinin faaliyetinin, ajitasyon-propagandamının, eyleminin ağırlık merkezi de, despotizmin, emperyalizmin doğrudan gıdaundan ekonomik soygun ve politik baskın uygulamaların teşhir etmek için, kitlelere çok görtülen demokratik huk ve özgürlüklerin fulli ve yasal teminata bağlanması sağlamak için, özgürlük alanını sürekli yaygınlaştırmak ve derinleştirmek için kararlı mücadele vermek, bu yönde kitleleri örgütleyip seferber etmek olacaktır.

Sosyalizmi savunmak

Bununla birlikte Sol Parti, aynı zamanda, genel olarak sosyalizmi de savunmalıdır. Antifaşist, anti-emperialist, anti-tekel, anti-şoven bir platformun sosyalizme açılımı ifade ettiği besbelli ortadadır. Solun sosyal demokrasiden bağımsız politikasının temelleri de, hedefleri de sosyalizmden soyutlanamaz. Ve sol güçlerin uzun erimli hedefi elbette ki sosyalizmdir. Bu bakımdan ben, böyle bir sol partinin toplumdaki ileri sosyalist birlikte hitap etmemi, sosyalizmin propagandasını yapmayı, burjuvazının sosyalizm üzerinde örtmeye çalıştığı yasaklı perdeleri yırtıp sosyalizmin toplumsal mesruyetini ve saygınığını tâhkime çalısmayı, gerçek kuruluşun sosyalizmde olduğu gerçekini vurgulamayı ve bu arada bugünün ve yakının geleceğin sosyalist militanları için bir yeserme alanı olmayı görevleri arasında saymamamı düşünmemiyorum. Partinin bu görevleri üstlenmesini, mesele devrimci durum analizi, devrim, sosyalizmin inşası ve nasıl bir sosyalizm gibi sorunlarda parti içinde varolabilecek görülye değerlendirme ayribükülarıyla bağdaşmayacak gibi de görmüyorum.

2) Sol parti kimleri biraraya getirecek?

Kendine sosyalistim diyen ve sosyal demokrasi dışındaki solun birligidenden yana olan ve o birliği içtenlikle özleyen herkesi. İşçi sınıfının, köy emekçilerinin, öğrencilerin, öğretmenlerin, teknik elemanların, ileri aydınların sosyalizme inanmış ya da ona sempati besleyen diri unsurlarını. Sosyal demokrasının ülkenin başına örülerek depolitizasyon ağını yırtmadaki yapısal acınızı görüp de umudunu yine de, her şeye rağmen, ona bağlamının mesnetsizliğinin bilincinde olanları.

Ama bir tek şartla: Dünya sosyalist sistemine düşmanlık gütmemek şartıyla. Bunun anlatımı, herkesin sosyalist sistem konusunda aynı düşünceli taşımakta, aynı değerlendirmeyi yapmakta birlik olması demek değildir. Söz konusu sol partinin spesifik ideolojik yapısı, homojen olamaz. Ama sosyalist sistemi inkâr edici, aşağıdacı, düşmanca bir tayı takınmamakta pekâlâ bireleşilebilir. Birleşmek zorunludur, çünkü bunun aksının, demin ana hâllarıyla birlikteye cahtığım programatik ve politik hedefler doğrultusunda sağlıklı çalışmaya, politika üretmekle, politikaların hayatı geçirmekle nesnel olarak bağdaşmadığım ve sosyalist sistem düşünlüğüm gücleri birleştirici değil, parçalayıcı bir faktör olduğunu tâhi tecrübe yeterince göstermiştir.

Bunun diginda, homojen olmayan parti yapısından çok fazla tedbirîlik duymaya mahal olmadığını düşünüyorum. Partinin rejime karşı demokratik mücadele ve sosyalizmin genel savunusunda yükleneceği işlev ayrıltık noktalarından çok, birlik noktalarını one çıkarmakta ağır basacaktır. Nesnel durumun gereği budur. Böyle olunca, partinin birliği içinde yer alan heterojen yapılar ve tek tek kişisel bunun gerektirdiği subiectif sorumluluğu göstermekle yükümlü ol-

duklarının idrakine varacaklardır. Ben buna inanıyorum.

Birliğe hizmet

3) Sol Partinin misyonuna gelince: Bir kere, despotik rejime bugünkü koşullarda da sol güçler olarak, sosyalistler olarak hep birlikte karşı çıkalabileceğini göstermek. Toplumda tüm moral değerlerin yozastırılması, çürütülmüşle, ayrıca dine ve dinci akımlara yüklenen özel işlevle depolitizasyon arasındaki yakın bağlantının mücadeleinin hedefleri açısından taşıdığı önemini vurgulamak; aydın kesimde ve kitlelerdeki yılınlık, umutsuzluk, karamsarlık eğilimlerinin, fasizmin zorbalığını sineye çekmeyi mühâb gören ve gösteren "caren"lik psikolojisini, korunun, nemelazinciliğin, kenardan seyirciliğin üzerine yüremek. Bu yöndeki kimi ogumuslu ama münferit çıkışların ortak politik hedeflere bağlı sistematığının kurulmasını, organizmasını sağlamak. Kisacısı, bir avuç tekelcinin bütün bir toplumu köleleştirme projesine ve pratigine bütün solun birliği kapsamında direnme ve insan onuruna sahip çıkışına gergin politik mahreç sağlamak.

Bu misyon, partinin kurulma çalışmalarından başlayarak örgütlenmesinin her aşamasına ve sürdürülceği politik eylemine karşı rejimin çıraracağı ciddi engelleri aşma mücadeleini de içerrir. Böyle bir partinin oluşturulmasına yönelik engellerin öyle çok kolay aşılacağı düşüncede değilim. Ama bunda da bir hayır vardır diyorum. Zorlukları gözülemez, solun toplumsal ve politik mesruyeti adına kaygı vermemi partinin misyonunun aslı bir bileseni olarak görüyorum.

Sol Partinin misyonunun bir başka vechesi, birliğe hizmetidir. "Birlik" sözü herkesin ağızında. Çünkü nesnel bir ihtiyaç olarak kendini dayatıyor. Sol Partinin oluşturulması sureti ve oluşturulduğundan sonra tüm eylemi birlik Özlemiñin ve hedefinin hayatı geçirilmesinin pratigini de dayatacaktır. Heterojen yapı buna en gel değildir. Tersine, birliğin içerik olarak, ayanı sağlam yere basmasının, kitle tabanının yaygınlaşmasına, olabildiğince güç toparlamasına ve giderek birliğin daha üzeri düzelyere sıçrayabilmesine hizmet eder.

Nihayet, Sol Partinin misyonu konusunda özellikle vurgulanması gereken bir nokta bence şudur.

Partinin oluşturulmasına öncülük edenler de, onun içinde yer alanlar da tâhi yeniden başlatma hevesine kapılmamalıdırlar. Böyle bir tâhi bazı gerçekleri ve väkiaları görmezlikten gelme ya da inkâr etme anlamını taşır, gerçekçi değildir, ayağı yere basmaz; ve zaten de, birlige hizmet misyonuna ters düşer. Sol Partiye sınıfının partisi, öz örgüt türünden nitâlemeler yâkıtlımanın ne gereği, ne varrı, ne de bir anlatımı vardır. Bu nokta iyi kavranmazsa, parti özgür işlevini yerine getiremeyeceği gibi, ustalık bölümmeye, parçalanmaya yeni bir kapı daha açılmış olur. İlaa öyle bir kapıdan geçmek isteyenler bunun sorumluluğunu yüklenip kendi partilerini kurabılırler. Sol Partinin kendine, ya da herkesin Sol Partiye aitdeceği misyon, günün koşullarının dayattığı işlevle mutenâsî olmalıdır.

Sol Parti, aynı zamanda, genel olarak sosyalizmi de savunmalıdır. Antifaşist, anti-emperialist, anti-tekel, anti-şoven bir platformun sosyalizme açılımı ifade ettiği besbelli ortadadır.

Büyük Ekim Devrimi'nin 70. Yıldönümü

► 25 Mayıs 1919.
Lenin Kızıl Meydan'da
İşçi Birlikleri'nin
yürüyüşünde.

Bir devrimden diğerine bakış

Kuczynski GÖRÜŞ için yazdı.

Büyük Amerikalı gazeteci John Reed'in yazdığı dünyayı sarsan şu 10 günün üzerinden 70 yıl geçti. Gerek Rusya'da gerekse dünyanın geri kalan kısmında her şey değişti. Savaş ve iç savaşa rağmen Rusya'da sosyalist bir toplumun temelleri atılmaya başlandı. Dünyanın geri kalan kısmında ise, sermaye tüm dünyaya kendi çıkarları doğrultusunda şekil vermenin sona erdiğini; işçi sınıfı ve tüm ezilenler de sömürükleri yenmeye ve kendi toplumlarını inşa etmeye muktedir olduklarını öğrendi.

Rusya'da işçilerin ayaklandığı şu 7 Kasım'dan bu yana 70 yıl geçti. Büyük başlarla ve tüm cephelerde kazanılan zaferlerle dolu 70 yıl: Cehalete ve okuma-

yazma bilmezlige karşı zafer, pek çok alanda bir yılın geri kalmışlığı karşı zafer, güçlü düşmanıra, özellikle de Alman faşizmine karşı savaştı da zafer.

Zaferlerin yeniliklere, başarıların hayal kırıklıklarına, becerilerin yanılıklara kat kat üstün geldiği 70 yıl yaşadı. Çelişkilerle, hatta ciddi çelişkilerle dolu, çoğu kez Sovyetler Birliği halkları için ağır dönemler oldu. İkinci Dünya Savaşı yılları, ya da sahde, tüketim malları üretiminin ve yaşam standartının zararına ağır sanayin yoğun şekilde teşvik edildiği yıllar düşünülsün. Savaş yıllarda silah sanayinin belkemiğini oluşturan ağır sanayi üretimi, Sovyetler Birliği halklarının başlangıçtaki çok ciddi yeniliklere rağmen ikinci Dünya Savaşı'nı kazanmasını mümkün kılmıştı.

Jürgen Kuczynski 1904 yılında dünyaya geldi. Babası, tanınmış istatistikçi René Kuczynski idi. Erlangen, Berlin ve Heidelberg'de felsefe, istatistik, ekonomi-politik öğrenimi gördü. Araştırma öğrencisi olarak 1926 yılında ABD'ye gitti, eşi Marguerite ile orada tanıştı. Yaşamının "ana çalışma konusu"nu da orada buldu: İşçilerin Durumunun Tarihi. Kuczynski 1929'da Almanya'ya döndü, 1930'da Almanya Komünist Partisi'ne (KPD) girdi. Özellikle illegalite koşullarındaki parti çalışması onu komünist olarak biçimlendirirken, bilimsel ve siyasal gelişimi arasındaki boşluğu doldurdu, 1936'da Almanya'yı terketmek zorunda kaldı ve İngiltere'ye gitti; orada esas olarak parti çalışmasıyla ilgilendi. Ancak 1945 sonrası, yeniden Berlin'de kendini asıl uğraş alanı olan Marksist toplum bilimlerine verebildi. Bilim dünyasında çeşitli yönetim mevkilerinde bulunları ve ders veren Kuczynski'nin şimdide kadar yayınlanan, kendi deyişimle "sadece 100 kadarı kitap ya da kalınca broşür" olan 3000 civarında çalışması var. Tabii 40 ciltlik ana eseri "İşçilerin Durumunun Tarihi" bunlar arasında 70-75 yaşlarında, 10 ciltlik "Toplum Bilimlerinin Tarihi Üzerine Çalışmalar"ını ortaya koydu. Arkasından "Alman Halkının Günlük Yaşamının Tarihi" üzerine 5 ciltlik, yeni bir yapıtı yayınına başlandı.

Bugün Sovyetler Birliği'nde ikinci bir devrim yaşıyoruz. İlerleye doğru muazzam bir yeni atılım. Sosyalizmin gelişimini daha da hızlandırmak için ikinci bir devrimin gerekliliğine hayret edenler, hatta ırkıcılar, burjuva toplumunun 3 devrimde, 1789/93, 1830 ve 1848 devrimlerinde şekillendiği burjuva Fransası'nın tarihini hatırlasınlar. Bu devrimler İngiltere'deki 1640 ve 1688 devrimlerinden sonra demokrasının temel reformlarının yapıldığı döneme denk düşüyor.

Bugün Sovyetler Birliği'nde yaşanan yeni büyük sosyal hareketlenmeye "silahsız devrim" deniyor, fakat hiçbir silah patlaması da, bu gerçek bir devrimdir ve öyle de kalacaktır. Son zamanlarda sürekli gelişen sosyalizm devrimci yolla ileriye doğru bir sıçrama yapmalı, nicelik yeni bir nitelik dönüşmeli, sürekli ama yavaş ilerleme ileri doğru hızlı adımlarla olmali. Tümüyle belirsizleşen eksiklik, zayıflık ve hatalar bertaraf edilmeli. Gelişmekte olan sosyalizm gerçekten gelişmiş sosyalizm olmalıdır.

Geriye bakarak Büyük Sosyalist Ekim Devrimi için, onunla dünya tarihinin ikinci bölümünü başlıdı, denmişti. İleride bir gün geriye bakarak seksenli yılların ikinci yarısı için, onunla dünya tarihinin ikinci bölümünün yeni bir kısmı başlıdı, denecektir.

HEPSİ O SALONDAYDI...

Kazan Katedrali'nin çevresinde bahriyeliler dolaşıyordu. Birisi Aleksey'in kolundan yakalayıp "Kronstadt geliyor" dedi sevinçle. Devrime inanmış yirmi beş bin denizci geliyor

ntlayın, gidip hemen dövüşeyim..."

Aleksey'den sonra Batı cephesinden gelen bir er ve Viborg'lu bir işçi konuştu. Bu kez bir kadın işçi fırladı kürsüye. "Geçen Mart'ta biz boşuna mı bayrak açıp yürüdük?" diye haykıryordu.

Uzun uzun alkışlar. Büyük bir ugultudur sürüp gidiyor. Toplantı bitmek üzere. Aleksey dışarı çıkmaya hazırlıyor. Ben de peşinde.

Batı'dan sert ve soğuk bir rüzgar esiyor. Sokaklarda silahlandırılmış şehir milisleri dolaşıyor. Aleksey bir arkadaşına rastlıyor kaldırımda. Heyecanlı heyecanlı bir şeyler söyleyip arkadaşı ona. Sonra işümüz elleriyle bir bildiriyi uzatıyor. Yürüyüp gidiyor. Aleksey ilk sokak lambasının altında okuyor bildiriyi. Ben de omuzu üzerinden başımı uzattıyorum. Hızlı hızlı gidip gelen askerler, silahlı işçiler çarpıyorlar bize. Aldırımıyoruz.

"Petrograd İşçi ve Asker Sovyeti tehlike-dedir. Alaylara hemen savaş durumuna geçmelerini ve yeni emir beklemelerini emrediyor. Bu emrin geciktirilmesi ya da yapılmaması Devrime karşı bir ihanet sayılacaktır.

Askeri Devrimci Komite.
Başkan Adina, Podorovski
Sekreter Antonov."

Sokak lambasının altında Aleksey'in gözlerinde yamp sönen ışığı görüyorum. Kolundaki *Aurora* yazılı bandı görüyorum. Demek ki Aleksey *Aurora* kruvazöründe görevli.

Hızlı hızlı, çok önemli şeyler kaçıracakmış casına ivedi adımlarla yürümeye başladı yine. Ona zorlukla yetişiyorum. Morskaya ile Nevski'nin kesiştiği köşede durdu. Birkaç görevli asker vardı orada. Sungü takmışlardı. Özel otomobilieri durdurup, Kışık Saray'a gönderiyorlardı boş olarak. Kazan Katedrali'nin çevresinde bahriyeliler dolaşıyordu. Birisi Aleksey'in kolundan yakalayıp "Kronstadt geliyor" dedi sevinçle. Devrime inanmış ve ölümü göze almış 25 bin denizci geliyordu.

Yine yürüyoruz Aleksey'le. Aleksey Smolni'ye gidiyor. Fakat sık sık durmak zorunda kahyorum. Bu kez de yeni çıkan *Raboci i Sol-dat*'ı almak için durduk. İlk sayfada bir bildiri. "Askerler! İşçiler! Yurttaşlar!" diye başlıyor.

"Halk düşmanları dan gece saldırıyla geçirtiler. Genel Kurmay'daki Kornilov'cular çevredeki yunkeleri getirtmeye ve gönüllü tabur-lar kurmaya çalışıyorlar..." diye sürüyor ve "Ne duraksın, ne de kuskulanın! Sağlam, disiplinli ve kararlı olun!" diye bitiriyordu. Altında Devrimci Askeri Komite ismi okunu-yordu. Aleksey daha büyük bir güçle ileri atıldı.

O zaman Aleksey'in her şeyi bildiğini anladım. Lenin daha bir ay önce 7 Ekim'de Helsinki'den Petrograd'a gelmişti. Aynı gün, Ön

Parlamento'daki Bolşevik Grub, Geçici Hükümet'in, karşı devrimcilerin ve emperyalistlerin boyunduruğu altında devrimi boğmaya hazırladığını açıklayarak, su çağrıyı yapmıştır. "Devrim tehlikededir. Wilhelm'in askerleri Petrograd'ı tehdit ederlerken, Kerenski-Konovalov hükümeti Petrograd'dan kaçıp, Moskova'yı karşı devrimin güçlü bir kaleyi haline getirmek istemektedirler. (...) Sadece halk, kendisini ve ülkeyi kurtarabilir. Biz halka sesleniyoruz. Bütün iktidar Sovyetlere! Bütün iktidar halka! Acil, şereflü ve demokratik bir barış uğruna, Kurucu Meclis Uğruna!"

▲ Lenin, Polonya cephesine hareket etmek üzere olan Kızıl Ordu erlerine hitap ediyor.

Lenin, 10 Ekim'de katıldığı MK toplantı-sında iktidarnı işçi ve köylülere devredilmesi için politik durumun çok uygun olduğunu ve zaman geçirmeksiz, silahlı ayaklanmanın örgütlenmesi gerektiğini ileri sürdü. Bu tözi benimsenmiş MK, bir Politbüro oluşturup pratik hazırlıklara geçti.

Lenin kırfların nabzını elinde tutuyordu. O yüzden, ayaklanma tarihi üzerinde inatla direnmiş. Viborg'dan, bir ay saklı kaldığı evden Merkez Komitesi'ndeki arkadaşlarına şunları yazıyordu: "Bu saatları, durumum son derece nazik olduğu 24 Ekim akşamı yazıyorum. Bugün için devrimi geciktirmenin olum demek olduğu gün gibi apaçık ortadadır.

"Yoldaşları bütün gücümle inandırma çabasındayım ki şu anda, her şey kopma noktasına varmış bulunmaktadır..

"...Artık beklemek mümkün değil..."

Sılvılı ve Ekim aylarını sahnelerin başladığı aylardır. Hele Petrograd'da, bu aylarda günler gittikçe kısalar. Sert, ıslak rüzgârlar eser Finlandiya'dan ve sokakları bir sis kaplı. Camurda koca koca ayak izleri kalmıştır. Kent beyaz gecelerini yaşamaya hazırlanır. 1917 sonbaharında ise, Petrograd'ın insanları yaklaşan kıştan, yağmurlardan, soğuktan çok daha başka şeylerle ilgileniyorlardı. Sokaklardaki izler çok daha fazla ve çok daha derindi. Kent kayımyordu. Yaklaşan kışa kurtarıcı gözüyle bakıyordu işadamları. Ve şöyle diyorlardı: "Kış her zaman için Rusların en iyi dostudur. Bizi devrimden belki de o kurtaracak." Oysa durum tamamen farklıydı. Çarlığın alaşağı edildiği Şubat Devriminden bu yana proletarya ile öteki sınıflar, Geçici Hükümet'le Sovyetler arasında başlayan çatışma artık son noktasına gelmek üzereydi.

Tüm Rusya baştan başa kaynyordu. Kitleleri eğitiyordu devrim. Eğitime susamış halk okuma-yazma öğreniyor, okuyordu. Fabrikalarda komiteler kuruluyor, askerler örgütleniyor, kitleler kendi kendilerini yönetmeyi öğreniyorlardı. Her gün tonları kitap, dergi, gazete, ulkenin dört bir yanına dağıtılmıştı. Her yerde, okullarda, fabrikalarda, gaziolarında toplantılar, mitingler, gösteriler düzenleniyordu. Barıştı, topraktı, üremide söz ve karar sahibi olmaktu istenen. Kitlelerin artık sabrı kalmamıştı.

İste böyle bir günde tamidim denizci Aleksey'i. Kentin öte yanında bulunan Modern Sirk'te büyük bir toplantı vardı. Onun önde, çamurlara bata çıka ilerlediğini gördüm. İzledim. Romanların, anıların, tarihin arasından, 70 yıl öncesinden gelen bu eri izledim. Bir düğün gibiydim ve Aleksey'le birlikte cıplak, karanlık salona daldım. Duvarları tamamen sivasız olan salonu beş küçük ampul aydınlatıyordu. İçerisi askerler, bahriyeliler, işçiler, kadınlarla tıkkım tıkkım dolu. Herkes dikkat kesilmiş dinliyordu. Sanki, hepsinin yaşamı burada söyleneceklerle bağlıydı. Birinden Aleksey yanından kayboldu. Kürsüde gördüm onu.

"Yoldaşlar," diyordu, "ne için savaştığımızı bize gösterin. Demokrasi için mi yoksa kapitalist soyguncular için mi? Eğer her şeyi yeniden onlara teslim edeceksek, ne için devrim yaptık? Devrimi koruduğumu bana ka-

Lenin beklemeye ve hareketsizliğ dayanamamış, tehlikeyi gözle alarak kendisi de Smolni'ye koşmuştu.

Şimdi Aleksey'in peşinden yürüterken buları düşünüyordum. Sürekli sağa sola koşuştan insanlarla doluydu sokaklar. Bir tramvay geldi. İçi, üstü, kapıları salkım saçak dolu. Aleksey'le ikimiz güçlü tutunacak bir yer bulabildik. Bu insanların yüzündeki şevke, heyecana bakarak şaşıyordum. Sıradan insanların, yığınların gücü karşısında yaşlılık içinde kalmıştım. Aleksey bir askerle ateşli ateşli tartışıyor. Belki biraz abes kaçacak ama onları kışkırdım.

Smolni'ye geldiğimizde kapının iki yanında iki makinalı tüfegin yerleştirilmiş olduğunu gördük. Nöbetçi müfrezeler sokakları, kapıları gözetliyorlar. Aleksey'in izin kağıdı işe yaradı. Görevli kişilere, Askeri Devrimci Komite'nin verdiği bir belgeydi bu. Benimse izin kağıdına falan gereksiminim yok. Aleksey dışarıda omuzu tüfekli bir arkadaşına rastladı. "Harekete geçtik" dedi güvenle. "Biliyorum", dedi Aleksey sakin sakin.

Smolni'nin basımları los. Bu işlukta ilk kez görüyorum Kızıl Muhafizleri. Tüfekleri omuzlarında. Hepsi de genç. Dışarıdan tek tük silah sesleri geliyor. Karşı devrimci subaylarım. Neva üzerindeki köprüleri açarak, Vi-

borg mahallesindeki işçilerle askerlerin birleşmesini önlemeye çabaladıkları haberi geliyor. Aleksey'in yüzü kararlıyor. Haberin sonunu duyuncaya rahatlıyor. Kronstad bahriyelileri köprüleri yeniden kapatmışlar.

Aleksey'le sokaklarda dolastığımız o gece, 24 Ekim'de demiryolu istasyonunun, postane, telgraf ve başka hükümet binalarının işgal edilmesiyle ayaklanma başlamıştı. Devlet Bankası'na elkonmuş, Geçici Hükümet'in bulunduğu Kuşlık Saray kuşatılmıştı. Fabrika ve işyerleri, kent girişleri Kızıl Muafizlare korumaya alılmıştı, önemli yol ve alanlarda devriyeler goze çarpıyordu. Avrora Zırhlısı uyarı atışları yapıyordu. 25 Ekim saat 10'da Lenin Geçici Hükümet'in devridiğini ve tüm iktidarın Geçici Askeri Komite'ye geçtiğini açıkladı. Aynı gün İkinci Tilm Rusya Sovyetler Kongresi açıldı. Kongre "İşçilere, Askerlere, Halka" başlıklı bir çağrı kabul ederek, proletaryan iktidarı kurulduğunu doğruladı.

Aleksey, benim sevgili dostum! Büyükk, pırıl pırıl, ışıklar içindeki, insanların karınca-
lar gibi çalıştığı Smolni'yi geride bırakıp çı-
ktığımızda, ona iyice alıştığım farkına var-
ıyorum. Ama o koşar adımlarla uzaklaşıyor.
Elimi sıkmaya bile zamanı yok. Bense, dev-
rimden sonra Lenin'in ilk konuşmasını yap-

tiği Sovyetler Kongresi'ndeki gok gürültüsünü andıran alkışlar, bağırmalardan sersemlemiş bir durumda yürüyorum. Kulagında, Lenin'in kürsüdeki ilk sözleri yoklamıyor: "Şimdi de sosyalist düzeni kurma işine geçiyoruz."

Aradan 70 yıl geçti. Bir başka kongre salonundayım şimdi. Salon yine tıkkım tıkkım dolu. Milyonlara uyeli temsil eden binlerce delegeli ile, dünyamın birçok ülkesinden gelmiş konuklar doldurmuş salonu. Kürsüde konuşan adamı, SBKP MK Genel Sekreteri Gorbaçov'u büyük bir dikkatle dinliyorlar. Doğrulardan korkmamak; geleceği daha sağlam kurmak için geçmişi daha iyi değerlendirmek gerektiğini anlatıyor Gorbaçov. Glasnost'dan, perestroika'dan söz ediyor. Devam ediyor:

"Geleceğe güvenle bakıyoruz, çünkü görevlerimiz ve bunları nasıl başarımamız gerekiği konusunda açık bir fikre sahibiz. Geleceğe güvenle bakıyoruz, çünkü halkın güçlü desetine güveniyoruz."

Bana oyle geliyor ki, Kronstad denizcileri, Putilovski, Obuhovski, Tubocniye işçileri, Çarlık zindanlarında, sığınçta, iç savaşta ve Hitler faşizmine karşı Anayurdun savunulmasında ölenler, hepsi bu salondalar şimdilerde.

Sevgili dostum Aleksey'i gördüğüm ise yemin edebilirim.

1917'nin yansımaları...

İnsanlık tarihinde yepyeni bir başlangıçla gebe olan 7 Kasım 1917 gününü, o sırada başkent Petrograd'da bulunan Amerikalı gazeteci **Bessie Beatty**, 1919'da yayınlanan "The Red Heart of Russia" (Rusya'nın Kızıl Yüreği) adlı kitabında söyle anlatır:

"O akşam durumda Kerensky hükümeti için işlerin iyiye gideceğini düşündürecek hiçbir yan yoktu.... Tüm İktidar Sovyeti'ne haykırı her geçen saat daha yüksek biçimde ve daha israrlı duyuluyordu. En bilinçli ve kararlılar dünyanın en genç proletarya grubu olan Rus İşçilerdi. Ve silahhydiler. Donanma Bolşevikti, hiç kuşkum yok. Petrograd Garnizonu Bolşevikti. Cepheden gelen her haber siperdekilerin sürekli olarak da-ha sola kaydıguna işaret ediyordu. Toprağa ve banşa duyulan özlem derhal dindirilmeyi bekliyordu.. Kişi-nin, yolda alienin kaç terdi yürürlürse yürüllüsün, insanlığı ileriye yürüdügünde tüm gücüyle inanmasını ge-rektiren bir andı bu....

O sırada Petrograd'da bulunan bir başka Batılı gazeteci Britanyalı **Philips Price**'dı. Burjuva-liberal Manchester Guardian gazetesinin muhabiri olan ve göründüklerini objektif olarak yansitan az sayıda Batılı gazetacılardan biri olan Price'in gözlemleri ise şöyledi: "Asırılık Rus İmparatorluğu'nun insanın gözü önünde böylesine itibarsızca eriyip gitmeyeceğine inanmak adeta imkânsızdı... Belki de, bütün bunlar olgun bir macera diye düşünüyordum. Savaş yorgunu ve aç olan yılınların sessiz onayına sahip olsalar da bu içi ve asker komiteleri bürokrasının ve yabancı finans organlarının tüm bir teknik mekanizması karşısında nasıl başanya ulaşabilirdi? Ama ertesi gün (10 Kasım) havada bir başkalık hissediliyordu. Uzun zamandır ilk kez ülkede ne istedigini bilen bir siyasi güç işbaşındaydı. Bu durum sokaklardaki sıradan konuşmalarda açık seçik yansıyordu... Bolşeviklerin iktidara gelişeki şiddet yöntemlerinden tek kelime söz edilmemişti. Yapıtları enteliktuellin narin duyguların altısı, ederken, sokağın gerçekçi siyasetçisine hiç rahatsızlık vermiyordu. (Bolşevikler) şehirlere yiyecek getirebilecekler, savaşa son verebilecekler miydi? Sorulan buydu"

1917 Kasım'da yaşananlar yılınca Rusya'ya değil, o günlerin tarihi tanıklığını halklara armağan etmiş **John Reed**'in deyişle "dünyayı sarsan" gündemi. Fransız yazar **Anatole France** için militarilerin ve gencilerin dünyahanın geleceğini iyice kararttığı bir sırada durumun iyileşeceği umudu yaradı: "Doğu'ya bakın! Rus halkı için çarlığın karanlığından kurtuluş yok gibiydı. Değil muzaffer bir devrim, bir devrim olmaz gözüküyordu. Ama Rusya imkânsızın dahi mümkün olduğu bir ülkedir. İmkânsız olan da şimdilik Bolşeviklerin (istesinden) gelmeyecekti ve tamamlayacakları seydir." (1919)

Ekim Devrimi ile atılan adımlar yalnızca bunları günde getirmiyordu kuskusuz. Her şeyden önce yeri insanın şekillenmesi idi söz konusu olan. Ve bu en başından kendini ortaya koymuştur. Danimarkalı yazar **Martin Andersen Nexö** daha 1921-22 yıllarında bu gerçeğe işaret ediyordu: "Insanlar devrimi karmaşık ve anlaşılmaz olarak tahayül ediyorlar, bir sansasyon yaratmasını bekliyorlar. Oysa Rus Devrimi'nin en büyük ve en hakiki yanı onun yalnızlığıdır. Rus Devrimi insan ilişkilerini bulanıklaştıran tüm grift örtülen yırtıp atmış, bu ilişkilere tabiiği geri vermiştir. Eski dünya, güneşle yıldızların sırrını keşfetmekle, onların kütlesini kilosu kilosuna saptamakla gurur duyuyordu. Ama diğer yanda, aç insanlara ekmek vermiyordu. Devrim, dünyanın baştan aşağı bir yeniden değerlendirmesi demekti. Proletarya, insanın bakış açısını temelden etkileyerek ilk kez insanların gerçek çıkarlarını ve anıtları amaçlarını doğru bir perspektifle görmelerini sağladı. Proletaryanın başlangıç noktası, ekmek dağıtmaktır. Başlangıç noktası buydu proletaryan yıldızlarına eriştiği gün de gelecektir... Rusya'nın bu kadar çabuk toparlanıyor olması ve günün birinde dünya kültürünün önderi olacağı şairiçi midir gerçekten? Bu, emeğin egemen olduğu bir ülke olduğu için böyledir". Ünlü Alman yazar **Heinrich Mann** da aynı kanıları ifade etmektedir: "Ekim Devrimi, insanın yeryüzünde mutlu olması gerekligi ve olabileceği ve bunun için de cetin bir mücadeleyi gözle alabileceğinin ilkesini tek başına inşa etmiştir."

Ekim Devrimi aynı zamanda insan yaratıcılığına cikan bir çağındır. Devrimin ardından emperyalizmin saldırısı tüm şiddetleyle sürerken, dünyanın dört bir yanından bilimadamları, sanatçı, uzman Rusya'ya akmaktadır. Ünlü Fransız yazar ve başşavaşacı **Romain Rolland** 1928 yılında sunuları söylemektedir: "Evin pek yol üstünde olmadığı ve hatta davette bulunmadığım halde (Rusya'ya giden) tanıkların ziyaretime gelmediği bir ay geçmiyor. Aralarında Fransız, Britanyalı, Alman ve Amerikalılar, kısaca çeşitli milliyet ve görüşlerden profesör, yazar, doktorlar vb. var. Bunların üçte ikisi komünistliklere hiçbir şekilde sempati duymuyorlar. Diğer ölümlüler gibi onlar da yanılıbiiir ya da aldatılabilirler, ama davranışlarında içten ve onyargızsızlar. En serbestçe yargılarda bulunup, eleştiri yapalar da, bu onları Rusya'nın görülmüş kurulmuş çalışmalarının ve etkin yenilenmenin çapı karşısında hayret ettiğlerini söylememek alyakıymuyor. Leningrad ve Moskova'da Bolşevik olmadıkları çok iyi bilinen ve bunu gözlemeyen çok sayıca Rus bilimadamları hastane ve laboratuvarlarında çalışmayı devam ediyorlar, bunu biliyor musunuz? Ya da iş için Batı'ya gelen Rus bilimadamlarının burada kalmayı reddedip, kendi ülkelерinden başka bir yerde bu denli üretken çalışma yamaclarını söyleyerek Rusya'ya geri döndüklerini biliyor musunuz?... Bu ülke yalnızca dev fabrikalar ve makineler yapmadı. Bence hepsinden önemlisü ve güzel, yeni bir dünyaya olan ateşli bir inançtan esin ve sevk alan binlerce yeni insan, korkusuz, güçlü ve ferdiakar erkek ve kadın nesilleri yarattı."

Ve nihayet, Ekim Devrimi'nin tüm insanlığa barış içinde bir dünya vaadinin cevapsız ve yankısol kalması mümkün müydü? Daha 1930'arda söyle diyordu Fransız yazar ve barış mücadeleşinin seçkin adlarından **Henri Barbusse**: "Tüm dünya basımı, hatta saçı gazeteler, profesyonel ittiracılardan ve laket kalanlar dışında herkes, SSCB'yi barışın güçlü bir faktörü olarak görüyor, dahası pek çok yayın organı Sovyet Cumhuriyeti'nin barışın yegane faktörü olduğunu belirtiyor. Bu doğrudur, Barış, kayıtsız şartsız barış, tüm çalışanların çıkarlarını korumak üzere kurulmuş olan ve bu yönde yönetilen devlet için organik bir ihtiyaçtır." Bu alıntılar şüphesiz uzatılabilir. Ama bu görüşler Ekim Devrimi'nin tüm insanlık üzerindeki etkisinin özgün ifadeleri olarak onu yeterince anlatmaktadır. ■

Can Yücel ile aydınlar, demokrasi, politika ve isyan üzerine...

ÇAĞ-MAĞ ATLAMIYORUZ

Boyun eğmişlik zincirleme olarak insandan insana kolayca ulaşabiliyor. Ve böylece karanlık bir devir dikiliyor önmüze. Buna isyan, ancak vahim durumun kavranmasıyla kabildir.

demokrasiden başlayalım mı söyle Can Yücel? Sizce demokratikleşme sürecinde bir ülke-

de mi yaşıyoruz biz?

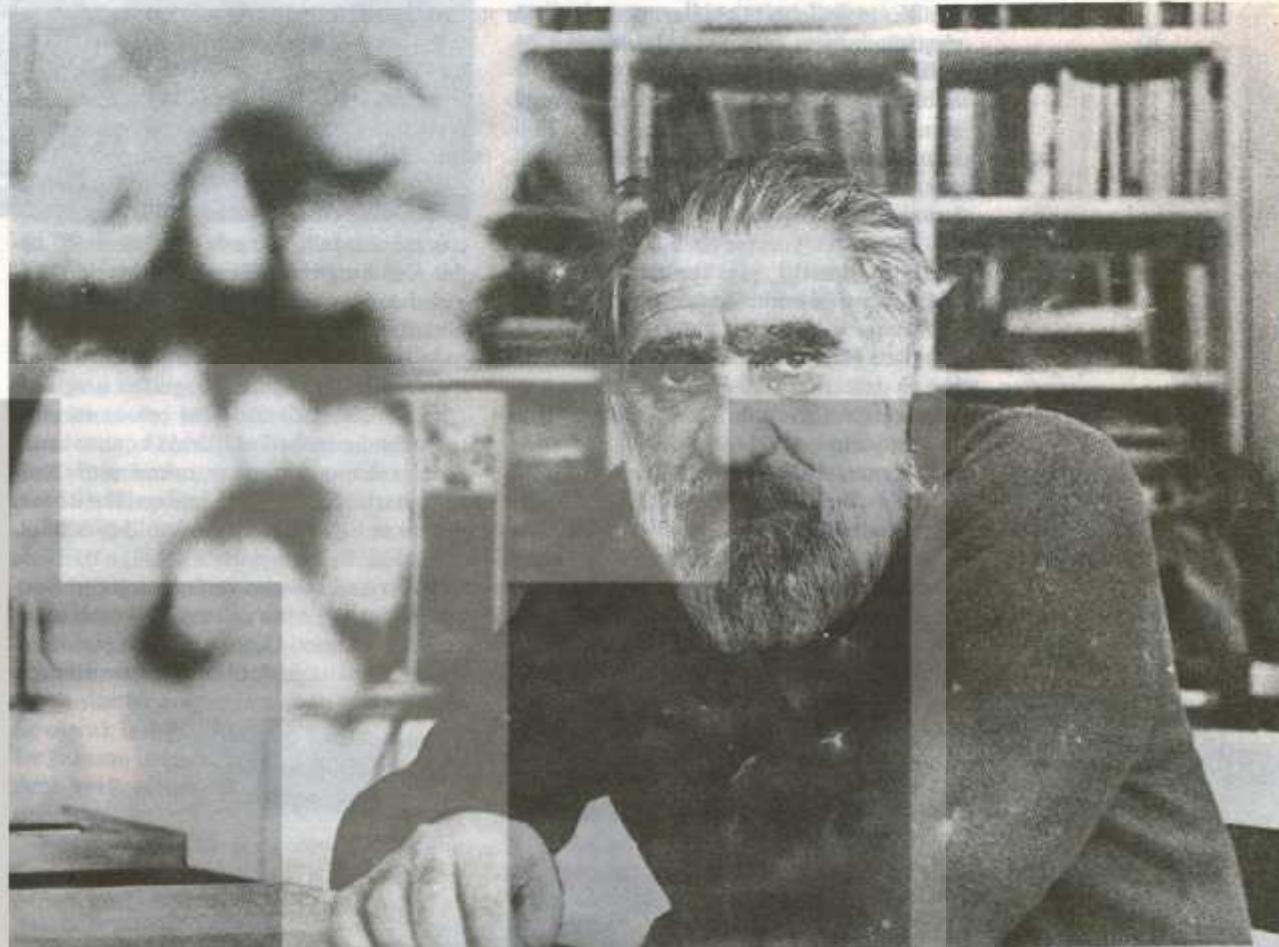
Bana tam tersi söz konusudur gibi geliyor. Bir yol ayırmamdayız. Askeri darbeden sonra Türkiye'de sivilleşme ve demokratikleşme sürecinde mesafeler katedildiği iddiası var. Sureta, zahiren bazı adımlar atılmış gibi yapılmıyor. Temel demokratikleşme sürecine ağırlık veren değişimler yerine, faşizan bir idarenin dışarı yönelik yumuşama adımları anlamında değişiklikler oluyor. Bunu söylemek, söz konusu adımların her an geriye dönük döndürilecek adımlar olduğunu vurgulamak istiyorum. Mehter adımı gibi yapıyor yine işler. Hep ileri gittiğimizi sanıyoruz; geri attığımız adımları hesaplamıyoruz. Bunun en büyük delili de, Türkiye'nin demokratikleşmesi için gerekli halk uyanımına açık bünyevi değişikliklerin yolunun tıkanık olmasıdır.

► Bünyevisi değişikliklerden kaçınırız?

Halkın yönetimine iştiraki bakımından gerekli bazı yollar vardır. Kapitalist toplumlarda bile açık olan yollar. Bu yollar tıkanmış olduğu zaman demokrasi mevcut değildir. İşçi örgütlenemez, kendini toparlayamaz, yürüyüş yapamaz, toplantı olmaz, kitap okunmaz... Köylü, memur, öğretmen sesini duyuramaz... Yönetimi istediği sansürü uygulayabilir. Halkın katılımı anlamına gelen demokrasi altında böyle şey olmaz. Olursa da demokrasi yürürlükte değil demektir. Bu yolları tıkanan engellerin kaldırılabilcecenin düşündüğümüzde de görüyoruz ki ancak yine yukarıdan kaldırılabiliriyor. İşte bakım, buncası enflasyondan, buncası özgürlük darbesinden sonra halk gidiyor yine bu yönetimeye oy veriyor. Demek ki uyanıklık hâlâ yeterince gelişmemiştir.

► Sizce bu noktada bazı kesimlere sorumluluk yüklemek gerekiyor mu? Günüümüzde sık yapılmıyor bu yükleme işi... Özellikle aydın kesimlere...

Ben bu aydın kötülemesine taraftar değilim. Bu işin başını Bülent Ecevit çekiyor. Halbuki insan, kusurlarıyla Türk ayını diye bir şey düşündüğü zaman prototipi Bülent Ecevit'tir. Onun hakkı yoktur aydın eleştirisine.

Cünkü zaten kendi, adeta fosilleşmiş aydın tipini temsil etmektedir. Meziyetleri ve kabahatleriyle...

► Bülent Bey bir politikacı olarak yapıyor bu eleştiriyi herhalde...

Aydın kötüleyince kendi aydın olmaktan çekiyor sanki. İşin felaketi, Türkiye'de aydın hegemonyası bitmiştir. Tek partili dönemin ifası, 1950'lere geçiş, aynı zamanda aydın hegemonyasının ifası anamamı taşıır. Aydınlar töhmet altında bırakılırken, bunun da düşünlmesi lazımdır. Başka şeylerin de düşünülmesi lazımdır. YÖK ortaya çıktığı zaman işinden atılan üniversiteler mensuplarından ne beklersin?

N'apacaklardı? Bugünkü hukuk çerçevesi içinde sesini duyurmanın ne güç şey olduğunu biliyoruz. Şu imza meselelerinde gördük. Ufak atınlarda bile güçlükler kendini gösteriyor. Ortada bir tıkanıklık var. Bir memlekette aydınların halkla alışverişe sahip olmanın sorumluluğunda değildir. Kanallar olup, bu kanallardan gidilir. Bu kanallar tıkanıysa, o memlekette demokratik dolaşım yoktur. Bir damar tıkanması söz konusu demektir. Bu ti-

kanlığı açılması için birşeyler yapılacağı yerde tam tersi yapılıyor.

Türkiye'de ekonomi, sosyal düzenleme, köylünün de, işçinin de, memurun da aleyhine... Bugünkü düzen sadece Amerika'ya bağımlı yüksek burjuvazinin lehine işleyen bir sistem. Bu sistem açıkça, yeni bir askeri darbe tehdidi ve şantaj altında sıkır sıkır işliyor. Bu gerçek, yanı Türkiye'deki vaziyetin anlaşılmasıdan demokraside ilerliyor muyuz, ilerlemiyor muyuz gibi hassas terazi oyunlarıyla vakit geçirmeye lüzum yoktur. Ortadaki durum büyük çoğunluğun aleyhine işleyen bir sistemi, bir şantajı göstermektedir. Bunun içinden nasıl çıkılacaktır? Sorun budur. Önce vahamet anlaşılmalıdır. SHP su kadar olmuş, Ecevit'in tutumu yanlışmış, doğruymuş... Mesele bunlar değil. Vahim olan bunlar değil. Vahamet anlaşılmadan da önlem alınmaz.

► Sizce bugünkü muhalif gruplar bu vahameti kavramış görünebilir mi?

Görünmüyorken, Çünkü bu vahamet anlaşıldığı zaman, bu vahametin müsebbibi olan

▲ Can Yücel, "Hep ileri gittiğimizi sanıyoruz, geri attığımız adımları hesaplamıyoruz."

kuvvetlerin de teşhir edilmeleri lâzım.

► Mesela? Hangi kuvvetler?

Mesela ordu... Türkiye'nin politikası üzerindeki ordu ipoteginin eleştirilmesi lâzım. Militarizmin eleştirilmesi lâzım. Bugün hâlâ bu eleştirinin yoğun olarak yapılması mahzur ludur.

► Küçük küçük başladı...

Temel politika olarak ortaya konamıyor. Konamayınca da, eh!.. Bundan üç sene önce ve veto edilmiş bir adamın polikası olarak Erda İnönü'nün politikası ortaya çıkabiliyor ancak. Hâlâ da o vetonun etkisi sürüyor. O vetodan kurtulunmuş değil. Yarın ne zaman başka bir vetonun geleceği de belli değil. Bu tehlike Türkiye'nin üstünde mevcut olunca, tehlikenin müsebbibi olanlar tam anlamıyla eleştirilmeyince, vahamet anlaşılmıyor demektir. Anlaşılmayınca da Türkiye'nin iç jeopolitiği, siyasi haritası, güçler dengesi anlaşılmıyor. Bu vahametin altından bizim başımıza gelecek asıl belâların yolu da anlaşılmıyor. Bu ekonomi, bu sosyal düzen, holdinglerin, yüksek burjuazinin işine yarıyor. Yüksek burjuazı Türkiye'de büyük borçlarla, Avrupa, Amerika, yani kapitalist, emperyalist sermaye ile bütünlüşerek Türkiye'yi bunların çerçevesinde hızla kalkındırma modeline doğru götürüyor. Bu model, iletişim araçlarıyla istenildiği kadar halkın lehineymiş gibi gösterilirse gösterilsin, halkın aleyhinedir. Bunun yarın geri tepeceği de bellidir. O zaman kanun sisteminde, bu sistemi zorlayıcı biçimde - bu da devlet terörüne kadar gider - yeni düzenlemeler yapılıyor. Yeni çıktı ortaya: Başkanlık sistemi. Bu tür sistemlere bugünkü anayasa gebedir. Vahamet, tehlike anlaşılamadığı için sonuçlarının ne olacağı da kestirilemiyor tabii. Karaduman "Meclisi toplamam!" deyiveriyor. Şaşılacak bir şey yok.

Yarın da "N'aparsanız yapın..." diyebilir. Referandum, anayasa oylaması... Hepsi aynı tip düzenlemeler. Adım adım ilerleniyor, sivilşemeye gidiliyor, vahmi uyandırılıyor. Bu vahmin gerisinde Türkiye'nin bu kadar borç altında olusunun getireceği büyük veballer var. Siyasi, askeri veballer. Bu veballer istenildiği anda patlatılabilir bugün. O zaman da, sözde ulaştığımız olumlu, sağlıklı görünen yerden hop!... geriye dönülebilir. Ufak bir dan-dun'a bakar. Nitekim, 12 Eylül öncesindeki dan-dun'un, Güneydoğu'daki dan-dun'dan farkı yoktur bence. Şimdi kolayca "Bir şey yok" diyebilirler. Ama istedikleri zaman kullanabilirler. Bu yollar açık. Bu yollar kapanmadan, büyük halk iştiraki hizaya getirilmeden bu iş olmaz...

► Güney Amerika örneklerinde halkın ve bazı kitlelerin antidemokratik, faşizan gelişler karşısında belli direnişler koyduklarını görevliyor. Türkiye'de bu tür direnişlerin canlanmayışını neye bağlıyorsunuz?

Belki kötüsüz bir şey olacak ama söyleyeyim. Ben Türkiye'de özgürlük geleneğinin çok kit olduğunu fikrineyim. İstenildiği kadar Cumhuriyet'in ilanıyla Türkiye'nin büyük değişim geçirdiği ileri sürülsün, Türkiye bir imparatorluk kalıntıdır. Özgürlük mücadelesi tüm boyutlarıyla verilerek kurulmuş bir cumhuriyet değildir. Özgürlük isteği üstün gelmiştir. İstiklal Harbi çok az sürmüştür ve bu harbe halkın iştiraki konusu tarihsel olarak tam yerine oturtulmamıştır. Kuruluş harbinin, subay ve nişegallibe ittifakı mı yoksa halkın ne derece katıldığı belli olmayan bir halk harekâtı mı olduğu üzerinde kesin tarihsel kararlar verilmiş değildir. Bundan dolayı özgürlük geleneğinin oturmuş olduğu söylenemez. Üçüncü dünyayı parmağında oynatmak fizere icad edilmiş olan yöntem-

ler Türkiye için feci halde geçerlidir. Birbiriyle bağdaşmayan dağınığının içinde düşen en önemli görev, tarihsel yorumdur. Bizim aydına yüklenen kabahat belki bu tarihsel yorumu oturtmamış olmalıdır. Tek özür, kaynak yetersizliği olabilir. Yine de görüyoruz ki çabalardır tarihe yönelik değil. Kemal Tahir'in kendi alanı olmayışına rağmen tarihle ilgilenmesi, tarih tasası duymuş olması bir bakıma, romanı Kemal Tahir'i temize çıkarır. Var mı başka böyle örnek?

► Siz ona Kemal Tarih diyorsunuz, değil mi?

Diyorum, Tarihe eğilmiş. Öte yanda, Türkiye'nin bir etnik haritası yoktur. Gürcüstan, Lazi, Çerkezi, Arnavut, Arabi, Kürdüyle koça bir memleket. Hepsini değişik bünyeler. Demokrasının bilinmesi için değişik bünyelerin gerçekinin kabul edilip bunun üstüne bir söz birliği, bir kader birliği yapılması lazım. Oysa bizim etnik tabanımız belli değil. Yillardır kedi pisliğini Öter gibi örtüp duruyoruz etnik tabanımızı. Artık "Kurt diye biri var mıdır, yok mudur" tartışması yapılr mı? Biz yapıyoruz... Mesela hepimiz işkenceye, polis dayağına karşıyız, di mi? Ama şu meseleyi de hiç aklımıza getirmiyorum: Şimdiin işi değil ki dayak... Tâ Osmanî'dan beri dayak yiyp duruyoruz. Türkiye'de karakola girip de tokat yemeden çikan nadir adam vardır. Aydlılar dayak yiince olay oluyor da, halktan adamlar yüzüllardır dayak diyor, o olay değil mi? Bu olayı da bütün olarak görmek lâzımdır. Yapılan bütün haksızlıklar böyle görmek lâzımdır. O zaman, halk da diyor ki, "Biz hep yedik dayağı, biraz da onlar yesin."

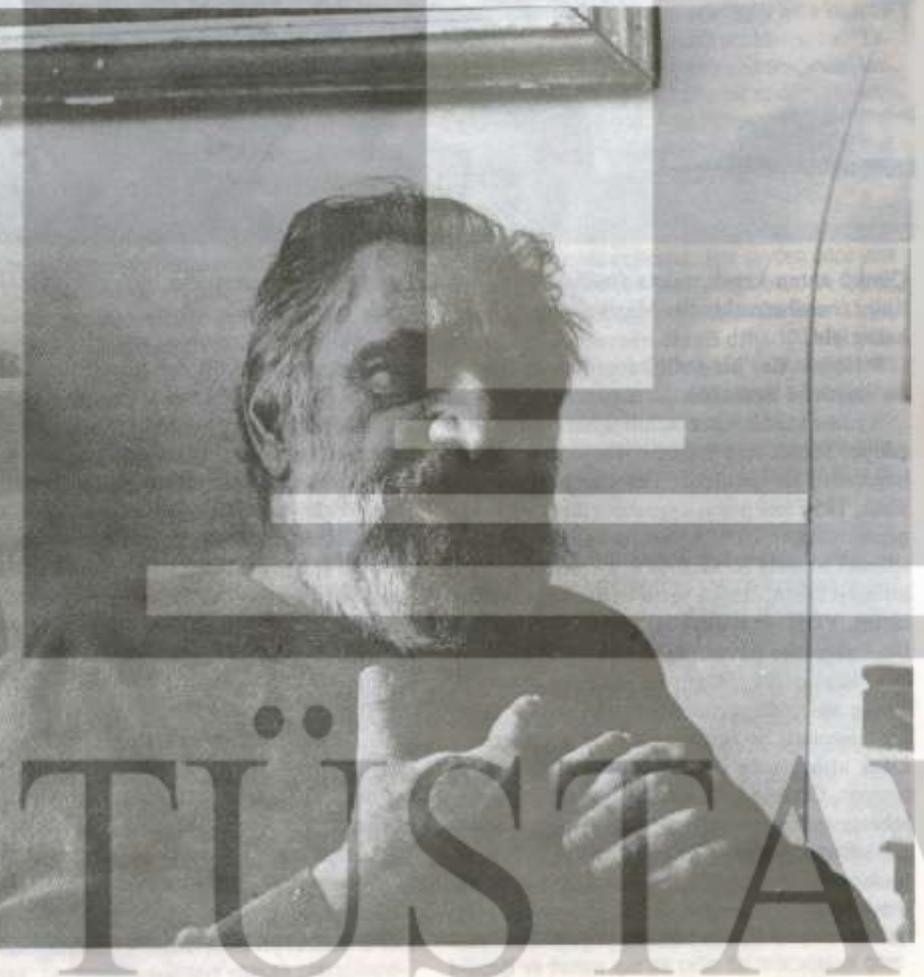
Biz Marksizmi mi istiyoruz? Oysa biz, Marksizmin, gösterdiği, incelenmesi gereken şeyleri bilmeliyiz, inceliyoruz ki. Sınıfsal ilişkilerin mekanizmasını bile öğrenmemiştir. Bak, Almanya'ya giden işçilerimizin konusu o kadar yazılıdı, çizildi... John Berger'in "Yedinci Adam"ı kadar hiçbir başarı olamadı. Biz bu kadar önemli bir sorunumuzu bile tüm boyutlarıyla özetleyip ortaya koyamıyoruz. Bir konuyu bilimsel bütünlükle, doğru bir metodolojiyle inceleyemiyoruz.

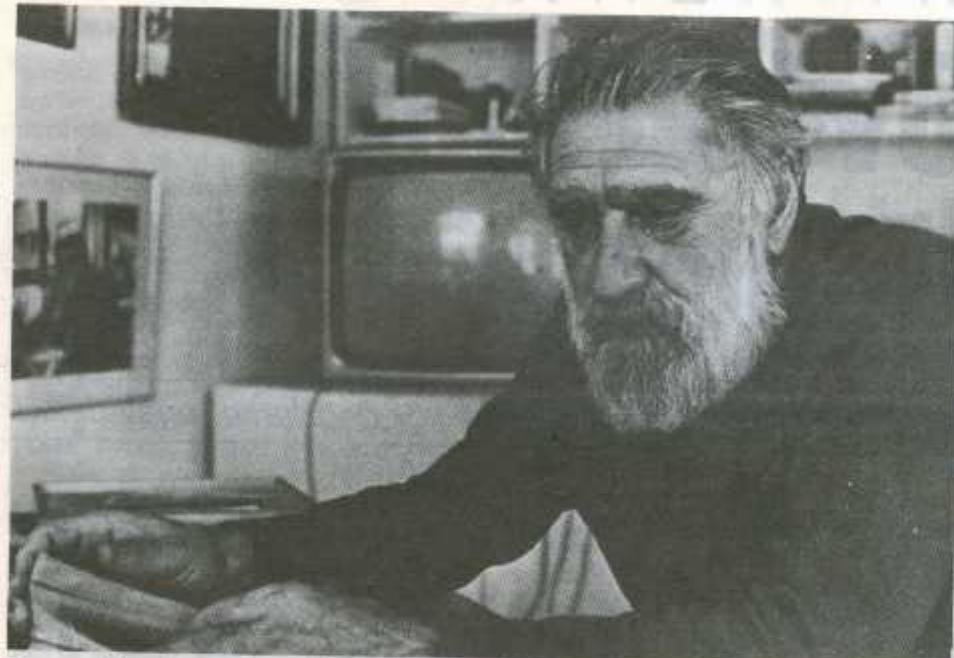
► Bu konu bir aydın yetersizliğinin belirtisi mi, yoksa Türkiye'deki genel gelişimin doğal bir sonucu mu?

Türkiye'de eğitimin dağınık, plansız, derme-çatma olduğu sorununu da içeriyor. Bu Turgut Özal yönetiminin eğitimi iplediği filan yok. Acele istedikleri şey bol teknisyen. Ollayın bir bütün olduğunu anlamaya hiç yaşılmıyorlar.

► Muhalif olduğu varsayılan sosyal demokrat ve sol kesimden gelen sesleri nasıl derlendireyorsunuz böyle konularda?

Türkiye'nin içinde bulunduğu vahim durum içe sindirilmeden, bilinçlere işlemeden gösterilecek tepkiler her zaman yetersizdir. Günlük politikadan öteye geçmez. Halbuki sosyal demokrasi tarihi bir şevidir. Öyle bir tarih kategorisidir ki, belli bir proleterleşme süreci içinde proleter çözüm yolunun gelmesini engelleyici bir yam olarak ortaya çıkmıştır sosyal demokrasi. Bismarck damgalıdır. Bu bile Türkiye için olumlu kabul edilebilir. Biz itiraz ederiz ama olumlu yanı vardır. Fakat dünyadan bir yerinde sosyal demokrat hareket çıkacak ortaya, Bülent Ecevit'in önderliğinde gibi bir önderlikle iki sene sonra iflas edecek... Bu görülmemiştir. Resmen fiyaskodur.

Biz sosyal demokrasiyi iki sene içinde tarihin tozlu rafına kaldırıverdik...

► Ya SHP?

Bugün yaptıkları sadece günlük politika... Doğru dürüst bir programları bile yok ortada. Günlük politikanın içinde de bu vahim durum anlaşlamıyor. Sanki onlar zorluyor da, hükümet yavaş yavaş demokratikleşiyor! Kendilerini bir baskı grubu olarak görüyorlar. Kendilerinden rivayet bu başarılarını ispat için de hükümetin birşeyler yapmaya zorlandığını iddia etmek zorundalar. O zaman da hükümet demokratikleşiyor gibi gözüküyor. Özal da zeki, cingöz bir herif! O da bu bakımdan işaretler vererek, gösterilmek istenen gelişim kanıtlarını adeta çığnemik olarak SHP'nin ağızına veriyor. Al gülüm-ver gülüm... Ancak Karaduman orfalgı dumana katacak, "Hayır" diyecek de, işin vahameti anlaşılacık... O bile geçiştiriliyor, uyutuluyor. Soruyorum: Niye Ziya-Ül Hak baş misafir olarak geliyor buraya? Pakistan'ın demokratik bir ülke olmadığı belli değil mi? Halbuki bizim en yakın dostumuz onlar... Eteğine bak, bezini al... Halimiz bu. Bir gazeteci oturup Pakistan'ın bugünkü halini incelemiyor. Ama Afgan meselesi çıktı mı herkes kaleme sarılıyor. Biz, yarın-oburgün Orta Doğu çamurunun içine düşersek hiç şaşınmamalı!...

► Bir tezgâh mı sözünü ettiniz?

Başa çare de yok tabii. Böyle bir durum adeta davet ediliyor. Kıbrıs... İran/Irak... Bulgaristan... Her yerde sorun var, içerideyse dert başka. Bir sürü yasak. Yahu insanlar kendi dillerini niçin konuşmasınlar? Ermenice, Rumca gazete çıkan bir memlekette neden Kürtçe gazete çıkmasın? Neden bu yasak?

► Siz genelde günümüz politikasını bir oyun gibi değerlendirdiyoysunuz diyebilir miyiz?

Tam oyun değil de...

► Bir paslaşma belki...

Paslaşma. Hem de kötüye giden bir durumu hep birlikte hafife alma politikası.

► Ya sol potansiyelin genel görünüm içindeki yeri?

Sosyal demokrasinin dışındaki solun görevi, her seyden önce, bu vahamete parmak basmaktadır. Türkiye'de antifaşist bir uyamılık ve bu uyamılığa paralel bir siyasi eylem söz konusudur. Bu eylemin de çeşitli yolları olabi-

lir. Basın yoluyla olur, partileşmeye olur... Kafalarımı toplayıp, dağınlıktan kurtulup bir bütün halinde bu vahamete karşı mücadelenin yollarını aramak lazım. Bu mücadelenin, şartların ağırlığı karşısında ertelenmesi söz konusu değildir. Ama bana sorarsan, hesabı iyi yapmadan, ille de ve derhal partileşme, aleyhe döner. Ama bugün için derhal yapılması gereken, bir cephe siyasetinin kurulmasıdır.

► Gidişat buna paralel görülmeliyor mu?

TKP ve TİP'in birleşmeleri bu bakımından olumlu bir ölçü. Tek başına her şeyi halletmese de... Başka unsurlar, kuşaklar, görüşler de var. Bunların hepsini toparlayacak bir cephe siyasetinin yürürlüğe konması lazım. Bu da yine bir araştırmaya bağlıdır. Oldu-bitti ile olacak iş değil. Acele de etmemek lazım. Doğrusunu istersen, bu duruma karşı biz sadece ayak sürüyoruz. Dışarıda da, içerisinde de...

► Hiç olumlu bir şey görmiyorum musunuz Can Yücel?

Ben, Sovyetler'in glasnost politikasını, bu dönemde, umut verici bir şey olarak görüyorum. Glasnost politikasının Sovyet dış politikasını da etkileyeceğini, başka ülkelere bakışındaki yönü değiştirici bir yol açabileceğini, bunun da Sovyetler'in Ekim Devrimi'nden bu yana, mesclâ bize karşı uyguladıkları politikada değişikliklere yol açacağı, aynı zamanda Sovyetler'e paralel giden hareket dahlının politikasını değiştireceğini, bu politikanın değişimini bütün kanatlar üstünde değiştireceği rol oynayacağı, böylece simdiye kadar engel görünen bir sürü motifin ve etkinin yarışacağı kamsındayım. Bütün bunlardan dolayı tek gördüğüm olumlu gelişme budur. Türkiye'nin büyük sol hareketindeki tıkanmanın tarihsel etkenlerinden biri böylece hafifleyebilir; bir açılım olabilir.

► Ya kültür meselesi? Edebiyat, sanat bir gerileme, bir durgunluk görülmüyor mu?

Genel olarak kültür, bir sağlıklı yaşama ölçüsüdür. Bugünkü yönetim, sağlıklı yaşama ya cliverişli olmadığına göre, kültürün, sanatın, edebiyatın da darbe yemeği mümkün değil. Kültür, sanat, edebiyat, bugünkü rejimin doğal hasımlarıdır. Çünkü beklenen yeknesak, tıpkı bir davranış biçimidir. Bütün iletişim araçları, eğitim sistemi, tornadan çı-

mış kafaların mümkün olduğu kadar çoğalmasına, coğulluğu varmasına yönelmiştir. Elbette bu alana darbe inmektedir. Kültür, isyanı, başkaldırısı, non-konformist tarafı ağır basabilse dahil, bir ekonomik baza dayanır. Parası olmayan adamın en kolay fedakârlık edebileceği şey genelde kültürdür. Yavaş yavaş, genel ölçü bu etki altında gelişiyor. Etrafı, kişiyi, yani genel değerlendirme skala-sında kültürün aleyhine bir durum ortaya çıkarıyor.

► Bizler neden direnmeyi gerektiği gibi biceremiyoruz Can Yücel? Neden direnme gücümüz biraz fazla değil?

Bence birincisi daha önce konuştuğumuz tarihsel durum. İkincisi ise: Ezilmek her zaman isyanı beslemez. Çok ezilmek çok pisirik olmayı da doğurur. Türkiye, çok ezilmiş bir halklar bütünü. Çok boynu büük bir halk. Üstelik başkaldırı geleneği de yok. Celali isyanları filan diye sayıyorum ama tarih içindeki yoğunluğunu bakmak gerek. Boyun eğmişlik zincirleme olarak insandan insana kolayca ulaşabiliyor. Ve böylece karanlık bir devir dikiliyor önlümüze. Buna isyan, ancak vahim durumun kavranmasıyla kabildir. Kellenin koltuğa alınıp mücadele yolunun açılması lazım. Bu işe liberal gözle bakarak, "İşler iyi gidiyor" hesabı yaparak olmaz. Ağır bir olaydır. Hepimiz, bu hükümetin yaptıklarının anlaşılamayışına isyan duymuyoruz. Neden kimse bu durumu yadırgamıyor, bu duruma tepki göstermiyor diye hep beraber bu isyanın ortaya çıkarılması lazım. İnsanlar söyleniyor, şikayet ediyor, sonra da gidip oylarını bu yetimye veriyor kardeşim! Buradaki ana çelişkinin izahı gerekir. Çetin Aftan... Samimidir, değildir, bilmem ama... o dediği "çağ atlama" işi söylediğimi gibi değil. Halkın kendi aleyhine bir gelişime karşısında tepki göstermemesi ileriye gittiği anlamanı mı getir? Üç aletin değişmesi halkın da sonrasında değiştireceksse, bu durum Marksizmden de ileri bir Marksizm, bir maddecilik... Toplum üç aletle değiştirebiliyorsa... pes! Marks bile bu kadar maddecidir değil, ha... Bu resmen kapitalist plana materiaлизdir. Pragmatizmdir. Bu da, Çetin'in sevdigi kültür boyutuna uyan bir şey değil. Bir tarafta köyde piyano, tenis istiyorsun, öte tarafta iki IBM, bir Atari ile Türkiye'nin düzeyeceğini, makina meselesinin düzeyeceğini söyleyorsun. Yok, yabancı para taşımak serbest bırakılmış, aman da ne iyim... İnsanların içinde Türk parası yok... dolar serbest olmuş n'olur? Ölüler anlaşırlar gibi değil. Demokratikmiş... Tam kırıtkı burjuva zihniyeti bu, Reich tarihi incelendiği zaman, küçük burjuvanın gayet memnun olduğu görülür. Harp öncesi Hitler'i, çocukların seven, sanat meseleleriyle ilgilenen bir adam. Yollar yapıyor, bin senelik Almanya kuruluyor, dünya düzeltiliyor... Çağ atlanyor! Ne demekse bu çağ atlama! İstedigin zaman, hop!... öteki tarafa atlayıveriyorsun. Aslında gün atlatmaktan başka bir şey yapılmıyor, çağ atlama from bahsediliyor... Ne alâkası var? Eve gidin, saatinizin yelkovanını çeviriverin, olsun size bir gün sonra... Atlamış mı oluyoruz şimdi? Çağ mağ atlamıyoruz biz... Kendi kendimize parmak atıyoruz!

Aydına düşen görev, tarihsel yorumdur.

Bizim aydına yüklenenek kabahat belki bu tarihsel yorumu oturtmamış oluşudur.

Kahve dövücsünün hınc deyicileri

Meydan, bileğinin hakkıyla ANAP'ındır. Bunu göremeyenler kör degillerse, enayidirler!

Ülkenin fikir piyasasında orda burda boy gösteren acayıp bir ANAP'çı tip var. ANAP'lı değil. ANAP'lı olmanın topluma ve hayatı insana yüklediği negatif sorumluluğu hiç mi hiç üstlenmiyor. Pis işe bulaşmaya yanaşmıyor. Ama ANAP'çı! Pis işin yapılmasından yana. Pislik olmadan hiçbir şeyin düzelmeyeceği, pisliğe alternatif olmadığı kanısında.

Entelektüel sorumsuzluğun tipik örneği.

Böylesi arasında, toplumsal "gözlem"lerinden yola çıkararak vardıkları "yargı"yı, çok bilmiş ukala futursuluğuyla çok net ve açık ortaya koymayı politik (ya da "felsefi") "ön görü"ünün gereği gibi sunanlar var. Savundukları "aykırı" görüşlerin isabeti hakkında ne kadar yüksektent atar, hakimane edalar takınırlarsa, kendi kendilere üstlendikleri işlevle o kadar palye ve itibar kazandıracaklarını sanıyorlar.

Dediklerine göre ANAP "toplumun dönüşüm bekentilerini bunyesinde somutlaştıran" iki partiden biridir. Diğer, sosyal demokrasiye bağlanan umuttarın odaklılığı SHP'dir. Dolayısıyla ANAP'ın hakkını ANAP'a vermek gerekir. Geleceğin iki partisinden biri, açıkça ANAP'tır. Kalıcılığını ispat etmiştir. Alternatif yoktur. (Y. Fincancı, Milliyet, 13 Eylül 1987.)

Gerçi, görüldüğü gibi, aynı misyonu -dönüşüm bekentilerinin odak noktası olmayı- ve o misyondan kaynaklanan kalıcılık vas-

fini ANAP'ın "karşı kuşbu"nda sosyal demokrasının (SHP'nin) de paylaştığını söyleyorum ama, kurulan denkleme SHP'ye yüklenen işlevin, ANAP'ın "alternatifsi"liğini pekiştirmeye alet edildiği açık. ANAP felsefesi (!) uygulamada denememiş ve kalıcılığı hak ettiği anlaşılmıştır. SHP ise kendisinde somutlanan bekentileri "iktidar gücü" -ülaştıracak bir felsefeyi henüz açık seçik ortaya koyabilmiş değil." (a.g.y.) Bunu ne zaman ve nasıl yapacağı da dünyaya kalmış olduğundan, daha sittin sene muhalefette kalmayı şimdiden sineye çekmelidir. Meydan, bileğinin hakkıyla ANAP'ındır. Bunu göremeyenler kör degillerse, enayidirler!

"Öngörülmedik gelişmeler olmazsa, 1 Kasım sandığından iktidar ve ana muhalefet olarak ANAP ile SHP çıkacaktır. En iyisi olduktan için değil, al-

ternatifleri olmadığı için..." Böyle deniliyor. Yani ANAP iktidarının alternatifinin olmadığı görüşü, önceden muhalefete mahküm edilen SHP'nin de alternatifinin olmadığı ileri sürülverek pekiştiriliyor. Zaten ANAP'ın alternatifsiyi, onu SHP ile denileşirmeden savunmak düpədüz ANAP'ılık olurdu. "Milliyetçi-mukaddesatçı ittifaki sayılan" (a.g.y.) bir politik yapının kendisini ("milliyetçi") sıfatının bu kabil belirləmelerde 12 Eylül'den beri usulen ve "nezaketin" faşist yerine ikame edildiği herkesce bilindiğine göre) açıkça savunur durumda olmaktan anlaşılır nedenlerle kaçınanlar, söz konusu ittifakin toplumsal ve politik işlevini doğrudan ve (doğru dürüstçe) ANAP'lı olarak değil, ancak "zorakı" ANAP'çılar olarak savunabileceklerinin farkındalar.

ANAP'ın düşük ücret yüksek kar felsefesine dayalı ekonomik büyümeye stratejisini karşısında SHP, yüksek ücret felsefesine dayalı sosyal demokrat bir ekonomik büyümeye stratejiğini geliştirebilir"miş, ancak o zaman (21. yüzyıl başlarında) ANAP'la ve ona alternatif olabilecek bir sosyal demokrasiyle istikrarlı bir siyasi yapıya kavuşabilirmişi!

Ülkenin bugünü ve geleceği hakkında kötümserlik değil, düpədüz ANAP'a da, "felsefe'sine de hayırhah baksı! ANAP'ın alternatifsiyi iddiasının teyidi ve rasyonalizasyonu! ANAP'ın "iktidar gücü"nın sınıkçesine kutsanması!

ANAP'ın "iktidar gücü"nün oluştururan etkenlerin içte ve dışta neler olduğu gayet iyi biliniyor. Üstelik ANAP'lılar kendileri da hi alternatifsiyi iddiasını, demagojiden yana dara düşüklerinde, doğrudan o etkenlere dayandırmaktan hiçbir perha duymuyorlar. Kendisi iktidar olmazsa 12 Eylül öncesi koşulların hortlayacağı tehdidi, ANAP'ın menşeyin de, misyonunun da kendi ağzından itirafıdır. Bu misyonla yükü ANAP'a toplumun mahküm olduğunu düşünmek ANAP'ın menşeyine de, misyonunu dileği gibi yine getirmesine de onay vermektedir.

ANAP'ın alternatifli, kesinlikle, ANAP'tan kurtulmaktadır. Hem de bir an önce. ANAP'ın "felsefe'si", tüm uygulamaların bütün bir toplumu zaflarından yararlanarak esir alma teşebbüsündür. ANAP'ın alternatifli o teşebbüsün önüne engel dikmenin çaresine bakmaktadır. Bunu pahasının bugün göze alınmaması bütün topluma gelecekte çok daha pahaliya mal olacaktır. Bunu kavrayabilmek için, başta kalabilmeyi yüzde 32'ye kadar inen şabeli bir oy desteği hesabına bağlayan bir azınlık yönetiminin ülkeye ve halka şimdide kadar neye mal olduğunu görmezden gelmemek yeter. Ancak o maliyeti normal ve eşyanın

doğası gereği sayanlar, ANAP'ın "iktidar gücü"ne toplumsal bir değer attederler, dolayısıyla ANAP'sız zaten yapılamayacağımı düşünenler, yani ülkeyi ANAP gibi bir partiye ve onun yönetimine mahküm kılmaya kararlı mührakların dümen suyunda giderler ki ANAP'ın alternatifinin ondan bir an önce kurtulmakta değil, sosyal demokrasının ona karşı çıkaracağı dünyaya kalmış iktidar perspektifinde somutlandığı iddia edebilirler.

Nitekim bakınız daha neler diyorlar: "Eğer siyasal ve ekonomik yaşamımız daha ieri bir düzeye ulaşmış olsayıdı, daha gelişkin bir demokrasi ve daha müreffeh bir yaşam bekłentisini daha üst platformda temsil eden daha ieri partilere sahip olabilirdik. Bugünse mevcutların en iyisiyle yetinmek zorundayız. Sağda en ieri parti ANAP'la, solda en ieri parti SHP ile..."

Cök açık ve net, değil mi?

12 Mart/12 Eylül paşası ağızından esintiler bir yana, sanki 12 Eylül öncesinin faşist terörü, 12 Eylül, demokrasının (olduğu kadaryla da) rafa kaldırılması, anayasal hakların çürünenmesi, sendikaların ve çalışan halkın diğer demokratik örgütlenmelerinin baskı altına alınması, hapishanelerden geçen birkaç yüz bin insan, idamlar ve işkence, '82 Anayasası "halk oylaması", '83 "Genel Seçim'i ve benzeri oğular -daha niceleri- sanki ANAP gibi bir partinin ve ANAP iktidarı gibi bir yönetimin "felsefe"siyle ve uygulamalarıyla işbaşına gelmesinde, herşeye rağmen bunda yıldır iş başında kala bilmesinde, daha on beş yıl iktidar sürme planları yapabilmesinde doğrudan hiçbir rol oynamamış gibi!

24 Ocak ekonomisinin 83 Kasım'ından bu yana büsbütün kurulmuşaşırın genel yasal ve fiili uygulamalar çerçevesi: Başta sendikal haklar olmak üzere tüm demokratik hak ve özgürlüklerin aklı almadır yasaklar ve baskilar, en kaba türünden polis devleti uygulamalarıyla kuşatma altında tutulması, hukuk devletinin ve parlamentonun işlevinin yine emri vakının ve iş bitiriciliğin ikamesi, tepeden dayatılan ve tabanda köprülenen depolitizasyon, eğitimin yobazlaştırılması, dinin politizasyonu, militan dinci akımların devlet eliyle teşvik, bir yandan kasten müzminleştirilen enflasyon aracılığıyla, öte yandan enflasyonla "mucadele" adına, çalışan ve dar gelirli kitlelerden birkaç özel tekelle 40 milyar dolar dış borcun alacakları emperyalist mühraklara sürekli değer aktarımı; tüm toplumsal, ahlaki değerlerin şiraseden çıkarılması, politikada seviyesizliğin ve rezilliğin ödüllendirilmesi, gözü kara hırsızlık, vur-

İllüstrasyon Ugurcan Ataoğlu

gunculuk, rüşvet, belediyelerde ırmak mafyalan, Fak-Fuk-Fon, fuhuş, intihar... ve hâlen hapisanelerde siyasi rehine tutulan yüz elli idam hükümlüsü... bütün bunlar da, herhalde, "toplumun dönüşüm bekentileri"nin tezahürleri ve o bekentilerin niçin "mevcutların en iyisi" olarak kalıcı varlığıyla "yetenek zorunda" olduğumuz "milliyetçi" -mukaddesatçı karmaşı ANAP'ta somutlandığının tartışma götürmez kanıtları!

Böylelerinin yaptığı puslu havada başa gelip oturan ANAP yönetimini şimdî de yedinden kolay kimidatlamaz görünümüne bakarak, bundan, böyle bir yönetimin "halkımız"ca onaylandığı ya da bir başka deyişle, "siyasal ve ekonomik yaşamımızın bugünkü düzeyinde" ülkeye ve halka böyle bir yönetimin dayatulmasının zorunlu ve isabetli olduğu "yargı"sını çıkarmaktan, o "yargı"yi herkese satmaya kalkmaktan başka bir şey değil. Bunu yaparken yönetimin "iktidar gücü"nun arasındaki gerçek ve çok somut olguları, yasal/filli baskayı, tehdidi, terör ve ekonomik yıkım şantajını, idari ve teşrifli manipülasyonu, tek kelimeyle, bir avuç azınlığın bütün bir topluma gözü kara saldırısını görmezlikten gelmeleri, kendi kendilerine üstlendikleri işlevin nitelğini belirliyor.

Böylelerine, böyle yaptıkları için "kötü niyet" affetmek gibi bir niyetimiz yok. Zaten bunun gereği de yok. Böylelerine "ANAP'tan iyisi yoktur, çünkü ANAP mümkün olabilecek olanın en iyisidir. Halinizé şükredin!" dedirten "mantık", kitlelerin çaresizlik kışkırtıcı itildiği, demokrasi güçlerinin de kendilerini "çaresiz"lige mahkûm ettikleri koşullarda kolay paylaşılabilecek bir sözde-mantık'tır. Bunun içindir ki her zaman, hiç aksatmadan hep vurgulamak gerekiyor: NATO ve IMF güdümlü tekellerin, onların öne sürdükleri koçbaşılarının ve tüm gerici güçlerin topluma saldırısını "toplumun dönüşüm bekenti" ile özdeşleştirmek o saldırıyı akılamaya, o saldırının safında yer almayı olduğu kadar, ona kölece teslim olmayı da mazur göstermeye yarayan çok bilmiş ukala safsatasıdır. Safsatayı künhüne vanılmaz hikmet diye satmaya kalkanların ANAP'ı ve ANAP'a bel bağlamış soyguncu kapitalist mihrakları "ekonomik büyümeyi, kân yüksek tutarak gerçekleştirileceklerine 'inanınların' kamپ" diye nitelleyerek temize çıkarmaya kalkmalarına da şasmarnak gereklidir. "Ekonominin karmakanık gönüllü labirentini ucuça eklerseniz çok basit bir kuralın bulvarına çıkarsınız. Bu bulvarın bir ucunda, ekonomik büyümeyi, kân yüksek tutarak gerçekleştirilecekerine inananların kamپ varsa, öteki ucunda, aynı büyümeyi, ücretleri yüksek tutarak sağlayabileceğine inananların kamپ vardır. İlki kapitalist kamپsa, ikincisi sosyal demokrat kamپ," deniliyor aynı yazda.

Elbette, hem de ne kadar basit!

ANAP ve ANAP'lılar ve bütün o kamptaki böylesine masum (!) bir inancı -ve onların dibeğini dövmeye koşanların desteği- ve katılısıyla- toplumdaki tüm diri değerleri öğütüp zarureti umuda harman ederek siyaset ve ekonomik yaşamımıza çağ astırmaya uğraşmaktadır, ya da toplumun dönüşüm bekentilerini hayatı geçirmeye bulvarında kalıcılaşmak için farap ettileri buldozerleriyle geceleri gündüzere katarak 21. Yüzyıla doğru yol almaktan başka ne yapıyorlar ki? Darısı -kapitalist nitelemesinden satır arasında tenzih edilmesinde nedense yarar görülen sosyal demokrasının başına!

Sosyalist toplumun gelişmesini sürdürübilmesi için...

► Sosyalist ülkelerde zaman zaman reformlar yapıldığını görüyoruz. Kapitalist ülkelerde böyle bir şey olmuyor. Bu konuda görüşünüzü açıklayınız.

Toplumsal yaşamın ekonomi, politika, ahlâk, hukuk, eğitim ve sanat ve edebiyat gibi çeşitli yanları (alanları) birbirlerine bağlıdır ve bu bağlılık ilişkileri içinde beraberce değişir ve gelişir. Bunların içinde nihai olarak belirleyici olan bağımsız değişken ekonomik yaşamıdır. Üretim güçleri (emek ve üretim araçları) ve üretim ilişkilerinden (mülkiyet ilişkilerinden) oluşan ekonomik alt yapı tüm toplumsal yaşamın (üstyapı kurumlarının) üstüne oturduğu temeli ve değişim ve gelişmenin başlangıç noktasını oluşturur.

Toplumların feudalizmden kapitalizme ya da kapitalizmden sosyalizme geçmeleri gibi büyük ve devrim nitelikindeki değişimler bu alt yapı-üstyapı ilişkileriyle açıklanır. Ancak ne var ki, bu ilişkiler, yanı ekonomik alt yapıının üstyapı kurumlarını belirlemesi sadece toplumun böyle devrim nitelikindeki değişimleri için geçerli değildir. Ekonomik alt yapıının bu belirleyiciliği, feudalizm, kapitalizm ya da sosyalizm olsun, aynı bir toplumsal yapının kendi içindeki değişim ve gelişme süreci için de geçerlidir. Çünkü her toplumsal yapı kendisinden sonraki toplumsal yapıya dönüşmeden önce ve dönüşebilmek için sürekli olarak değişir ve gelişir. Zaten çevrimci dönüşüm, yanı bir üst toplumsal yapıya geçiş bu sürekli değişim ve gelişme sürecinin bellî bir aşamasında zorunlu halini alır.

Örneğin ülkemizde son 50 yıldır büyük değişiklikler olmuştur. Bunun nedeni, ekonomi dışındaki çeşitli etkinlik alanlarına da daha çok para ayrılmış olmasıdır. Bu olanak da gelişme süreci içinde ekonomik alt yapıının güçlenmesi sayesinde sağlanmıştır. Bugün Türkiye'deki toplumsal yaşam, değil 50 yıl hatta 10 yıl öncesinden bile çok farklıdır. Aynı durum diğer kapitalist ülkeler için de doğrudur. Ustalık son yıllarda toplumsal değişim ve gelişme, bilim ve teknolojinin doğrudan üretme uygulanması nedeniyle, daha hızlanmıştır, gelecekle daha da hızlanacaktır.

Bu temel bilgileri anımsattıktan sonra şimdî sorumuzun yanıtlanmasına ya da bu konudaki görüşlerimi açıklamaya gelebilirim.

Bilindiği gibi sosyalist ülkeler merkezi plancılıkla yönetiliyor. Merkezi plan yalnız ekonomik yaşamı değil, fakat toplumsal yaşamın bir para (ekonomik kaynak) harcanmasını gerektiren tüm alanları da kapsamına alır ve düzenler. Örneğin spor, tiyatro ya da sağlık ve eğitim gibi sosyal ve kültürel etkinlik alanları ancak buralara bir para harcanırsa varolabilirler. İşte merkezi plan bu alanların her birine belli miktarlarda para ayırarak ve bu paraların nasıl harcanacaklarını da belirleyerek. Ülkenin yalnız ekonomik değil fakat sosyal ve kültürel tüm etkinlik alanlarını kapsamı içine almış olur.

Kuşku yoktur ki, ülkenin tüm ekonomik ve diğer harcama birimlerinin böyle tek tek merkezden yô-

netilmesi güç bir iştir. Bu güçlük, eğer ekonomik ve toplumsal yaşam durağan olsaydı gene de pek bir sorun yaratmazdı. Fakat bildiğimiz gibi, ekonomi ve onuna birlikte tüm toplumsal yaşam sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Böyle her şeyi düzenleyen bir merkezi planın bu değişimlere kendiliğinden (otomatik olarak) ayak uydurması ve hiçbir sorun yaratmaması elbette ki beklenemez. Kaldı ki, merkezi plan denilince aklımıza sadece herkesin görevlerini belirten rakamlarla dolu bir kitap değil, fakat asıl orada yazılanları yaşama geçirerek bütün bir yönetim mekanizması gelmelidir. Değişme ve gelişmelerde ayak uydurması gereken asıl bu yönetim mekanizmasıdır.

Gericî her merkezi plan yönetiminin belli bir esnekliği vardır. Ama bu esneklik belli bir yere kadarır. Bu noktadan sonra esneklik tükenir ve toplumsal değişim ile merkezi plan arasında sürtüşme ve çatışma başlar. Bu noktadan sonra artık sosyalist toplumun gelişmesini sürdürübilmesi için merkezi plan arasında uyumlu reformlar (değişiklikler) yapılması gereklidir. İşte sosyalist ülkelerde zaman zaman çeşitli düzeylerde reformlar yapılması nedeni budur.

Bu reformlarla varılmak istenen nihai amaç, merkezi plancılığı toplumsal değişiklik ve gerekliliklere kendi kendine uyum sağlayabilecek yönetim mekanizmalarıyla donatmaktır. Örneğin, işletme birimlerine sadece genel hedefler vermekle yetinip ayrıntıların belirlenmesini orada çalışanlardan oluşacak kurumlara bırakmak bu yönde atılmış bir adımdır.

Aralarındaki temel yapısal farklılıklar dikkate alınmak koşuluyla, benzer uyum sorunları ve dolayısıyle zaman zaman reformlar yapmak gereklidir. Kapitalist ülkeler için de söz konusudur. İşsizlik, eğitim, sağlık, bilim ve sanat sorunları ve silahlanma gibi işler esas olarak kapitalizmin kendi kendine işleyen piyasa mekanizmalarının dışındadır. Bu toplumsal gereksinmelerdeki değişimleri kendiliklerinden izleyemezler. Bu alanlarda toplumsal gelişmelerin dayattıkları reform gerekliliklerini ancak gene merkezi devlet yönetimi karşılayabilir. Bu durum kapitalist ülkelerde reform adı altında değil de daha çok hükümet ya da iktidar partisinin değişmesi biçiminde karşımıza çıkar.

Merkezi plan denilince aklımıza sadece herkesin görevlerini belirten rakamlarla dolu bir kitap değil, orada yazılanları yaşama geçirerek bütün bir yönetim mekanizması gelmelidir.

Uluslararası tekeller ve sendikal dayanışma

Dünlerde ülkede faaliyet gösteren uluslararası tekellere ait işyerlerinde çalışan işçilerin iş güvencesi, ücret ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi meselesi ve sendikal hakların bu tekellere sürekli salın hedefine dönüştürülmesi bu işyerlerinde sendikalar arasında ülke çapında olsun, uluslararası planda olsun sıkı işbirliği, bilgi ve deney aktarımını her zamanından daha fazla dayatıyor. Uluslararası tekelin özellikle "Üçüncü dünya" ülkelerinde faaliyetlerini bu ülkelerin siyasi-ekonomik-sosyal gelişimlerine doğrudan ve dolaylı türlü müdahale biçiminde sürdürerek bugüne dek defalarca görüldü, belgelendi ve doğrulandı. Bu türden müdahaleler özellikle söz konusu ülkelerde ve genel olarak şirketlerin faaliyet gösterdiği ülkelerde sendikal

haklar ve sendikal mücadele açısından da fazlasıyla geçerli. Bu durum göz önünde tutulduğunda çeşitli ülkelerde aynı tekele ait işyerlerde çalışan işçilerin ülke düzeyinde ve uluslararası planda temaslarını sıklaştırıldıkları, dayanışmalarını daha yetkin biçimde somutlamalarından doğal bir şey yok. Nitekim bu tür temasların giderek daha sıkça gerçekleştiği gözleniyor. Örneğin 1987 yılı içerisinde Dünya Sendikalar Federasyonu bünyesinde çalışma yapan uluslararası tekellerle ilgili ko-

misyonun girişim ve desteğiyle değişik ülkelerde, çeşitli tekellerin farklı ülkelerdeki işyerlerinden sendika temsilcilerini biraraya getiren toplantılar gerçekleştirildi.

Uluslararası tekellerin büyük ölçüde faaliyet gösterdiği ülkemiz işçilerini ve sendikaları da kuşkusuz yakından ilgilendiren bu toplantılarında tartışma konularının başlıca iki noktada toplandığı söylenebilir:

Sendikaların ve sendikal kadroların söz konusu tekelle ilgili olarak bilmeleri gereken noktalar nedir?

Aynı tekelin farklı ülkelerdeki işyerlerinde yürütülen sendikal mücadelenin başarısı için dayanışma tüm yönleriyle en etkin biçimde nasıl gerçekleştirilebilir?

Bu toplantılarından bazı örnekler aktaralım.

Ülkemizde de mal ve teknoloji satan Amerikan kökenli **General Motors**, 1982-86 yılları arasında beş yılda 16 milyar dolar net kâr elde etti ve bu kâri dünyanın çeşitli ülkelerinde çalıştığı 876 bin işçi sayesinde sağladı. **General Motors** İşçilerinin üye oldukları sendikalar 1985'ten bu yana dördüncü Avrupa'da, biri Latin Amerika'da olmak üzere beş ortak toplantı yapmışlar. "Modernizasyon", "rasionalizasyon" adı altında yoğun işçi çıkarımı - örneğin ABD'de her ay fabrika kapatıp, binlerce General Motors işçi kapı önüne konmaktadır - karşısında, iş güvencesi, daha iyi ücret, daha kısa çalışma süresi ve sendikal hakların korunması konusunda atılacak adımların ortaklaşa ve dayanışma içerisinde gerçekleştirilmesi büyük önem taşıyor. 1987 yılı boyunca Belçika, İspanya, İngiltere ve Ko-

lombiya'da **General Motors** işyerlerinde gerçekleştirilen grev ve direnişlerin ardından şimdiden ABD'deki GM işçileri zorlu bir toplu sözleşme mücadele veriyorlar.

1987 başından bu yana DSF'nin girişimiyle gerçekleştirilen bu türden 9 toplantıdan biri, Latin Amerika'daki **Philips** işçilerinin sendika temsilcilerini biraraya getirdi. Ülkemizde Sabancı grubuya ortaklık ilişkisi içinde bulunan **Philips** tekelinin Latin Amerika'daki işyerlerinde çalışan işçilerinin üçüncü toplantısı Mayıs 1987'de Brezilya'da gerçekleştirildi. Toplantıda Arjantin, Brezilya, Sili, Kolombiya, Peru ve Uruguay'daki **Philips** şirketlerinin Latin Amerika'da kısa süre önce yıkılan - ya da Şili'de olduğu gibi - sormekte olan askeri, faşist diktatörlüklerin "sendikal yasalar" dan ne denli yararlandığı bir kere daha gündeme geldi. Bunun yanı sıra bu ülkelerde bu tekele bağlı işyerlerinde çalışanlar arasında ülke içinde ve ülkeler arası boyutta dayanışmanın örgütlenmesi konusunda hızlı adımlar atıldığı da kaydedildi. Örneğin 1985'te Bogota'da yapılan Latin Amerikalı Philips işçileri 2. toplantısından bu yana, bu tekelin 17 fabrikasının bulunduğu Brezilya'da bir Philips işçileri koordinasyon komitesinin kurulduğu ve bu komitenin Philips'in aynı iş için ülkenin değişik yerlerindeki fabrikalarında yapılan ücret ödemelerinde % 40'e varan farklılıklar saptandığı belirtildi. Brezilyalı Philips işçileri ortak sorun ve sendikal mücadelelerini anlatan bir süreli yayın da çıkarmaya başladılar.

İşçi çıkarımı ve ücretlerin sürekli düşürülmüşe yönelik girişimlere karşı ortak adımların yanı sıra Philips işçileri toplantılarında, işçilerin Philips Yönet-

tim Kurulu Başkanı'na insanlığın varlığını tehdit eden "Yıldızlar Savaşı" projesine hiçbir şekilde katkıda bulunmak istemediklerini belirten bir mektup gönderilmesi de kararlaştırıldı. Ayrıca Latin Amerika'daki Philips yöneticilerinin ILD'nun sendikal hak ve özgürlükler konusundaki standartlarını ihlal etmemesi ve insan hakları ve sendikal hakları sürekli çırçyanen Pinochet diktatörlüğü ile yakın ilişkiler son vermemeleri istendi.

Nisan 1987'de Kıbrıs'ta yapılan **Unilever** işçileri toplantısına ise İngiltere, Fransa, Portekiz, Yunanistan, Kolombiya, Nijerya ve Hindistan'dan sendika temsilcileri katıldı. En az 75 ülkede değişik adalar altında faaliyet gösteren ve 800'den fazla işletme ve yan kuruluşu olduğu tahmin edilen bu İngiltere-Hollanda kökenli uluslararası tekel ülkemizde de Lux, Omo, Vim, Gibbs, Signal, Reksona, Coral, Astra vb. kıymasal ürünler, temizlik mamulleri, vb. markalarдан yakından tanınıyor. Tekelin özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika'da yoğun genişleme çabası içinde olduğu gözlenirken, 1986 yılı kârı Avrupa % 58, K. Amerika % 6 ve diğer ülkeler - yani Asya, Afrika, L. Amerika- piyi % 36 olarak belirlenmiş durumda.

1987 boyunca **Unilever**'in işçi çıkışma, ücret düşürme girişimlerine karşı Fransa, Hindistan, Yunanistan, Trinidad, Tobago, Portekiz, Kolombiya ve **Unilever**'in 9 işletmesinin bulunduğu Türkiye'de Haziran sonunda işçi çıkışmasına karşı greve girdiği hatırlanacaktır.

Yukarıda verdığımız örneklerle başka tekellerle ilgili toplantılar ya da ortaklaşa eylem veya dayanışma haftaları düzenlemekten maddi, hukuki vb. dayanışmanın örgütlenmesine uzanan bir dizi sendikal girişim de eklenebilir. Örneğin Bata, IBM, Renault, Ford, Nestle, Caterpillar, Kodak, Coca Cola, Volkswagen vb. çeşitli tekellerin değişik ülkelerde işyerlerinde işçilerin grev, eylem ve direnişleri ortak davranışa gereğinin altını çizmektedir. ■

"Fiji mi?... Evet Fiji!"

Rabuka Albay gene darbe yaptı, kendini "başkan" ilan etti. İlinç, Yüksek Mahkeme Başkanı Timoci Tuivaga darbeyi "yasa dışı" olarak nitelendi.

Demek ki Fiji hukuku, "darbe kendi hukukuya gelir" yorumuna ve kendini "yeni hukuk" uydurmaya elverişli değilmiş. Halbuki Rabuka Albay, kimin örneklerinin aksine yargıları suçlamamış, onları "birlikte çalışmaya" çağrırmıştı.

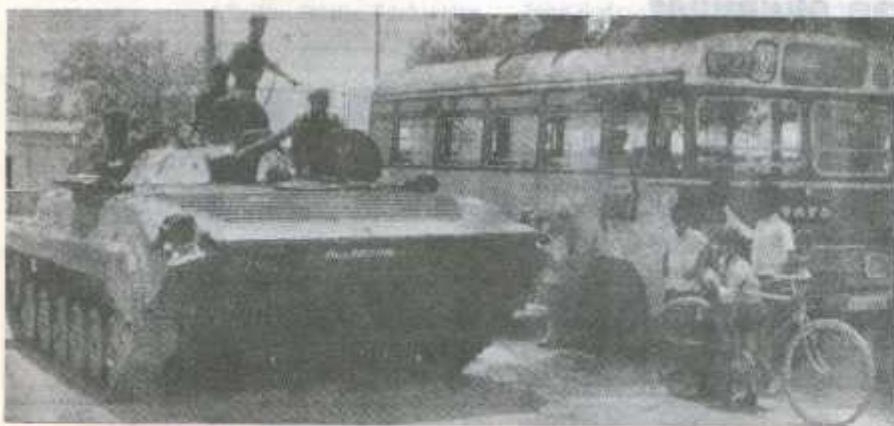
Rabuka efendi "mahkemeleri lağıttım" dedi, tuplu anayasaya gibi... Timoci ters bir adam, hatta belki "enayi"... "Yargıçlar, askeri yönetim mahkemeleri kapama kararına rağmen görev başında" diye cevap verdi. Halbuki Timoci askeri yönetim emirlerini, tebliğlerini, genelgelerini "pratiklik" açısından "hukuksal bir yorumu" tabi tutup pekâlâ "hukuksal sonuçlar" üretebilecek kadar hukuk da okumuş.

Rabuka boş mu durmuş, yok. Bir bildiri yayınlanmış, "yargıcıları görevden aldığını" duyurmuş. Yüksek Mahkeme Başkanı bu duyuruyu da "yasa dışı" bulduğunu açıklamış. Neden? Göya Rabuka yetkilisi değilmiş, çünkü ülkede, o iptal etmeden önce bir parlementer düzen ve anayasaya varmış, bir hukuk

düzeni mevcuttur. Bu büyük yargıcı, bütün büyüğüğe rağmen "her fiili durumun bir hukuk oluguunu" söylemekten kaçınarak evrensel hukuka katı imkânını kendi elleriyle reddetmiş olmuyor mu?

Peki sonuç nereye varacak?... Gelecek polis veya askerler; tutacıklar yargıçları kollarından, atacaklar mahkemeden dışarı, hapisten içeri. Timoci Tuivaga hukukçu adam, "hukuken böyle bir sevin olmayacağımı" düşünür diyecesisiniz, yanlırsınız; çünkü o görmüs, geçirmiş biri aynı zamanda. Anayasası "ilga edildikten" sonra ilga edilmeyecek hiçbir sevin kalılmayacağını bileyek kadar uzak görüşlü. "Bizi mahkeme salonlarından zorla çıkarılarسا, hindistanceviz ağaçlarının altında davalara bakmaya devam ederiz" diyecek kadar ileri gitmiş!..

Bu gibi "garip" olaylar elbette bizim gibi "uygar", aydınları "Şili ve Pakistan aydınlarının yapmadıklarını yapmış", hukuk fakülteleri, kendi Rabukan'a "fahri hukuk doktorluğu" ünvanları bahsetmiş ülkelerde rastlanmaz. ■

▲ Hint askerleri Sri Lanka'da, Sömürgeciliğin attığı aynılık tohumları yeşeriyor.

Sömürgeciliğin acı mirası: Sri Lanka

Sri Lanka'da dört yıldır süren kanlı çatışmaların Temmuz 1987'de Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi ile Sri-Lanka Devlet Başkanı Junius Jayawardene arasında başkent Colombo'da imzalanan anlaşmayla son bulacağı umudu güçlenirken, anlaşmanın gerek Tamiller gerekse Sri Lankalılar arasındaki muhalifleri de faaliyetlerine hız verdiler. Gandhi ve Jayawardene'ye anlaşmanın hemen ardından suikast girişimlerinde bulunulması ve anlaşmayı başlayan barışçı görüşme sürecinin kesintilere uğraması: bunun bir göstergesi.

Hindistan'ın güney ucunda bir ada ülkesi olan 16 milyon nüfuslu Sri Lanka'da geçtiğimiz dört yılda 6 binden fazla insanın ölümüne neden olan çatışmaların arasında sömürgecilikten miras kalan ve bugün burjuvazının alabildiğine yararlandığı "böl ve yönet" politikası yatıyor. Çokuluslu bir ülke olan Sri Lanka'da nüfusun yüzde 75 kadarını (12 milyondan fazla) Seylanlılar, 3 milyon kadarını da (yüzde 18 civarında) Tamiller oluşturuyor. Bu en büyük iki etnik gruptan Tamillerin 2,5 milyonu yerli Tamiller, geri kalan ise adaya İngiliz plantasyon sahipleri tarafından 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyıl başında Hindistan'dan getirilen Tamiller.

Sömürgecilik yıllarında İngiltere, Tamil azınlığı Seylanlı çoğunluğa karşı yönetim kademelerinde, resmi darelerde istihdam ederek çatışma tohumlarını attı. Ülkenin siyasi bağımsızlığı kavuşmasının (1948) ardından iktidara gelen Birleşik Milli Parti'de Seylanlılar'ın ağırlıkta olmasıyla "böl ve yönet" politikası bu kez Tamillerin ezilmesi için kullanıldı; öteden beri Tamillerin yerelik olduğu Kuzey ve Doğu bölgelerinde Seylanlılar için yerleşim merkezleri kuruldu, Hint kökenli Tamillenn oy verme hakları kaldırıldı, Tamillerin sosyal ve siyasi hayatı dışlama çabaları yoğunlaşırken Seylan dil resmi dil olarak kabul edildi.

Bu gelişmeler bir yandan Tamil burjuvazisinin Tamil yılının karşı karşıya olduğu ağır sorunları tümüyle Seylan iktidarına bağlayarak ve proletarya arasında etnik ayrılıkları körükleyerek, şoven propagandayı taban bulma gayretlerini getirdi, diğer yandan Seylan şovenizmi de Tamilleri ülkedeki ekonomik ve sosyal sorunların başlıca sorumlusu ilan ederek, hedef aldı. Çeşitli siyasi ve askeri gruplaşma ve örgütlenmelerin de olduğu yillarda boyunca

kökülen gerginlik 1983'te patlak veren çatışmalarla yüzlerce kişinin ölümüne, Kuzey ve Doğu bölgelerinin hükümet birliklerince işgal edilip, Tamillerin ev ve işyerlerinin tahribine ve en az yüzbin kişinin ülkeyi terk etmesine yol açtı ve bugüne dek süregeldi.

Bu durum Sri Lanka'ya "askeri danışman" yollayan Pakistan'dan İsrail'e, İngiltere'den ABD'ye bir dizi dış müdahale girişimini getirdi ve bu girişimlerin özellikle Sri Lanka'ya yalnızca 25 mil uzaklıktaki Tamil Nadu eyaletinde 55 milyon Tamil'in yaşadığı Hindistan ile Sri Lanka arasındaki ilişkileri hedef aldığı görüldü.

İşte uzun süren çatışmaların sonuçlandırmak üzere Hindistan'ın yoğun gayretiyle varılan Colombo anlaşması bu koşullarda gerçekleştirilen son derece önemli bir adım oluşturuyor. Arabuluculuğu üstlenen Hindistan, Tamil azınlığın özerrick talebini, diğer yandan Sri Lanka Cumhuriyeti'nin siyasi birlik ve toprak bütünlüğünü gözetecek siyasi bir çözüm yolunda anlaşmanın gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadı. Anlaşma ülkenin Kuzey ve Doğu bölgelerini geniş özerrick yetkilitorunu sahip tek bir yönetim birimi altında birleştirmeyi, bu yılın sonundan önce yerel seçimlerin yapılmasını ve Tamillerin nüfusun % 42'sini oluşturduğu Doğu eyaletinin Kuzey eyaleti ile birleşip birleşmemesi konusunda gelecek yit içinde referandum yapılması, doğu ve kuzey bölgelerinde olağanüstü duruma son verilmesini; Tamil dilinin de İngilizce ve Seylan dilinin yanı sıra resmi dil olarak kabul edilmesini öngörürken, Tamillerin silahlarını teslim etmesini ve Hindistan birliklerinin Tamillerle Sri Lanka hükümet kuvvetleri arasında çatışmaların son bulması için barış-gücü olarak görevlendirilmesini gündeme getiriyor. Nitelik anlaştımanın imzalanmasından hemen sonra ilk adımlar atıldı. Siyasi afia birlerce tutuklu serbest bırakılırken, pek çok kişi evine, köyne dönmeye başladı, ulaşım yolları açıldı ve Hint birlikleri göreveye başladı. Ne ki Ekim ayı içindeki gelişmeler bir yandan Seylan şovenizminin diğer yandan Tamil milliyetçiliğinin ve ülkeyi emperyalist destabilizasyon girişimlerinin bu ülkede çatışmaların son bulmasını güçlendirmeyi süreceğini gösteriyor.

Türkiye'de radikal değişiklik umudu yok

Eyılı aynın 18' ile 25' arasında Norveç'ten bir heyet ülkemizi ziyaret etti. Heyette Norveç Öğretmenler Sendikası Uluslararası İşçiler Seksyonu Başkanı Magne Askeland (heyet başkanı), Norveç Öğretmenler Sendikası'ndan öğretmen Tone Gerd Bakken, Uluslararası At Örgütü üyesi gazeteci Odvar Thompson, Norveç Öğretmenler Sendikası Şube Başkanı Olav Eggen, Norveç Parlamento üyeleri Laila Kaland ve Ragnhild Queseth Haarstad vardı. Heyetin Avrupa Eğitim Sendika Komitesi'ne (ETUCE) verdiği rapor söyleşisi:

"Türkiye bir demokrasiden daha çok bir diktörlüktür ve radikal değişiklik umutları bellişir göründmektedir."

Temel sendikal hakların ve insan haklarının ağır şekilde çiğnendiğini belirten raporda, öğretmenler gibi diğer memurların da siyasi partilere girmelerinin ya da parlamentoya seçilmelerinin yaşak olduğu ve sandık kuramadıkları, nüfusun beşte birini oluşturan Kürtler'in dillerini kullanamadıkları üzerinde duruluyor.

"Siyasi tutukuların sayısı hala çok yüksektir. Coğu hala yargılanmaktadır. Yarın mı bırakılacaklarını, hatta hiç bırakılmış bırakılmayacaklarını bilmektedirler. İşkence, adlı sistemin bir parçasıdır" denilen raporda, daha önce tutuklanan ama suçlu bulunmayarak serbest bırakılan TÖB-DER liderlerinin öğretmen olarak çalışmalarının engellendiği vurgulanıyor ve tutuklanan kişilere pasaport verilmediğine değiniyor.

Norveç heyeti Türkiye'de eğitim durumuna da raporunda eğiliyor ve bazı noktalara dikkat çekiyor. "Öğrenci sayısının 3 milyon kadar artmasına rağmen Türk okullarındaki öğretmen sayısı 1980 ile hemen hemen aynıdır. Bütçeden eğitime ayrılan bütçe 1979'da yüzde 12 iken, bugün yüzde 8,5 tur. Türk okullarındaki kurallar askeri kurallar gibidir. Öğretmenlerin, yetkililerin politikasını destekleyen konulardan başka bir şey öğretme hakkını yoktur. Kültür, müfredattan büyük ölçüde temizlenmiştir. Öğrencilerin forma kuralları sıkıdır. Öğretmenler sakal bırakamaz. Öğretmen maaşları öylesine düşüktür ki sadece maaşa yaşamaya imkân yoktur. Bir aylık maaşla sadece 3 çift ayakkabı alınabilir, buzdolabı almak için 4 aylık maaş gerekmektedir."

▼ Norveç'ten Türkiye'ye. Başta heyet başkanı Magne Askeland olmak üzere bütün Norveç'iler Türkiye'de insan haklarının çiğnendiği konusunda hemfikirler.

Türkiye'de artık daha az kitap okunuyor

KARA TABLO (MU?)

Kırk yılda Türkiye'de şu görülüyor: Gelirde ve ekonomide gelişmeler, on misli artan eğitimli insan sayısı, teknolojide sıçramalar ve ... okurluk düzeyinde yarı yarıya gerileme.

kuruk ya da yayançılıktan söz açlığında aydınlarımız teşhiste kolayca birleşiyorlar. "Okumayı sevmeyen, okumayan bir toplumuz." Daha geçenlerde bir gazetede konuya ilgili bir yazının başlığı da bu türden di: "Okumayı sevmiyoruz". (Cumhuriyet, 16.9.1987, S.7)

Halkımız için oldukça ağır bir suçlama. Çünkü ifade, halkın okumamakla ilgili bir engeli veya özüri olmadığını, kayıtsız ve şartsız okurluğa yatkın olmadığını vurguluyor. Orneğin, Türkiye'de et ve süt tüketiminin gelişmiş ülkelerde göre azlığına bakıp, "halkımız et ve sütü sevmiyor" demiyoruz. Ya da kişi

başına otomobil sayılarını ABD ile karşılaştırıp, "halkımız otomobile gezmeye sevmiyor. Acaba park yeri sıkıntısından mı, yoksa göçeve toplum olmamızdan mı?" demiyoruz. Ama, "halkımız okumayı sevmiyor" diyoruz.

Bu yazı, Türkiye'de kitap yayınıcılığı ve "okur" luk konusuna yönelen, bu konuda gelişmeleri ve sorunları saptamağa çalışan bir araştırmmanın bazı başlıklarının bir özeti. Yazında son kırk yılda kitap üretiminin ve okurluğun gelişimi, başka ülkelerle karşılaştırmalar ve verilerin genel bir yorumu ile yetinildi. Genel olarak okurluk sorununun incelenmesinde kitap okurluğuna öncelik verildi ve konu simdilik kitap okurluğu ile sınırlandı. Çünkü, dünyayı ve olayları algılama, kavrama ve izleme yeteneğini ve alışkanlığını öncelikle kitap okurluğu kazandırır. Başka bir deyişle gazete ve dergi okurluğu kitap okurlugundan geçer.

Bir ülkede kitap yayınıcığının değerlendirilmesinde yararlanılabilen başlıca veri, yıl-lar itibarıyle üretilen "kitap başlığı" sayılarıdır. Başlık sayıları bir ülkede yayın sektörünün çeşitliliğini zenginliğini ve boyutunu yaklaşık olarak tanımlar.

Sektörün değerlendirilmesi için kritik bir diğer veri ortalama tiraj düzeyidir. Başlık sayıları ile ortalama tirajların çarpımı ülkede-

ki toplam kitap üretimini verir ve milyon nüfus veya okur yazar nüfus itibarıyle kitap üretimi karşılaştırmalarda önemli bir kıstastır.

Son olarak, anlatıda kullanılması zorunlu iki kavramdan söz etmek gerekiyor. "Potansiyel okur" ve "fiili okur" veya kısaca "okur".

Potansiyel okur kavramıyla, okuma durumunda olan, okuması gerekken veya okuyabilir yetişkin kastedilmektedir. Ancak potansiyel okurun tanınlanması ve sayısının saptanmasında güçlükler vardır. Genel olarak okur yazar nüfusun potansiyel okur olduğu varsayılmaktadır. Ancak Türkiye'de nüfusun nasıl istatistiksel bakımından okur yazar yapıldığı iyi bilindiğinden bu veri tammin edici değildir. Bu çalışmada, lise ve daha yüksek kademe okul mezunları potansiyel okur kabul edilmiştir. Ancak uluslararası karşılaşmalarda okur yazar nüfus kıtasını kullanmak zorunlu olmaktadır.

Fiili okur kavramıyla ise okuyan nüfus kastedilmektedir. Ancak üretilen kitapları potansiyel okur kesiminin ne kadarının okuduğu veya belirli bir potansiyel okur büyüğlüğü için ne kadar kitap üretiminin 'iyi' bir düzey sağlayabileceği tartışması konumuzun dışındadır. Konumuz okurluk düzeyinin hareketleridir.

Kitap üretimi ve okurluk

Şimdi, 1945-85 döneminde Türkiye'de okurluk düzeyinin gelişimi ile ilgili verilere dönelbiliriz. Aşağıda iki tablo ve bir grafik halinde dönemin okurluk göstergeleri mümkün olan en basit biçimde sunulmuştur.

Tablo 1., beşer yıllık aralarda kitap başlık sayılarını, çeşitli kaynaklardan derlenen ortalama tiraj tahminlerini, bu iki kolumnun çarpımından elde edilen toplam kitap üretimi ve lise ve üniversite mezunlarının toplam olarak kabul edilen potansiyel okur sayılarını sunmaktadır.

Tablo 2. ilk tablonun indeks gelişimi olarak düzenlenmiştir. Grafik 1. ise bu indeks gelişimin açık seçik sergilennmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Grafik bize başlıca sonuçları sergilemektedir:

İncelenen dönemde kitap başlık sayıları 100'den 257'ye yükseldi. 1945 yılında 2.730 ikinci 1985 yılında yaklaşık 7.000.

1945'lerde ortalama baskı sayısı 1.500 dolayında tahmin ediliyor. 1985'lerde ise 3.000. Sadece iki misli bir artış gerçekleşmiş.

Lise ve daha yüksek okul bitirenler toplam ise dönem başında 400 bin kişiden, dönem sonunda 4 milyon kişiye yükseldi. Başka bir ifadeyle 100'den 998'e yükselmış.

Başka bir hesaplamaya kırk yıllık gelişmenin özetini şu: 1945 yılında potansiyel okur başına 10.2 kitap üretilirken, 1985 yılında bu sayı 5.3'e düşmüştür.

Şartlıca ve başarılılığı güç gösteren büyük bir gerileme. 1945 yılında, savaşa katılmasa da savaşın kahıflarını çekmiş bir toplum, düşük bir gelir düzeyi, sınırlı tanıtma ve iletişim olanakları, düşük bir eğitim düzeyi, geri bir basım teknolojisi, sınırlı pazarlama ve dağıtım olanakları. Sonra gelirde ve ekonomide gelişmeler, gelişen ulaşım ve iletişim alt yapısı, on misli artan eğitimli insan sayısı, tek-

Tablo 1

1945 - 85 Döneminde Kitap başlık sayıları, Toplam Kitap Üretimi, Ortalama Tiraj ve Potansiyel Okur Sayıları

Yıllar	Başlık Sayıları	Ortalama Tiraj	Toplam Kitap Üretimi (Bin Adet)	Potansiyel Okur (Bin Kişi)
1945	2.730	1.500	4.100	401
1950	2.370	2.000	4.700	411
1955	3.160	2.000	6.300	440
1960	4.290	2.500	10.700	491
1965	5.680	3.500	19.900	716
1970	6.090	3.500	21.300	1.036
1975	6.830	3.000	20.500	1.536
1980	5.240	3.000	15.700	2.745
1985	7.030	3.000	21.100	4.000

nolojide sıçramalar, televizyon, dış dünyaya giderek artan etkileşim. Büttün Türkiye'ye yayılan üniversiteler. Ve okurluk düzeyinde yarı yarıya gerileme.

Bir hesaplama daha yapalım. Eğer 1985 yılında, 1945 yılı düzeyi korunabilse idi, 21 milyon adet yerine 41 milyon adet kitap üretmesi gerekiirdi. Okurlukta en düşük düzeyde net artışlar gerçekleştirilebilse idi (yılıda % 1), üretilen kitap sayısının yaklaşık 60 milyon adet olması gerekiirdi. Bu sayı, 10.000'lik bir başlık çeşitliliği ve ortalama 6.000'lik ortalama tiraj anlamına gelebilirdi ki bu durum Türkiye'yi dünyanın en okur ülkeleri arasında sokardı.

Grafiğimizi incelemeye devam edelim ve kırk yıllık dönemin beş yıllık ara dönem gelişmelerine bakalım.

1945 yılında potansiyel okur başına kitap üretimi 10.2 iken bu sayı sonraki beş yıllarda şöyle gelişiyor.

1945	10.2
1950	11.4
1955	14.3
1960	21.8
1965	27.8
1970	20.5
1975	13.3
1980	5.7
1985	5.3

Görüyoruz ki, belirttiğimiz 40 yıllık geriye gidis genel bir eğilim değildir. 1970 yılına kadar süren 'ilk yarı'da okurluk düzeyinde önemli sıçramalar gerçekleştirılmıştır. Özellikle 65'lerde gerek çeşitlilik gerekse tiraj bakımından yüksek düzeyler geliştirildiğini bizler de biliyor ve saptıyoruz. 1970'lerden itibaren ise belirlenmemiz gereken bir olgu, grafiği başsağlığı çevirmiş ve bugünkü kara tabloyu yaratmıştır.

Kırk yıllık gelişmenin özeti. 1945'te potansiyel okur başına 10.2 kitabı üretildiğinde, 1985'te bu sayı 5.3'e düşmüştür.

Buraya tablonun ne kadar kara olduğunu, daha doğrusu ne kadar aydınlatıcı olabileceğini vurgulayan bir hesaplama sıkıştırılmış. 1965 yılında gerçekleşen potansiyel okur başına kitabı üretimi düzeyi 1985 yılında gerçekleşse idi, toplam kitabı üretimi 110 milyon dolaylarında olacaktı. Yani 11.000 çeşit kitabı 10.000'lik ortalama tirajla.

1970'lerde kitabı üretimi ve okurluk grafisini tepetaklak eden bir gelişmekte olan televizyonun ülke girişimi hemen akla gelecektir. Gerçekten de televizyon okumayı engelleyen bir faktör olarak ünlenmiştir. Gerçekte, televizyon ile okuma ve diğer sosyal aktiviteler arasındaki ilişkiye saptamaya yönelik araştırmalar bu yargının yanlış olduğunu göstermektedir. Televizyon, gerçekle okur olmayan, ancak, okur gibi davranışların bir bahanesidir yalnızca. Okuyan, bilgi edinme ve aktarımada aktif olan kişiler üzerinde ise televizyon, aktifliği ve okumayı artırıcı bir etki yapmaktadır.

Televizyon gereklisi de tutmadığını göre, şimdi en doğrusu dönemin başına dönük ve okurluğu etkisi bakımından olan bitenleri gözden geçirmektedir.

Yıl: 1936. Son Posta gazetesinde Nusret Sefa Coşkun'un yayıncılık ve sorunları konusunda bir yazı dizisi yayınlanıyor. Özette, yazarlar, yayıncıların işlevlerini yerine getiremediğlerinden, para kazanma amacıyla davranışlarından, yayıncılığın "dünyanın en geri en iptidai kitabı yayımı şartları altında yapıldığı"ndan söz ediyorlar. Yayıncıların orta düzeyde bir okuyucudan daha üst düzeyde olmadıkları da beyanlar arasında.

Yayıncılar ise, asıl kaynakları olan ders kitapları basının elliinden alındıktan, satın alma yoluyla yapılan devlet yardımının azlığından, kitabı tirajlarının 1000-1500 arasında olduğundan, bu koşullarda pahalı değil ucuz bile olacağını, iyİ bir pazarlama teşkilatının yokluğundan yakınıyorlar. (Sami N. Özerdim, Elli Yılda Kitap)

Yıl: 1939. Milli Eğitim Bakanlığı'nın girişimiyle, Ankara'da 'Birinci Türk Neşriyat Kongresi' toplanıyor. Kongre'ye delege olarak yazarlar, sanatçılar, gazeteciler, milletvekilleri, yöneticiler, bilim adamları, kitapçılar, basımevi sahipleri katılıyor.

Kongre'nin gündeminde, tüm sektör için geçerli bir yayın politikasının ve yıllar itibarıyle bir yayın planının yapılması, okumayı özendirmek ve yayınları tanıtmak için bir program, satış ve dağıtım için alınması gereken önlemlerin tesbiti, vb. var. Kongre'nin ayrıldığı encümenlerin listesi şöyledir: Basım, Yayımla ve Satış İşleri, Dilekler, Edebi Mülkiyet, Gençlik ve Çocuk Edebiyatı, Ödül-Yardım ve Tanıtma İşleri, Yayın Programı, Tercüme İşleri. Üzerinde çalışılan konular arasında "köy çocukları için gerekli yayınlar" da var.

Yıl: 1941. Kongre kararları uyarınca "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisinin yanı başlıyor. Her kitapta İsmet İnönü'nün etkileyici bir önsözü yer alıyor. Ayrıca "Maarif Vekili" Hasan Ali Yücel'in de bir önsözü var.

Dizi 1950'de 750 kitabı ulaşıyor. Bu dizi yanında yan diziler ve tiyatro kitapları ile bu sayı daha da yükseliyor. Demokrat Parti döneminde basım yavaşıyor, İsmet İnönü'nün önsözü yok oluyor ama, yönünden sapmıyor

İNDEKS

1000

950

900

850

800

750

700

650

600

550

500

450

400

350

300

250

200

150

100

50

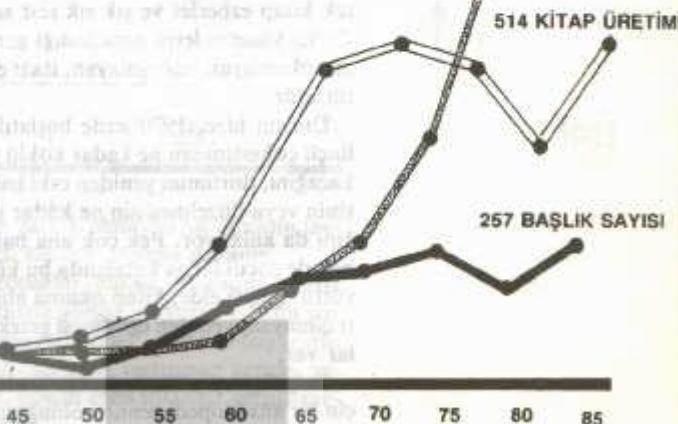
0

1945-1985

Başlık Sayısı,

Kitap Uretimi

ve potansiyel okur artışında gelişmeler

GRAFİK 1

ve yok edilmeyen. 1960 yılından sonra yayın gene hızlanıyor. 1965'lerde kitabı toplamı 1.500 dolayındadır. 1970'e yaklaşana kadar yayın politikasından sapmalar olsa da hiçbir zaman yayınlar siyasi iktidarın ideolojisine doğrudan hizmet etmiyor.

İşte incelediğimiz dönem böyle başlıyor. Devlet, yayıncılığın yanında hatta öntündedir. Gelmiş geçmiş en büyük yayınevî o zaman gerçekleştirilmişdir. Çok sayıda özel yayınevi anlamlı ve başarılı bir yayınlığa girişmişlerdir.

1950-60 döneminde kitabı yayını bakımdan söylemeyecek çok şey yok. Demokrat parti gørece daha geri bir iktidardır. Dönemin sonlarına doğru aydınlar ve üniversiteler açık tavır alacaktır. Basına bazı zorlamalarda bulunacaktır. Devlet yayıncılık konusunda önderliği bırakmıştır. Ancak kazanılan hız, hareketlenen ekonomi, artan eğitim yatırımları ve Demokrat Parti iktidarı halkın tarafından algılanmış biçimde kitabı yayınığını gelişmesini sürdürmesini sağlamıştır.

1960-70 döneminin ilk yarısı coşkulu bir yayın dönemidir. Bu dönemde çeşitlenme yeniden hızlanmaktadır, tirajlar ise tüm dönemin en yüksek düzeylerine ulaşmaktadır. Dergi yayıncılığı dahil altın çağ 1960-66 dönemidir.

Dönemin sonuna doğru, AP iktidarı ile birlikte olumsuz belirtiler başlamıştır. Devletin yayın hayatına katılımı diriltilemeye çalışılmaktadır, ancak artık siyasi iktidarın ideolojisine uygun olumsuz uygulamalar geliştirilmektedir. Çalışmalar toplumu gergin bir ortama sürüklemektedir.

Nihayet bu koşullar altında 1970'li dönem açılmaktadır. 12 Mart döneminin uzun vadeli bir kitabı düşmanlığını başlatır. Yasak kitabı (gerçekten yasaklanan kitaplardan değil genel olarak yaratılan kampanyadan söz ediyoruz) imajı, yayınevlerini hangi kitabı yayınaacakları, kitapçıları hangi kitabı satacakları, okurları hangi kitabı satın alabilecekleri ko-

nusunda kuşku ve korkuya düşürmeye başlar. Samıklarla birlikte, kitabı suç aleti olarak teşhir ve ilanı bu dönemde ortaya çıkar. Ve devlet nihayet ana babalara şu mesajı vermeye başlar. "Ey ana-babalar (ve öğretmenler) gene siz bilirsınız ama kitap el bombası kadar tehlikeli bir şeydir. Çocuğunuzun okuduğu kitap yasak kitapsa, başı hemen belaya girmese bile okumayı, meslek sahibi olmayı bırakıp anarşist olabilir. Bize söylemesi."

Bir ülkede okurluğu yok etmek için verilebilecek en etkili mesaj budur. Ve bu tema 1980'lerde daha yoğunlaştırılarak işlenmiştir. YÖK ve "Üniversite Reformu" bu operasyonun bir parçasıdır. 'Araştırcı öğretim'i bırak, tek kitap ezberlet ve sık sık test sınavı yap. Gerici yönetimlerin amaçladığı gençlik tanımı, okumayan, tartışmayan, itaat eden insan türüdür.

Durum bize, 1970'lerde başlatılan bu bilinçli çökertmenin ne kadar köklü izler bırakacağını, durumun yeniden eski hale dönmesinin veya düzeltmesinin ne kadar güç olduğunu da anlatıyor. Pek çok ana baba bu dönemde çocukların kulağında bu küpe ile büyütü. Şimdi elde, kitap okuma alışkanlıklarını olmayan, yeniden eğitilmesi gereken kuşaklar var.

Bu gelişmeler, son onbeş yılda Türkiye'nin niçin bir ansiklopedi cenneti olduğunu da açıklayabilir. Gençleri 'zehirleyen', öğretim zamanlarını çalan, başlarını derde sokan kitap yerine, girişimcilerin Türkiye'ye uygun olarak seçikleri, yalnızca kuru bilgi veren, resmi görüş uygun, uzun boylu okunması söz konusu olmayan, ayrıca okul ödevlerine yardımcı ve televizyonda suç aleti olarak teşhir edilmeyen ansiklopediler. Ana babaların, okunama ve çocuklarına okutmama eziğini azaltan, rafları dolduran ama kitap olmayan yazarlar.

Kitap okunmasını önemek için. Bir yandan muzur yasası, bir yandan durmadan yükselen fiyatlar ve alınan kitabin suç olup olmadığı...

Yıllar	İndeks Gelişimi (1945 = 100)		
	Kitap Çeşidi	Kitap Üretimi	Potansiyel Okur
1945	100	100	100
1950	87	115	102
1955	116	154	110
1960	157	262	122
1965	208	485	179
1970	223	520	268
1975	250	500	383
1980	192	384	685
1985	257	514	998

İşte Grafik 1'in en mantıklı açıklaması bize budur.

Dünya ve Türkiye

Bir ülkede okurluk düzeyi konusunda en iyi değerlendirme uluslararası karşılaştırmalar yoluyla olur. Zaman içinde gelişme ve girelimeleri incelediğimiz Türkiye için de dünya sıralamasındaki yerini görmek yararlı olacaktır.

Tirajlar ve toplam tiraj ile ilgili istatistikler pek az ülke için elde edilebilmektedir. Bu nedenle uluslararası karşılaşmaları, sınırlı tiraj bilgileri desteğinde başlık sayıları ile yapmak zorundayız. Ancak bu konuda da yöntem nedeniyle ortaya çıkan bazı sorunlar vardır.

Bir ülke nüfusu ne kadar az olursa olsun (muşterek dil kullanan başka bir kültürden beslenmiyorsa) belirli bir başlık çeşitlimesine ulaşmak durumundadır. Örneğin 2.500 başlığın altındaki bir düzeyde bir kültürü besleyebilir bir yayın yaşamından söz edilemez. Ancak başlık çeşitlimesi nüfusa doğru orantılı olarak artmaz. Örneğin 400 milyon nüfuslu bir ülke, 40 milyon nüfuslu bir ülkeye göre 10 kat fazla bir başlık düzeyini gerçekleştiremez. Bu gerekli de değildir. İşte yöntemin sorunu burdadır. Eğer ülkeleri başlık sayılarına göre sıralarsak, nüfus farklılıklar yüzünden sıralama anlamlı olmaz. Bu sakincayı gidermek için değerlendirmeyi nüfusla ilişkilendirebiliriz. Örneğin milyon kişi başına başlık sayısıyla ilgilenebiliriz. Bu durumda da yukarıda belirttiğimiz gibi küçük nüfuslu ülkeler lehine ve büyük nüfuslu ülkeler aleyhine bazı yanlış değerlendirmeler ortaya çıkar.

Tablo 3'te milyon kişi başına başlık üretimi bakımından ülkeler sıralaması görülmektedir. Sıralama 1962 ve 1977 yılları itibarıyla yapılmıştır ve dünyanın en 'okur' 33 ülkesine alt verileri sunmaktadır. Yorumları geliştirebilmek için söz konusu ülkelerin 1983 yılı kişi başına GSMH'ları ve 1980 yılı nüfusları ayrıca verilmiştir.

Göründüğü gibi Türkiye 1962 sıralamasında dünyanın 23. 'okur' ülkesidir ve İtalya'nın hemen üstünde yer almaktadır. 1977 yılı değerlendirmesinde ise durum önceki bölümdeki yorumu doğrular biçimde kötüleşmiş ve Türkiye 33. cülege düşmüştür.

Burada eğer 1970 öncesi eğilim devam etse neler olabilirdi ile ilgili hesaplamalarımız

Tablo 2

hatırlanmalıdır. Ancak ne olursa olsun dünya içindeki durumumuzdan karamsarlığa kapılmamız için neden yoktur. Türkiye listedeki ülkeler içinde gelir düzeyi en düşük ülkelerdir. Üstümüzdeki ülkelerin bir kısmı sosyalist ülkeler, diğerleri ise en gelişmiş ülkelerdir. Ancak ülkelerin 15 yıllık gelişmelerine dikkat edildiğinde karamsarlığa kapılmak haksız olmaz. Çünkü tablo okurluk düzeyini hızla yükselen ülkelerle, düzeyi hızla düşen bir ülkeyi sergilemektedir.

Yöntemin dikkat çektiğimiz sakincalarını tekrar vurgulamak istiyoruz. Dikkat edileceği gibi listenin başında sıralanan ülkeler, genellikle nüfusu az ülkelerdir. Örneğin İsrail sadece 2.500 başlıklı listenin başına geçmiştir. Buna karşılık SSCB ve ABD 83.000 ve 85.000 başlıklı sayı ile ve nüfus büyüklüğü nedeniyle listenin altlarında yer almaktadır. (Ayrıca ABD'nin iki dönem arasındaki büyük sıçramasının 1964 yıldan itibaren üniversitelerin genel istatistiklere katmasından olduğu belirtilmelidir.)

Kişi başına yapılan hesaplamalar başka sakincalar da yaratır. Nüfusun ancak bir kısmını okuma yazma bilen ülkelerde, nüfusun okuma ile bir ilişkisi olmayan kesiminin de hesaplamaya katılması mantıksız ve genellikle az gelişmiş ülkeler aleyhine sonuçlar yaratır. Bu durumda 'milyon yetişkin okur yazar başına başlık sayıları' daha anlamlı görünür.

Karmaşık ve ayrıntılı bu tür analize yazı boyutları izin vermiyor. Belirtelim ki bu takdirde Türkiye'nin katsayı 430 olacaktı ve örneğin üst sıradaki Kanada'dan 1962 yılında daha iyi ve 1977 yılında ise 590'a karşı 430 ile daha az 'kötü' olacaktı.

Son olarak ortalama tırafların bazı ülkelerdeki durumuna bakalım ve bu verilerin tabloyu ne kadar değiştirdiğini görelim. 1976-77 yılları itibariyle seçilmiş bazı ülkelerde ortalama tıraflar şöyleledir; Bulgaristan 12.500, Çekoslovakya 8.500, İspanya 8.200, Macaristan 10.800, Polonya 13.000, Portekiz 5.800. Görüldüğü gibi bu tıraflar Türkiye'nin ancak 1960'lar eğilimini sürdürmesi halinde yaklaşılabileceği hesaplanan tıraflardır.

Sonuç

Bir toplum niçin diğerinden daha fazla okur? Ya da biri niçin diğerinden daha az okur? Bu her toplum için genel ve özel faktörlerin bir bilesenidir ve faktörler listesi epey uzun olabilir.

Burada birkaç faktör üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Ekonominin gelişmişlik düzeyi okurluk düzeyini sınırlar veya geliştirir. Az gelişmiş, doyayıyla bilgi üretilmeyen, bilgi aktarma kapasitesi sınırlı bir toplumda kitap üretiminin de sınırları vardır. Bu nedenle belirli şartlar altında başlık sayılarımızın ve tıraflarımızın bir miktar yükselmesini bekleyebiliriz. 1.000 dolar milli gelirimizle 3.000 dolar milli gelili bir ülkeye (kapitalist bir ülkeye) ulaşmayı umut edebiliriz ama, gelişmiş bir ülke ile ya-

İki dönem, iki yayın...

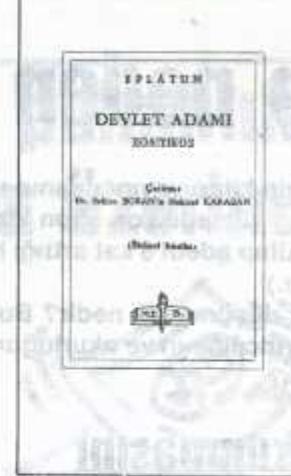
1940-60 dönemini devlet yayınlarından biri, ikinci sayfasında şu not var: Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu Başkanlığı'nın ... yazılı le ikinci defa basılması uygun görülmüş ve Yayım Müdürlüğü'nün 14/8/1959 tarih... İl emirleri ile 4.000 nüsha bastırılmıştır. Devlet Adamı, Eflatun, ikinci baskı, Dr. Behice Boran ve Mehmet Karasan tarafından tercüme edilmiştir. Ve 1969'dan itibaren yayına giren 1.000

Temel Eser dizisi hakkında Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı rapordan bir alıntı: "Atatürk İkelerine ve devrimlerine aykırılık, Atatürk'e ve Kurtuluş Savaşı'ni başarıran komutanlara dili uzatma, Cumhuriyet rejimini küçük düşürme ve ters yorumlama, Bağımsızlığa, hürmanmeye, devrimcilige ve demokratik anlayışa karşı tutum, sömürgeciligi savunma, yenilikçi Türk büyüğünün kişilikhederine saldırmak; kim yazarlara gerçek dişi övgüler; 27 Mayıs düşmanlığı... Atatürk hareketi ile gerçekleşmiş olan kültür değişimine karşı cephe alış..."

rüşmayı düşünmemeliyiz.

Siyasi iktidarın niteliği okurluk düzeyinin belirleyicisidir.

Gerici iktidarların kültür ürünlerini karşısındaki tavrı, bunları kendi ideolojisi için uygun ve uygun olmayan olarak tasnif etmek ve uygun olmayanları tasfiye etmek için doğrudan ve dolaylı son derece çeşitli araçlar kullan-

EDİTÖR: MÜSTAKİLLİK DİVANI
MİLLİ İŞLETİM DİVANI
MİLLİ İŞLETİM DİVANI

**İLKOKUL ÇAĞI
ÇOCUKLARININ
AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI
SORUNLARI
SİMPÓZYUMU**

1950

1983

maktır. Bize yararlı olmayan hiç olmasın tavrumun sonucu ise yok etmeye dayanır.

Gerici iktidarlar hukuk sistemini kitabı karşı toleransız yönde geliştirir. Eğitim sisteme müdahale ederler, eğitimin özgür düşünceli, aktif, sentezci, tartışmacı gençler yeriine ezberci, boyun eğen insanlar yetiştirmeye çabalalar.

Eğitim sistemi ilkokuldan başlayarak, okurluğu doğrudan özendirmek ve eğitim teknikleri ile okumaya yöneltmek bakımından en uygun ortamdır. Eğitim sistemini pasifleştirerek, yüksek öğretimde dahi tek kitabı ve test sınavı yöntemiyle eğitimi özünden uzaklaştırmak, okurluğu yok etmede önemli araçlardan biridir. Bu gün bu yöntem en katı biçimde uygulanarak gençlik ziyan edilme çabasını maktadır.

Okumanın ana güdüsü, okuduklarını ve birikimini sosyal çevreye aktarmak, çeşitli kademelerdeki toplumsal örgütlerde etkinliğini artırmaktır. Düşünce ve söz'e getirilen yasaklar okumayı da yok eder.

Neler yapılabilir? Bu yazı bu konuda derinleşme durumunda değil. Ancak siyasi iktidardan gerçekleştirmeyecek taleplerde bulunmak, TRT televizyonundan ekrana çıkardığı silah ve kan'ın yarısı kadar olsun kitabı yer vermesini istemek yararsızdır. Ancak acaba basın, yayın sektörü, dağıtımçılar ve kitapçılar düzeyinde yapılabılır hiçbir şey yok mudur? Gazeteler tıraflar artırmak için kitabı kıvrıramı ve okurluğu lycé yozlaşdırılacak uydurma basılı nesneler vermek yerine kitabı getirken yararlı tavırlar geliştiremezler mi? Yayıncılar, dağıtımçı ve kitapçılar tanıtımın ve pazarlamadan etkinliğini artırıcı bir işbirliği geliştirebilir, hiç değilse yayınlanan kitapların satış noktalarında var olmasını ve bittiğinin fark edilmesini sağlayabilirler mi? Anadolu'ya yayılan üniversitelerde okuyan öğrencilere daha yaygın bir kitap ulaşımı sağlanamaz mı? Yayıncılar, berberler düzeyinde dahi örgütlü olmadıklarını şaptaıp konuya yeni yaklaşımalar yapamazlar mı?

Son söz şu: Yeniden düşünüp tartışıp, bir şeyler yapılmalıdır.

Tablo 3

Milyon Kişi Başına
En Çok Başlık Üreten Ülkeler
(1962 için 100'den, 1977 için 160'tan çok)

	1962	1977	Kişi Başına GSMH (ABD Doları)	Nüfus (Bin kişi)
1. İsrail	1.150	1. Danimarka	1.576	10.680
2. İsviçre	995	2. İsviçre	1.557	16.340
3. Danimarka	893	3. Norveç	1.193	12.930
4. Norveç	857	4. Hollanda	946	9.920
5. Hollanda	820	5. Avusturya	904	10.810
6. İsveç	724	6. Macaristan	850	1.750
7. Çekoslovakya	628	7. Almanya F.C.	796	10.670
8. Finlandiya	587	8. Finlandiya	777	10.360
9. Portekiz	500	9. İsveç	729	12.390
10. Avusturya	499	10. İspanya	679	4.780
11. Macaristan	495	11. İngiltere	648	8.970
12. İngiltere	489	12. Çekoslovakya	638	5.690
13. Romanya	394	13. Yeni Zelanda	624	7.410
14. Almanya F.C.	392	14. Portekiz	618	2.260
15. Belçika	376	15. İsrail	613	5.340
16. İspanya	310	16. Belçika	607	8.230
17. Yugoslavya	299	17. Fransa	597	10.400
18. Fransa	270	18. Yunanistan	536	3.620
19. Polonya	237	19. Singapur	526	6.500
20. Japonya	231	20. Yugoslavya	479	1.710
21. SSSB	195	21. Bulgaristan	464	2.920
22. Kanada	193	22. A.B.D.	380	14.070
23. TÜRKİYE	167	23. Hong Kong	384	6.000
24. İtalya	162	24. Japonya	359	10.100
25. Arjantin	155	25. G.Kore	359	1.840
26. A.B.D.	117	26. Alman D.C.	349	5.300
27. Yunanistan	*	27. Kanada	338	12.060
28. Singapur	*	28. Romanya	333	2.000
29. Bulgaristan	*	29. Polonya	333	3.860
30. Hong Kong	*	30. S.S.C.B.	330	2.590
31. Güney Kore	*	31. Arjantin	202	2.030
32. Alman D.C.	*	32. İtalya	179	6.170
33. Yeni Zelanda	*	33. TÜRKİYE	144	1.230

(*) 100'den az

Bilenlere sorduk:

Kitap neden okunmuyor?

● Türkiye'de kitap yayıcılığının ve kitap okurluğunun gelişmediği hatta gerilediğinden söz ediliyor. (Son kırk yılda kitap başlık sayısı 2,5 kat, toplam üretilen kitap adedi 6 kat arttığı halde, lise ve üniversite mezunları sayısi 10 kat arttı.)

Bu konuda düşünceniz nedir? Bu gelişmenin nedenleri sizce nelerdir?

● Kitap yayıcılığının ve okurluğun özendirilmesi ve geliştirilmesi için kim neler yapmalı?

Kitap okunmasını önlemek için...

"Toplumsal uyanışın ekonomik gelişmenin önündede gittiği" gerekçesiyle demokrasiye "ara" verilen bir ülkede yaşıyoruz. Böyle bir ülkede "toplumsal uyanış" hızlandıracak her şeye kötü gözle bakılır. "Her şey" in içinde "kitap" da var; yani bilim de var, sanat da, edebiyat da. Bunun için egeyen güçler, ister istemez, "kitap" a kötü gözle bakacaklar, "kitap" in yazılmasını, yayımlanmasını, okunmasını önlemek için ellerinden geleni yapacaklardır. Yapıyorlar da. Bir yandan muzir yasası, bir yandan durmadan yükseltilen kağıt, karton fiyatları, PTT giderleri... Ayrıca, siyaseti iktidarın bilinçle uyguladığı enflasyon politikası sonucu artan挖gi, baskı, cilt giderleri ve gitgide fakirlikleri için azalan kitap okurları... Bu temel nedenlere bağlı olarak; 12 Eylül'den sonra yaygınlaşan kötümserlik dalgası, depolitizasyon çabalarının özellikle yüksek öğrenim geneli üzerindeki olumsuz etkileri, bir de, her askeri darbeden sonra TV'nin bitmez tükenmez "yasak kitaplar" yayını, bunun Anadolu'ya saldırdı. kitap korkusu, kapanan kitapçı dükkanları...

Yukarıdaki nedenler sürüp gittikçe kitap yayının artması beklenmez. Olsa olsa dağıtım sorunun çözülmesinden söz edilebilir. Bir de belki kitap kulüplerinin coğalmasından: Sahi, Cumhuriyet gazetesi kitap kulübündür, kitap satıyor, yaptığı tek ticaret bu; Hürriyet'in, Milliyet'in, Güneş'in pazarlama örgütleri her şeyi satıyor da kitap satmıyor; niçin onlar da kitap kulüpleri kurmuyorlar?

Fethi Naci
(Gerçek Yayınevi)

KDV yüzünden

Ne yazık ki, daha ilkokul birinci sınıfından başlaması gereken kitap sevgisi, kalitesiz kitaplar, sevimlisiz, cansız biçimli, rensiz ders kitapları nedeniyle öğrenim çağında çocuklara kazandırılamıyor. Çünkü bu konuda bakanlığın verdiği katı fiyatlar, daha kaliteli kitap basmamızı olanağızdır. Örneğin bu sene bakanlıkla yaptığımız görüşmelere rağmen ancak forma başına bir Türk Lirası fark elde edebildik. Oysa, artan kağıt, murekkep ve işçilik gibi maliyet-

ler, enflasyonu da göz önüne alındığında ders kitabı ve özel yayınlarda sürekli olarak yayıcı aleyhine gelişmekte, giderek daha kalitesiz kitaplar basılmak zorunda bırakılmaktır. Tabii, ortaya çıkan kalitesiz kitapların albenisi olmadığı için, okuyucu gerkenediği durumlarda, gidip de kendi arzusuya kitap almıyor.

Gerek özel yayınlarda gerekse ders kitaplarında devlet yayıcısı sübvanse etmiyor. Örneğin, yayıcı bir kitabı imal ettiği ana kadar % 12 KDV ödüyor (Kağıda, matbaaya vb). Oysa aynı kitabı sattığında % 5 KVD alıyor. Yani 100 TL'ye mal edilmiş bir kitaba % 12 KDV ödüyor. Şimdi buna yüzde yüz kârla 200 TL fiyat koyduğumu düşünelim. Bu fiyatta sabırsıya % 30 İskonto yapılığında, bu 140 TL oluyor ki, bunun da % 5'i 7 TL'dir. Sonuç, 12-7=5 TL yayıcı içerde demektir. Aynı durumu, aynı maliyeti % 200 kârla satmayı düşündüğümüzde de yayıcı yine 1,5 TL içerde oluyor. Kaldı ki, yayıcının birakın % 200 kâr, kitabı yüzde yüz kârla satması mümkün değil. Bu yayıcılığa vurulmuş en büyük darbedir.

Sorunun ikinci kısmı için de şunları söyleyebilirim: Hükümet bugün izlediği politika doğrultusunda madem her konuda serbestlikten yana, o halde ders kitabı ve özel yayınlarda da yayıcısı serbest bırakın. Ya da devletin yayıcına kağıt konusunda yardımcı olması lazım. Artan kağıt ve diğer girdiler göz önüne alınarak devlet yayıcısına desteklenmelidir. Bugün yayıcı kağıt temininde bile zorluk çekmekte, karaborsadan kağıt almak zorunda kalmaktadır. Kısacası devletin fiyat politikası ve SEKA'nın kağıt alımı ve önceliği konusunda yayıcıya büyük kolaylık sağlama gerekmektedir.

Nazar Fikri
(İnkılap Kitabevi)

"Aydınlanma günleri"

Ölkemizde dünyanın dört bir yanında olduğu gibi birikimi okur sayısının artış dönemleri, yayıcılığı da patlama çizgisine getirmiştir. Yanılmıyorum, tek parti dönemindeki Hasan Ali Yücel'le başlayan Millî Eğitim Yayınları Jüryası ve 1961 sonrası geçici özgürlük döneminin getirdiği "aydınlanma günleri" yayıcı-okur grafiğinin en yükseklerine çıktııı unutulmaz iki dönemdir.

Hasan Ali Yücel dönemi, Demokrat Parti gibi gerici bir yönetimin iş başına geçmesiyle, 1961 sonrasında aydınlanma dönemi de yine 12 Mart gibi gerici bir yönetimin iş başına geçmesiyle kesilmiş, bitmiş, yok edilmiştir.

12 Eylül, 12 Mart'ın devamıdır. Demek ki, dü-

sünceden, kitaptan korkulmadığı dönemler yayınıcılığın yükselme dönemleridir. Nüfusumuz artsa bile, eğitim bilinci olarak saptırılması "iyi okur" sayısını ister istemez erozyona bırakmaktadır. Başlı dönenler, düşündeden korkuluğu dönemlerdir. Ünlü Nazi Generali Göring'in şu sözünü unutmuyorum: "Kültür sözcüğünü ne zaman duysam, içimden silaha sarılmak geliyor".

Kültürün korkulmadığı aydınlatma dönemler gelmedikçe okur sayısı artmayacak, yayıcılık kör, topal yürümeye çalışacaktır.

Erdal Öz
(Can Yayınları)

Devlet yardımı

Sunu öncelikle belirtelim ki, son 40 yılda kitap üretiminin 6 kat, Üniversite mezunlarının 10 kat artışı gerçekçi bulmuyoruz.

Kitap üretimi derken "Kamu kuruluşları, meslek odaları vb." piyasada kuruluşların yayınladıkları kitapları, okur para vererek aldığı kitapların dışında tutmak gereklidir. Ayrıca, ders ve yardımcı ders kitaplarının da ayrı değerlendirilmesi zorunludur.

Kitap üretimi ve okur sayısının 1975 yılına kadar, geçmiş yıllara göre sürekli bir artış gösterdiğini, daha sonraki yıllarda ise sürekli düzüğünü, 23 yıldır konunun içinde olan bizler yaşayarak gördük. 1975 ve öncesi satış sansı gördüğümüz "bize göre flaş" kitapları 10.000 adet basarken, bugün benzer özellikte bir kitabı 5000'den fazla basmak akıcı görünmüyor.

Kitap okurunun özendirilmesi için sektörde ve okura devletin akıcı bir yaklaşımda bulunması gereklidir. Bunları kısaca özetlerseniz;

a. Kitaba özendirici ölçüde ve ayrıcalıklı bir vergi iadesi getirilmelidir. Örneğin % 40-50 oranında ulaşan bir vergi iadesi, kitaba olan talebi büyük ölçüde artıracaktır. Şöyle ki, 5000.-TL'ye bir kitap alan bu paranın 2000.-TL'sinin vergi iadesi olarak kendisine geri ödeneceğini bilirse, bu paraya yeni bir kitap almayı düşünebileceği gibi, başka bir gereksinimi de karşılayabilecektir.

b. Kitap üzerindeki siyasi baskının kalkması, yasak kitap olsunun artık hem yöneticilerin hem de okurun kafasından silinmesi gereklidir.

c. Halk Kütüphaneleri ile okul kitaplarına toplu kitap alımları yapılmalıdır. Sayıları binin üzerindeki kütüphanelere birer adet bile olsa (bu her kitaptan 1000 adet demektir.) kitap alınmasıyla yaynevleri içinde bulundukları ekonomik sıkıntidan az da olsa bir nefes alarak rahatlayacaktır.

d. Devlet, özel tiyatrolara yapmış olduğu gibi yaynevlerine de maddi katkıda bulunabilir. Bunun sonucunda kitaplar daha düşük fiyatlarla okura sunularak talep artırılabilir.

e. Radyo ve televizyonda kitap tanıtım saatleri düzenlerek "haftanın kitapları-ayın kitapları" gibi yeni yayınlar tanıtılabılır.

f. Bakanlık bünyesinde bir "kitap kulübü" oluşturularak, kitabın devlet kanalıyla yurdun ucra köşelerine daha ucuz, kolay ulaşılması sağlanabilir.

g. Taşraya PTT ile ödemeli kitap göndermek kitapçuya ve okura çok pahalı mal olmaktadır. Posta giderleri çok yüksek olduğundan okurun ödemeli kitap istemi "hic deneyecek kadar" azalmıştır. Bugün 5000.-TL'lik bir kitabı 1500.-TL posta masrafı ile ödemeli gönderebiliyoruz. Kitap için düşük dizeyde taşıma ve havale ücreti saptanarak ödemeli kitap istemi cüzip hale getirilebilir.

Ahmet Küfüllü (Bilgi Yayımları)

"in, out, coming"

Soruları yönettiğiniz diğer kişilerden doğru ve haklı yanıtlar alacağınızına inanıyor, onlara katılıyor, ben yanıtlanmadı biraz şakacı olmayı yeşiliyor.

1. Türkiye'de kitap okurlığının ve yayincılığının gelişmemesinin, hatta gerilemesinin nedeni oldukça açık. Biz okumayı sevmeyen (!) sanatla, edebiyatla ilgilenmeyen (!) bir milletiz. Ruhumuzda, özümüzde yok (!). Sporu sevmemişiz, politikayı sevmemişiz (!) doğruya, güzelü, haklıyı, gülmeyi sevmemişiz (!) gibi...

2. Kitap okurlığının ve yayincılığının özendirilmesi için aklıma geliveren iki yol (!) şunlar:

a) Moda haline getirmek. "In, out, coming" de olduğu gibi. Örneğin nasıl şu sıralar şampanya "out" (modası geçmiş), viski "in" (hâlâ moda), votka "coming" (yakında moda olacak) ya da tennis "out", jogging "in", golf "coming" ise, bir grup insan tarafından TV "out", video "in", kitap okuma "coming" sağlığında okur ve yayın sayısında bir artış olabilir. Bunun bir tehlikesi günün birinde kitap okumanın da modasının geçme olasılığının bulunması...

b) Zorla okutmak. Ayda iki kitabı özeti getirene vergi iadesi, getirmeyene 12.500 TL ceza gibi... Gerçek zorla güzellik olmaz ve ülkemizde hiçbir şey zorla yapılmaz ama... Zaten bunu kim ister (yani kitap okutmayı).

İnci Asena
(Adam Yayımları)

Baskılar zarar verdi

Yayincılığımızda bir gerileme olduğu kanısında değilim. Yayıncı sayısı, 1960'lara, 1970'lere bakarak biraz azalmış olabilir. 1960'larda yayincılıkta bir patlama olmuştu. Toplumumuzdaki büyük değişimlerden sonra bu patlama hep görülmektedir; Tanzimat, 1. ve 2. Meşrutiyet ve Cumhuriyet ilanını izleyen günlerde yayincılıkta nicelik bakımından büyük artış, nicelik bakımından da olumlu gelişmelerle karşılaşıyoruz. Bu arada amatör birçok kimse kitabı bastırma, yayinevi kurma işine hevesleniyor. Bu hızı hareket zamanla yavaşlıyor. Her zaman başta gelen belirleyici etken ekonomiktir. Öte yandan yayincılık demokratik özgürlükleri gerektirmektedir. Sıkı yönetim dönemleri başta olmak üzere, çeşitli zamanlarda yapılan baskılar yayincılığımıza ve kitapçılığımıza büyük zararlar vermiştir. Muzır yasasının uygulanaları da engelleyici olabilemektedir. Bütün bınlara karşın, günümüzde her bakımından olumlu bir düzeye erişmiş bir Türk yayincılığından söz edebiliriz. Yayincılık bu iş bilenlerin eline geçmiş ve çağdaş olanaklılarından yararlanmak için elinden geleni yapmaktadır. Yazarlar örgütlenmiş, grafikcilik gelişmiş, matbaacılığımızda övünülecek aşamalar meydana gelmiştir.

Yıllık kitap başlık sayısında büyük gerileme olduğunu sanıyorum. Bence şu anda kitapçılığımızın ve yayincılığımızın büyük sorunları şunlardır: Kağıt, dağıtım, duyuru ve tanıtma. Bu sorunlar kesinlikle çözüm bulmalıdır. Okur sayısına gelince azalma olmuştur. Bunun başlıca nedeninin ekonomik olduğunu sanıyorum. Kitap fiyatları hızla artmıştır, artmaktadır. Kitap okuyan memur ve öğrencinin geliri ise bu oranda artmamaktadır.

Kitap yayincılığının dünyasının her yanında bir saygılılığı vardır. Bu saygılılık demokratik ortamla olduğu kadar kültür ve eğitimle de ilgilidir. Kitabın kültür ve eğitim alanında vazgeçilmez bir öğe olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Bize 12 Mart

döneminde kitabı, yayıcının ve kitapçının saygınlığı yok edilmeye çalışıldı. Kitap sevgisi değil, kitap korkusu sardı ortaklı. Bunun etkisi bugün de sürmektedir. Bütün partilerin ve hükümetlerin, kitabı ve kitabı ilgili her şeyin yüceligine inanma-

ları ve bu yolda uygulamaları gereklidir. TRT'ye, kitaplara (okul kitaplıklarını unutmamalı), basına büyük işler düşmektedir.

Arslan Kaynardağ

(Elif Kitabevi)

Kitap fiyatları, pahalılık ve kitap okuma üzerine...

Kitap fiyatlarının yüksek olduğu ve bu durumun kitap okulu üzerine olumsuz etkisi son yılların çok tartışılan konularından biri. Peç çok okurun da daha fazla okumama konusunda savunmasının temeli.

Kitabın pahalılığı ile iki şey kastediliyor olabilir. Birincisi kitabı fiyatlarının, diğer ihtiyaç maddelerine oranla daha fazla artmış olması, bu nedenle kişi bütçesinden giderek daha büyük 'oranda' pay gerektirtmesidir. Söz konusu bu ise okurun, sürekli başka bir ihtiyaçın karşılanmasıdan vazgeçerek kitabı satın almaktan şikayetçi olması doğaldır. İkincisi ise, kitabı fiyatları başka ihtiyaç mallarına oranla daha hızlı artmadığı halde, enflasyonun gerçek gelirlerde yarattığı düşüş nedeniyle ortaya çıkan durumdur. Bu durumda tüketici, başlıca ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kitabı için yeterli miktarın kalmadığını görmekte, ayırbildiği daha küçük orandaki gelir payı ile kitabı alamadığından ve pahalılıktan söz etmektedir.

Aşağıdaki tablodan 1954-87 dönem için seçilmiş ikinci zaruri ihtiyaç maddesi ile kitabı ve kağıt için fiyat indeksleri verilmiştir.

1954-87 Fiyat İndeksi (1954 = 100)

Yıllar	Ekmek	Peynir	Kitap	Kağıt
1954	100	100	100	100
1959	191	186	190	139
1964	306	271	188	246
1969	364	390	223	291
1974	776	723	625	547
1979	4.406	4.298	1.459	2.289
1984	26.990	27.304	12.604	14.108
1985	38.785	-	19.020	20.388
1986	47.267	52.466	20.313	26.626
1987*	66.097	72.335	25.355	34.132

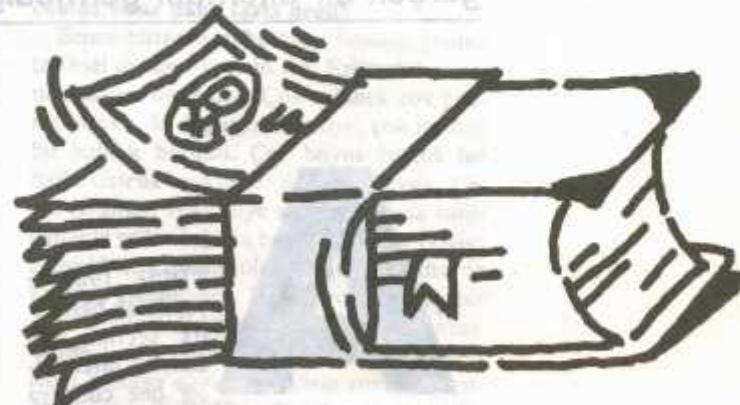
ITO'nun yıllık ortalama perakende fiyat analizlerinden yararlanarak hazırlanan tablodaki tüketim maddesi örneğini çoğaltmakta yarar görürmemiştir. İnceleme pek çok malda gelişme birbirine oldukça yakınır. Ayrıca ömeklerin devletin fiyatları gözettiği kritik malar olmasına da özellikle özen gösterilmiştir.

Kitap dizisindeki gerçek fiyat 1954 yılı için 4 TL, 1987 için 1015 TL'dir. 1954 yılında 4 liralık kitabı arastırıldığında karşımıza 230-240 sayfalık orta boy kitaplar çıkarır. Buna karşılık aynı yılda küçük boy cep kitapları 1 liradır.

1984 yılından itibaren ise temsil edici bir kitabı bulmak son derece zor olmaktadır birlikte, 1987 yılında orta boy ve anılar büyüğünde bir kitabın fiyatının 5-8 TL./sayfa, başka bir deyişle 1200-1900 TL. arasında olduğu söyleyebilir ve yıl ortalaması olarak 1.400-1.500 TL kabul edilebilir.

Bu dönemde 1987 yılı indeks sayısı, % 50 hata勇于lere düzeltilecektir. Dahil kitabı fiyatı başka herhangi bir tüketim maddesinden daha fazla artmamış görünüyor. Dolayısıyla kitabı fiyatlarının görece aşın yükselmesi nedeniyle okurluğun olumsuz etkilendiği savı da doğruanmamıştır.

Kağıt fiyat indeksinin gelisme de ligine bir durum sergiliyor. 1987 yılı verileri son büyük zamları kapsa-

mamaktadır. Bu da göz önüne alındığında, kitabı önemli bir girdisi olan kağıt fiyatlarının kitabı fiyatlarından daha hızlı arttığı ortaya çıkmaktadır. Bize diğer girdilerden, teli giderlerin kitabı fiyatlarına paralel gelişimini, baskı, karton, nakliye - PTT, murekkep, film, vb. nin ise kitabı ve kağıt fiyatlarından daha hızlı arttığını biliyoruz.

O halde yayın sektörünün fiyatlarına yansımamadığı diğer artışları nereden karşılamıştır. Tek cevap sektörde çalışanların ücretleri ile gizlilik kârlarıdır. Bu durum daha derinlemesine araştırıldığında, sektörün önemli bir kesiminin batır çıkan küçük girişimlerden oluşmasının, kurumlaşma ve işletmecilik eksikliğini, tanıtma olanaklarının hiçbir sektörde görülemeyecek düzeyde sınırlı olmasını açıklayabilir.

Acaba yayın sektörü niçin genel fiyat düzeyinin genelde kalırmıştır. Bunun cevabı, bir yandan sektörde giderek artan bunalımın bir oranda hafifletilmesi yönünde bilincsiz bir gayret, diğer yandan kitabı fiyatlarının yüksek olduğu yönündeki kamuoyu baskısına boynu eğmek olabilir.

Son yıllarda inanılmaz düzeydeki artışlara rağmen kağıt fiyatlarındaki göreli düşüklüğün de nedenleri vardır. Kitap yayın sektörü bu durumu misafir bulunduğu konağın sahiplerine borçludur. Gazeteler, piyasada bir gram kağıt bulunmadığını, acımasız bir karaborsanın hüküm sürdüğü, yayınevlerinin kitabı basamama durumunda oldukları yazmaktan kaçınmak sonrasında, bu fiyatta ve yeteri kadar kağıtta ödullenmektedir. Kitap da eğer varsa ucuz kağıttan yaranmaktadır. Ama gene de ucuz kağıt sözünün abartılamaması için bir iki sayıdan söz etmemizdir. 1954-74 döneminde kağıt fiyatlarındaki artış 5 kat, 1974-87 döneminde ise tam 73 kat olmuştur.

Kitap fiyatlarının benzer mal fiyatlarına göre daha yüksek seklere çıkmadığına göre, kitabı fiyatlarının daha yüksek olduğuna dair kanı'nın ve kitabı satın alınmanın zor gelmesinin nedeni nedir?

1974-80 döneminde gerçek ücretler 100'den 56.4'e düşmüştür. Bu gelişmenin 1950'lerde başladığını, 1980'lerde ise yükselişinin hızlandığını da biliyoruz (Tevlik Çavdar, *Yüz Yıllık Pahalılık*). Bu dönemde okur kesimin coğulüğünü oluşturan ücretlerin kitabı para ayırmaları kuşkusuz zorlaşmıştır. Ancak gene de kitabı ihtiyaçlar listesinin neresinde olduğu sorulmalıdır. Rakı ve sigaradan önce mi? sonrasında mı?

ABD'de seçimler

PANAYIR AÇILIYOR

Her defasında ‘‘Amerikan demokrasisinin zaferi’’ ile sonuçlanan seçim yarısında gerçek bir alternatif görmediği için sandık başına gitmeyen seçmen oranı yükseliyor.

ABD'de 1988'de yapılacak başkanlık seçimi için adaylar birer ikişer öne çıkmaya başladı. Demokratlar'ın adayları arasında başı çeken Gary Hart'ın adaylığından çekilmesinden sonra şimdilik Demokratlar'ın sekiz, Cumhuriyetçiler'in altı aday adayı kampanyalarını sürdürüyorlar. Amerikan basınına göre, yirmi yıldır ilk kez adaylar arasında diğerlerine baskın gelen “flaş” bir isim yok. Şimdi Başkan Yardımcısı Bush'un bile esası okunmuyor. Kampanyalar ise birbirinden sonük geçiyor, SDI'dan contra olayına Kadar bir yığın tartışılacak konu varken, kampanyalarını odaklaştıracıkları konu bulmakta sıkıntı çeken aday adayları “halk çocuğu” imajı vermek için göçmen atalarından (hangisininki değil ki?) ve gençliklerinde çektileri zorluklardan dem vuruyorlar. Adaylar ve yakınları ile ilgili en lütfümüz, en önemsiz ayrıntılar büyük tattanıyla sergile-

▼ Reagan ve Bush.
ABD seçim panayırında
“flaş” isim yok. Bush
bile gölgdede kalmıyor.

nirken, ülke yönetimine talip olan adayların iç ve dış politika, ekonomi, bilim, sanat, kültür, eğitim vb. konulardaki görüşleri, ne soruluyor, ne de söyleniyor.

ABD Başkanlık seçimleri Amerikan halkı için sıradan bir gösteri dönüştürü hayli zaman oluyor. Üstünlükleri yasal olarak ve füllen güvence altına alınmış iki partinin, sözde farklılıklar, yapay gerilimlerle süren ve her defasında “Amerikan demokrasisinin zaferi” ile sonuçlanan seçim yarısında, gerçek bir seçim alternatifini görmediği için sandık başına gitmeyecek seçmen oranı her seçimde yükseliyor. 1948'den bu yana en düşük katılımın gerçekleştiği 1980 seçiminde “büyük zafer” kazanan Ronald Reagan 162.761.000 seçmenden 43.904.153'ünün yanı % 26,2'sinin oyunu alabilmisti, seçime katılma oranı % 53,2 idi. Bir başka ifadeyle, her eyalette kazanan başkanlık adayının rakibine yaptığı fark 51 eyaletin 44'te oy kullanmayan kayıtlı seçmen sayısının altında kaldı. Örneğin Wisconsin eyaletinde Reagan'ın rakibiyle arasında oy farkı 107.000 iken, bu eyalette oy kullanmayan kayıtlı seçmen sayısı 1.099.000'di. Aynı şekilde Texas'ta Reagan 630 bin oy farkıyla kazamırdı ama sandık başına gitmeyen Teksashı seçmen sayısı 2.098.000'ini buluyordu. Bu durum Reagan'ın 1984'teki “muhteşem zaferi”nde de değişmedi. Reagan bu kez 173.936.000 kayıtlı seçmenden 54.455.074'ünün oyunu almayı başarabilmiş, 80 milyondan fazla seçmen ise oy kullanmamıştı. ABD Kongresi'nin “müdavimi” kimi senatörlerin yalnızca % 13-15'lük bir oyla seçildiğini de hatırlatalım.

Gerçekçe ise seçmenin seçimden dışlanma boyutları bunun da ötesindedir. Oy kullanmayan kayıtlı seçmenlerin dışında bir de seçmen olarak kayıtlara geçmeyen ve oy kullanma hakkına hiç sahip olmayan Amerikan yurttaşları vardır. Özellikle siyahlar, Meksika vb'den gelen azınlıklar, yokollar ve gençlerin oluşturduğu bu kategoriye dair olanlarının sayısının 60 milyon civarında olduğu, yanı Reagan'ın aldığı oylardan daha fazla sayıda bir oy potansiyeli oluşturduğu tahmin ediliyor. Örnüklemek gerekirse, 1980'de Reagan New York eyaletinde 165.459 oy farkı ile kazanırken, bu eyalette kayıtlı olmayan siyah seçmen sayısı 894 bindi. Aynı durum diğer eyaletler için de söz konusuydu.

Seçimler sırasında seçmenin bu tutumunu tamamlayııcı bir gösterge de halkın Başkan'a ve Kongre'ye olan güvensizliği. US News and World Report dergisinde Şubat 1987'de yayınlanan bir araştırmaya göre, ankete katılanların yalnızca % 8'i ABD Baskan-

nı'nın ciddi konularda kamuoyuna her zaman doğru bilgi verdiği inanıyor. Buna karşılık % 82'si Başkan'ın arasına ya da her zaman yalan söylediğini kanısında. Aynı sey Kongre liderleri için de geçerli. Sonuç olarak yalnız, entrilik: “oyunun kuralları” haline getirmiş olan seçim sistemi karşısında Amerikan seçmeni oyuncu hepten dışında kahyorum.

Zaten sistem de baştan sona bunu hedefliyor. Görünüşte her şey çok demokratik, gelgelelim işin iç yüzü hiç de öyle değil. Partilerin -esas olarak iki partinin- Başkanlık ve Başkan Yardımcılığı adayları parti kurultaylarında seçilir. Parti kurultaylarına kauyan delegeler ise yörel olarak öncesiimlerle belirleniyor. Delegelerin belirlendiği öncesiimlerde sıradan parti üyelerinin kent, eyalet ve ulusal düzeyde delegeler adaylarının belirlenmesinde hemen hiç sözü geçmiyor. Parti üyesi olmayanların ise zaten hiçbir etkisi yok. Seçim öncesi bu oyollamalara yurttaşların katılım oranı % 10'u bile bulmuyor. Bu öncesiimlerde kitle destegine sahip adayların seçilmesi konusunda ise hiçbir güvence yok. Tekelci sermayenin sınırsız malî desteği coğulluğu “sağlamaya” her zaman yetip de artıyor. Paramın açmadığı kapı, yaratmadığı fırsatın kalmadığı, adayların şansının seçim fonlarıyla doğru orantılı olduğu malum. Reagan'ın 1984 seçimlerinde Amerikan tarihinde seçim kampanyasında 100 milyon dolardan fazla harcama yapan ilk başkan olduğunu; aynı seçimde toplam 1 milyar 600 milyon dolar kampanya masrafı yapıldığını hatırlamak yeterli.

Seçim kampanyasında “satış”的in basın yayın araçlarıyla ve esas olarak da televizyon dan yapıldığı, bu imkanların da hemen tümüyle iki partide seferber edildiği biliniyor. Kaldı ki “üçüncü” partiler için daha doğrudan kısıtlamalar söz konusu. Örneğin iki partinin adayları otomatik olarak seçime katılırken, “üçüncü” partiler her eyalette seçime katılabilmek için belli bir imza sayısına ulaşmak zorundalar. Bu durumda çoğu kez baraj % 5 oranında seçmenden imza almayı gerektiriyor, yanı tüm eyaletlerde seçime katılmak isteyen “üçüncü” parti 2 milyondan fazla imza toplamak zorunda. Bürokratik işlemler, ci kartulan tırlı zorluklar, seçmeni psikolojik olarak etkileyen tırlı tezgâh ve manevralar iki partinin dışında diğer partilerin soluk almasına iyice güçleştiriyor.

Dünyaya “demokrasi modeli” pazarlama ya çalışan ABD tekneci sermayesi, sözde her Amerikan yurttaşın “özgür iradesi”ni belirttiği, istediği her yönetim kademesi için ‘seçme ve seçilme hakkı’nı kullandığı seçim panayırını böyle yönetiyor. ■

Eğitim konusunda

VASİYETİMDİR-2

*Nesin Vakfı'ni kurmamın baş nedeni duyduğum
toplumsal borcumu ödeme çabasıdır.*

Çocukların şımarma hakları olmalıdır.

Eğitim konusundan geçen sayıda yazdıklarımın kimisi, değişik biçimlerde de olsa, belki başka eğitim dizgelerinde bulunabilir. Ama bir eğitim yöntemi olarak çocukların şımarma haklarının tanınmasının, daha önce yazılmış ve uygulanmış olduğunu sanmıyorum. Bildiğimce bütün eğitim yöntemleri, çocukların şımarma mak üzerinde değildir. Şımarmanın, çocuğun önemli gerekliliklerinden biri olduğu kanısındayım. Yemek, içmek nasıl çocuğun dirimsel (biyolojik) gereklilikleri, şırmak da çocuğun ruhsal gereklilikleridir. Salt çocukların üzerindeki deneyimlerine değil, genel yaşam deneyimlerime ve tangı olduğum çocuklara ilişkin olaylara dayanarak, belli bir çocukluk döneminde şırmamış çocukların bu eksikliklerini yaşamları boyunca bir aşağılık duygusu olarak değişik doyumsuzluk belirtileriyle sürdürdüklerini söyleyebilirim. Şırmalarının gerektiği dönemde şırmamamış çocuklar, büyüdüklereinde bu yaşanmamışlıklarını bir doyumsuzluk olarak sürdürürler. Eşerine, birbirlerine, arkadaşlarına, çocuğu ve yapmacıklı davranışları ortaya, hatta yaşlı kadın ve erkekler, çocukların arasında yaşayamadıkları şımarıklıklarının doyumsuzluğu içindedirler. Çocuklarında şırmamamış insanlar, bu eksikliği yaşamları boyunca özleme duyacak, olgun yaşlarında doyumsuzlukla anomalilikler göstereceklerdir.

Anababalar, öğretmen ve öğretmenler çoğunlukla -hatta genellikle- çocukların şırmalarının zararlı olduğunu sanırlar. Oysa çocuğu şırmama hakkını tanımak onu şımarık yapmak değildir. Çocuk için vazgeçilmez bir gereksinme olan besin de ona gerekinden çok verilirse zararlı olur. Çocuğu, şırmaya çağrındayken gereksindiği oranda ve gerektiği kertede şırmak gereklidir. Gereksindinden çok ve belli bir döneminden sonra şırmamak elbette çocuğu şımarık yapar. Şımarık çocuklar, sanıldığına tersine, ya hiç şırmamamış ya da gerekinden çok ve şırmamakta geç kalınmış çocuklarınlardır.

Bu söylediğim bilimsel bilgileri olduğumu söylemem, ama bunlar yaşamdan edindığım deneyimsel ve kılgsal (pratik) bilgilerdir. Gözlemlerim bana, zamanında gerginçe ve yeterince şırmamamış çocukların su değişik davranışlarında bulunduklarını gösterdi:

Cocukların şımarma hakları olmalıdır. Devletin yuva ve yurtlarına (Özellikle yedi yaşına dek çocukların korunduğu yuvalarda) ziyarete gitmiş olanlar, ordaki çocukların ne kerte asırı sokulgan olduklarını, bagira çağrı ziyaretçilerinin eline eteğine nasıl sarıldıklarını üzüntüyle görmüşlerdir. Bunlar, anababalarına ya da onların yerini alan birine (eğitmen ya da öğretmen) şırmamamış çocukların. Anababasına ya da onların yerini alan yakınlarına şırmabilmiş çocuklar, yabancılarla daha agırbaşlı, ciddi davranışları ve onur kazanırlar.

Belli dönemlerde yeterince şırmamamış çocukların başka bir ruhsal belirtisi de, yukarıda söylediğimin tam tersine, biraz büyüdüklereinde yabanlı, insan kaçkını, içine kapamak olmalıdır. Bunları, Nesin Vakfı'na on yaşından, onbeş yaşından sonra gelmiş çocukların gözlemlemektedim. O yaşta artık şırmılma dönemlerini çoktan atlattı bulunuyorlar. Bu çocukların başka yöntemlerle, örneğin scyleşelerimizle, tartışmalarımızla, kent yaşamına sokarak, yakın tanıdığım aileler yarına yaz tatiline iki hafta konuk göndererek, Vakfa sıkça gelen yazar, sanatçı ve bilimci dostlarımıza ilişkiye sokarak, her hafta İstanbul'da tiyatrolara ve Atatürk Kultur Merkezi'ndeki konserlere gonderecek, kent gezmeleri yaptıracak, yazın plajlara göndererek toplumsallaştırmaya ve yaşayamadıkları şımarıklıklarının eksikliğini ve özlemimi eğiterek gidermeye çalışıversam da hepsinde tam başarılı olduğumu söyleyemem; her şeyden önce buna yeterince zamanımı ayıramıyorum.

Yeterince ve gerginçe şırmılmasız çocuklar büyüdüklereinde, saldırgan, kırıcı, yıkıcı, sevgisiz ve kriyıcı oluyorlar. Örnekler: Kadıköy-Karaköy, Bogaziçi ve Adalar vapurlarının, sinemalarının, otobüslerin koltuk ve kanepe kaplamalarını çakyıla ya da tırasbağıyla keşen, parçalanıyanlar (ki bumarın çoğu çocuk ve genç, öğrencidir) caddelerdeki çop kutularının içindekileri geceleri tutuşuranlar, beş yapıların camlarını taş atarak kırınanlar, genel telefon kulübelerinin kapularını camlarını kırıp telefon ağıtlarını bozanlar, bana göre çocukların belli dönemde yeterince şırmamamış olduklarından saldırganlaşmışlardır.

Nesin Vakfı'na 1981 yılında ilk çocukların almayı başladığında Vakfın yapıları dahaka tamamlanmamış ve örgütlenme tam olmamıştı. Bu yüzden aldigim ikisi kız yedi çocuğu, simdi yönetimnevi olarak kullanılan beş odalı yapıya yerleştirdim. Kendim de çekme katlı tek odalı bir küçük işçi evinde kalyordum. 10-14 yaş arası o yedi çocuk, kaldıkları yapıyı beş ay içinde oturulamaz duruma soktular. Bütün pencere camlarını, kapı camlarını, dolap kapaklarını, gardropların kapak ve gözlerini, rafları kırıp parçaladılar ve demir pencere çerçevelerini söktüler. Elbet, evin içinde kullanılabılır eşya da kalmamış; ne tabak, ne bardak... Ocaklı-

rı da parçaladılar. Damda oynayıp kiremitleri kırdılar. O güzelim ev, vandalların, barbarların istilasına uğramış gibiydi. Rafların birinde duran yeni aldığım kahve değirmenini öyle kırıp, eğip büküp parçalamışlardı ki, görünce şaşmamak elde değil. O kahve değirmeninden arta kalan maden külcesini, o korkunç yıkımın bir anısı olarak, Nesin Vakfı'nın büyük yapısında mermer salonundaki vitrinlerden birine koydum. Bu olayları anlatmak için, çocuk saldırganlığının bir simgesi olan o parçallanmış kahve değirmenini Nesin Vakfı'nın ziyaretçilerine gösterdiğim zaman, hepsi de 10-14 yaş arasındaki çocukların bir kahve değirmenini nasıl o duruma sokabildiğine şaşıyorlar. Ben o sırada, Nesin Vakfı'nda çocuk yetiştireceğim konusunda iyiće umutsuzluğa kapılımak üzereydim. Önceden düşünüyordum ki, çok kötü ve ağır koşullarda ve yokşulluk içinde yaşamış olan bu çocuklar, geldikleri bu yeni yerde, sıcak evde, her türlü gerekliliklerini yerine getirilmiş olduğu ve iyi yemekler de yedikleri ve okula gönderildikleri için mutlu ve rahat olacaklar ve kendilerine verilenlere sahip çıkacaklar. Böyle bir sonuçla karşılaşacağımı hiç düşünmemiştir. Neden böyle düşünüyordum? Çünkü, o yaştaki kendi çocukluğunla onları karşılaştırıyor ve en büyük yanlısı yapıyordum. Oysa bu saldırgan çocuklar, daha küçük yaşlarında şırmılmasız olmalarının hincini, bilmeden, ayrımsadan, camları, tahtalar, demirleri, eşyaları, kahve değirmenini, kiremitleri kırarak, parçalayarak çıkararak istemişlerdir.

Ne yazık ki bu çocuklar, artık şırmılma yaşı da geçmişlerdi.

Yeni büyük yapı yapılmışa çocukları oraya aldim. Ben de onlara aynı yapıda kalyordum, birlikte yemek yiyorduk. Sık sık konuşuyorduk. Şırmılmadılar ama, zamanla sevildiklerini anladılar ve güven duymaya başladılar. O yedi çocuğu dört yine Vakif'ta, başarılı ve çok iyi öğrencilerdir. Kendilerini beğeniyor ve seviyorum. (Öbür üç çocuğu ben çıkarmadım, ailesi alıp götürdü.)

Çocuk şımararak bibakına içgüdüsel olarak büyüklerini su yönlerden sinamaktadır:

Sevilip sevilmeyi öğrenmek.

Sevecenlik içinde olup olmadığını denemek.

Güvende olup olmadığını anlamak.

Sevilme şımarık çocuğa, sevecenlik ve güven duygusu verir.

Türkiye, çocukların en az şırmıldığı ülkelerden biridir. Şımarık ve sırasık çocukların çok olması da bu yüzündendir. Şırmılmanın çocuk, duydugu gereklilikle ille de şırmılmak istediği için şımarık ve sırasık olar; tipik kötü ve az yemek verilen çocukların ağızları olmalar gibi. Anababaların, öğretmenlerin, belli yaşlarda şırmamının çocuğun gerekliliğini olduğunu bilmemeleri bıyanı, sıkıktı ekonomik durumlardan, bunalımlardan ötürü, çocukların şırmamaya ne olanakları, ne zamanları, ne de sınırsız dayancaları vardır.

Hastalıklara tanı koymak ve hastaların sağaltımlarında ya da tip ameliyatları için hayvanların deneğ olarak kullanılması gibi, insanın hayvana en yakın aşaması olan çocukların kimi ruhsal yapı ve davranışlarını anlamak için, davranışlarını gözlemleyerek hayvanlardan yararlanamaz mıyız? Evcil bir memeli hayvanları gözlemliysek, hepsinin şırmamaya gereksindiklerini görürüz. Örneğin bir köpeğin yemegini suyunu verset, bütün dirimsel gere-

**Çocuk saldırganlığının
bir simgesi olan o
parçallanmış kahve
değirmenini Vakfın
salonundaki vitrine
koydum.**

şimelerini karşılaşsak, hayvanın bunlarla yetinmeyeip, koşup oynayarak, atlayıp zıplayarak sahibine kendisini sevdirmek, yani şırmak istedığını biliriz. Saldırgan olması istenilen beş köpekleriye, bir yere bağlanarak ilgisiz, ilişkisiz ve yalnız bırakılır. Köpek ne kerte yalnız ve ilgisiz kalmışsa o kerte de saldırgan olur. İple bağlanmış, zincire vurulmuş köpek, sahibinden başka herkese karşı saldırgandır. Buna karşılık sokak köpekleri, karlarını doyurmaya çalıştıkları için, saldırgan değerlere ama sırrınlara, herkese sokulurlar; çünkü insanların hep ilişki içindedirler. Özgür bırakılmış bakımlı ve tok ev köpekleriye, ne sırrınlık ne de saldırganlırlar.

Çocukluk, insanın dahaka toplumsallaşmadığı, yani insanlaşmadığı, ama yavaş yavaş toplumsallaşmaya başladığı, bu yüzden hayvana en yakın olduğu dönemidir. Çocuk da, yedirilip içrilip, soğuktan korunup bütün dirimsel gerekşimleri yerine getirilmekle yetinmez, sevildiğini, sevecenlik içinde ve güvende olduğunuしまarak anlamak ister.

Nesin Vakfı'nın küçük çocukları, yeterince şırmalıacaklardır. Şırmama dönemini geçirdikten sonra Nesin Vakfı'na gelen çocuklara da, yaşamadıkları şırmaklı dönemlerini giderecek, kapayacak biçimde sevgi, sevecenlik ve güven verilmeye çalışılacaktır.

(Nesin Vakfı'nda, şırmaklılığını yaşıyamamış çocuklara ilişkin pek çok ilginç olaylara tanık oluyorum. Bunların eğitibilim için gereç olarak yazılması gerektiği kamusalndayım. Örneğin bunalardan biri, Nesin Vakfı'na bu yıl aldığımız onbir yaşında bir oğlan çocuğunun gösterdiği davranışlardır. Bu çocuk, okulda olmayıp da Vakfı'ta bulunduğu zamanlar herhangi bir bahaneyle kapımı çalıp bana gelmekte ve benden bişey istemektedir.

-Aziz dede, kalemin yok...
-İki gün önce verdim.
Ya yitmiş, ya tükenmiştir.

Kalem veririm, gider. On dakika, yarı saat sonra yine kaptımı vurup odama girer. Ya sil-

gisi yoktur, ya mendilini bulamamıştır, ya başka bir çocuktan yakınır, ya corabının kirlendiği bahanesiyle yeni çorap ister. Üstelik bu sık sık başvuruları, sabahın en erken saatinden en geç saatlerine dek sürer. Çalışma odamın kapısını kilitledigim zamanlar da, eliyle kapiya vurup beni çağırır. Bu isteklerini Vakfı Yönetmeninden istemesini, bana her başvuruunda söylemişken o yine bana gelir. Neden? Bu çocuk, şırmaklılığını yaşıyamamıştır. Yaşamadığı şırmaklılığını doyunsuzluğunu içindedir. İlgili, sevgi, sevecenlik ve güven istiyor. Şırmalıma şunu da çoktan aştığı için, aradığı o sevgi, sevecenlik ve güveni hiç bulamayacak ve bulduğuya la yetinemeyecek, hep ilgi, sevgi, güven doyumsuz olarak yaşayacaktır. Bana yaptığı öğretmenine, büyüğünde çalıştığı yerdeki üstüne, daha sonra da eşine, arkadaşlarına yapacaktır. Çevremize bakınca böyle insanların ne çok olduğunu görürüz. Bu çocuğun şırmama eksikliğini giderme yollarını elbet arayacağım.)

• Nesin Vakfı çocukları toplumsal borçlarının ne olduğunu öğrenmelidirler

Toplumsal borçluluk duygusu bende daha ilk okul öğrenciliğimde, Darüşşafaka'dayken başlamıştır. Sanırım bunda Darüşşafaka'daki öğ-

retmenlerimden bikaçının da etkisi olmuştur. Hep parasız yatalı okullarda okudum. O okullarda okurken, beni kimin okuttugunu, kimlerin verdiği paralarla, Türkiye yaşam ortalamasının çok üstünde yiyp içip giyindigimi, öğrenim gördüğümü, yaşadığımı düşünürtürüm. Önceleri, okudüğüm asker okulundaki eğitimimin etkisiyle olacak, bana bütün bunları devletin verdiği inanmıştım. Beni devlet besliyor, okutuyor, yetiştiryordu; öyleye ben devlete borçluyum. Çok sonraları, soyut bir kavram olan devletin, hükümet gibi, meclis gibi, başkanlık gibi kurumlardaki insanlarda somutlaştığım anladım. Devlet diye somut bişey yoktu; devleti devlet kurumlarındaki kişiler simgeliyordu. Benimse bu kişilere hiçbir borcum olamazdı; çünkü onların verdiği parayla okumuyordum. Onlar para vermiyor, tersine, onlar da benim gibi para alıyordu. Asıl parayı verenin, beni okutup yetiştirenin halk olduğunu, kendisi ve çocukları okuyamayıp beni okuttugunu anladığım zaman liseyi bitirmiştüm. (Çok gec gelişimi söylemeliyim.)

Otedenberi yönetmenler, özellikle iktidarda bulunanlar Türkiye'de bolluk olduğu, Türkiye'nin besin bakımından kendi kendine yettiği gibi, gerçeğe uygun olmayan (ki buna yalan denir) sözler söyleyler. Onlara göre çarşılarda, pazarlarda, dükkanlarda her şey bol bol vardır: Süt, tereyağ, et, yumurta, sebze, yemiş... Evet, bunlar çarşılarda, pazarlarda, dükkanlarda bol bol vardır ama, soframada bol bol değil, az az bile yoktur. Örneğin her Türk, mevsiminde bir şeftali yese (iki değil) hiç kimseye gereksindigince şeftali kalmaz Türkiye'de. Büyük çoğunluk, milyonlarca insan şeftali yiyemediği için, küçük azınlık, yüzbinlerce insan bol bol şeftali yiyebilmektedir. Her şey böyledir. Bu düşünce benni, büyük çoğunluk okullara gidemediği, okuyamadığı için, benim okuma olanağı bulduğum düşüncesine götürdü. Ben başkalarının, milyonlarca insannın, yemek, giyinmek, korunmak, eğitilmek, öğrenmek haklarından yoksunluğu karşısında, üstelik onların ödediği vergilerle okumuş, yemiş, giyimmiş, öğrenim görmüştüm. Yani ben o insanlara borçluyum ve o insanlar yoksulluk ve yoksunluk içinde ölüp gitmişlerdi ama, yine o durumda milyonlarca insanımız vardı. Bu toplumsal borçluluk duygusu beni hiç bırakmadı. Yaşamım boyunca o borçluluk duygusu gittikçe arttı. Bu, ödenemez, ödenmesi olanaksız bir borçtu. Çünkü, bana verilenler benim yaşamımı kurtarmış ve yaşamamı sağlamıştı. İnsan birisine ya da birilerine yaşamını borçluya, bu borç, ne aynen ne en yüksek faiyile ne kat kat coğuya ödenebilir bir borç değildir. Ama insan, hiçbir zaman ödeyemeyeceği bu borcunu, ölünceye dek ödemeye çalışmak zorundadır.

Nesin Vakfı'nı kurmanın baş nedeni, işte bu hep duydugum toplumsal borçumu ödemeye çalışma çabasıdır. Salt Nesin Vakfı'ni kurmuş olmam değil, hiçbir politik ve yonetelsel tutum yokken, hatta bu tür işleri hiç sevmiyorken, zaman zaman büyük tchlikeleri de göze alarak politikanın ve toplumsal eylemelerin içine girmem, bunların girişimci ya da katılımcı ve yandaş olmanın nedeni de, işte bu ödenemeyecek toplumsal borçumun ağırliğini yaşılandıra daha da artarak duymakta oluşmaktadır. Bugün maddi ve manevi her neyim varsa, bunların hepsi olan bütünü varlığımı, bunların hiçbirine sahip olamayanların ödedikleri vergilerle kazanmış olduğunu inanıyorum. Başkalarının elde edemedikleri haklarını, ben bir rastanıyla elde etmiş oldum. Onların yenilmiş haklarını geri vermeyen olanağı, ama ödeyemesem de, sahip olduklarını on-

lara vererek ödemeye çalışma olağım var. Benim dünya görüşümü biçimleyen itici güç, Nesin Vakfı'nı kurusunun başlica nedeni, bütün yaşam çizgimi belirleyen devim (dinamik) kaynağı, işte bu kendimi borçlu duymadır.

Nesin Vakfı'nda yetişen ve yeticek çocukların eğitim yöntemlerini saptarken, kendimden bu denli çok söz etmem uygunsun bulunabilir. Bu, beni de tedirgin ediyor. Ama amacım, kendimden söz etmek değil, duydugum bu toplumsal borçluluk duygusunun Vakif çocuklara da iletilmesini sağlamaktır.

Büyüklerin, kendi çocukların olumlu örnek diye çocuklara göstermelerinin, "Ben senin yanındayken..." diye başlayıp öğüler vermenin nice yanlış olduğu tartışılmış gereksiz bir doğrudur. Benim de, Vakif çocuklarına kendi çocukluk duygularını örnek göstermem yanlış görülebilir. Ama onların Türkiye'nin genelinde olduğu gibi (helki de dünyanın) bencil, çikarıcı, salt kendilerini düşünen, kurnaz, hep ahçı insanlar olarak yetişmelerine gönülüm razı olmuyor. Bunu başarabilecek miyim? Altı yıllık deneyimlere bakarak, pek de umutlu olduğumu söyleyemem. Vakif çocukların, geldikleri ortamın, çevrenin ve içinde bulundukları Vakif dışı koşulların etkisiyle kapıldıkları bencillikten, çikarıcılıktan, kolaycılıktan, kurnazlıktan, alıcıktan kolay kurtaramıyorum. Elbet kolay değil, ama ondabir oranında olsun başarsam, kendimi mutlu sayacağım.

Nesin Vakfı çocukların, yaşamalarını kazanınca dek Vakfı'ya kalırlar. Kendileri gitmezler ya da aileleri (velileri) istemezse Vakfı'tan çıkarılmazlar. Yeteneklerine ve çalışmalarına göre eğitim görürler. Liseyi bitirdikten sonra üniversiteye gidebilirler, üniversiteye bitirdikten sonra da master ya da doktora yapma olanağı kendilerine verilir. Çok başarılı olanlar yurt dışına da gönderileceklerever. Bütün bunların karşılığında Nesin Vakfı'na hiçbir borçları ve yükümlülükleri yoktur. Nesin Vakfı'na borçları yoktur demek, borçlu değil demek değildir. Onlar da bir toplumsal borç altında olduklarını duymalı ve bu ödenemez borçlarını olabildigince ödemeye çalışmalıdır.

Nesin Vakfı çocuklarına bu toplumsal borçların ne olduğu salt sözle değil, yaşıtlararak öğretilemelidir. Çocukların bu olgunu yaşamaları, Nesin Vakfı'nm her türlü yönetimine (parasal, yonetelsel, kültürel vb.) katılımlarıyla olabilir. Bu yönetimde katılma, Vakfı'ndaki ortaokul, lise ve yüksek okul temsilcileriyle Nesin Vakfı yönetmeni ve sağlığında benden oluşan bir kurulca olur. Bu kurulun adı İc Yönetim Kurulu'dur. Ayrıca, tuzüğine göre Nesin Vakfı'nn bir Yönetim Kurulu vardır.

Simdiye dek 3-23 yaş arası Vakif çocuklarınla böyle bir İc Yönetim Kurulu oluşturmadıkça da, haftada iki kez yaptığımız toplantılarımızda iç sorunlarınızı aramızda konuşup tartışmaktaız.

Nesin Vakfı'nn kalabalık bir aile olarak yönetmesini istiyorum. Bu kalabalık ailenin bireyleri Nesin Vakfı'nm bütün gelirini ve gelir kaynaklarını, giderlerini, borcunu, paraların ne reye ve nasıl harcadığını bilmektedirler. Öyle sanıyorum ki, Vakif çocuklarına toplumsal borçluluklarını duyurmanın en iyi yolu onları Vakfı iç yönetimine katarak, kendilerine harcanan paraların ne zorluklarla kazanıldığının gösterilmesidir.

Nesin Vakfı çocuklarını, toplumsal borçluklarını duyma yolunda yaşam deneyimleri kazanmak için, her yasta Nesin Vakfı'nn yönetimine katılaçlardır.

DIŞİŞLERİ BAKANI ARANIYOR

"Ben postacı ve yeminli tercüman bakanlığı yapamam" demeyin. Hani olur olmaz her şeyi onur konusu yapmayacaktınız? Reddetmeden önce bir düşünün.

nayilik" ve "Akıllılık" sözcüklerini aynı anlamda kullanan aşağıdaki iki resmi cümlelerin neyi anlatmak için kimler tarafından söyledigiğini bulabilirseniz, yeni seçimlerden sonra kurulacak kabinede dışişleri bakanı olabilemek için gerekli kültüre sahipsiniz demektir: Birinci cümle: "Allahın bir akıllısı biz miyiz?"; ikincisi de "Allahın bir enayısi biz miyiz?"

Soruyu fazla kolay buldunuz ve birincinin geçen yıl Ekrem Pakdemirli, ikincisinin de bu yılın Ağustos ayında Başkan Özal tarafından, ırkçı Güney Afrika'yla ticaret konusunda söyledigi gazetelerden hemen anımsadınız. Fakat hemen böbürlenmeniz gerekmek. Başbakan Özal, Dışişleri Bakanlığı'nın başına "dişardan" birini istediği içindir ki gerekten temel miciğe sahip bulunuyorsunuz. Yalnız, sonra söylemedi demeyin, bir şart daha var. Olur olmaz her şeyi onur konusu yapan titiz biri olmamamız gereklidir. Çünkü, gelecek eylül ayındaki Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantısına Türkiye Dışişleri Bakanı olarak vereceğimiz yıllık raporda "Ölkemin ırkı: Güney Afrika Cumhuriyeti rejimi ile siyasi, iktisadi, ticari ve kültürel ilişkilerinin sıfır düzeyinde olduğunu iftiharla belirtmeyi zevkli bir görev söylemek istiyorum" demeniz ve bunu dinleyen dost-düşman 170 dilden diplomatın biyikaitlarını görmezlikten gelmeniz gerekebilir. Çünkü Başbakan Özal başa geldiğinden beri, daha ucuz diye G. Afrika'dan mal almakla kalmıyor, Temmuz 1987'de Mauritius adasına Bülent Öztürkmen'i yollayan G. Afrikahlar'la gizli toplantılar yaptırmış ve şunu önermiş bulunuyor: "Sizin ürünlerin ırkıçısınız diye boykot ediyorlar. Biz, malumunuz, serbest bölgeler açıyoruz. Getirin mallarımızı, menşelerini değiştirmeyelim, sizden çıktığınız bell olmasın, siz de kazanın, biz de!"

Artık bu kadarcık şeyi yapamam demeyin, Türkiye'nin en "monden" bakanlığı için çok mu fazla? Nihayet, kendi cebiniz için değil, memleket için yapacaksınız. Üstelik, üzülmeyin, zaten dış ekonomik ilişkilerin yürütülmesini Dışişleri Bakanlığı'na bırakın yok. O konuda uluslararası görüşmeleri yürütütmek ve bakanlıklar arası eşgüdümü sağlamak görevi çoktan dışişlerinden alındı. Şimdi ikili ticaret anlaşmalarını Hazine ve Dış Ticaret Mîstèresi'nin bir kanadı, mali ve çok taraflı anlaşmalar ile iktisadi yardım anlaşmalarını diğer kanadı yapıyor. Ortak Pazar işi Devlet Planlama ile Ali Bozer'in hayalet bakanlığının elinde. Ama bunda üzülecek bir şey yok. Dışarıdan gelecek yazıları ilgili kuruluşlara ulaştırmamanın yanı sıra, sizin oglan-

ların bildiği yabancı dil onların vazgeçilmez olmasına gerektirirler.

Ben postacı ve yeminli tercüman bakanlığı yapamam, demeyin. Hani olur olmaz her şeyi onur konusu yapmayacaktınız? Reddetmeden önce bir düşünün. Bundan daha rahat bakanlık bulamazsınız. Çünkü artuk bütün ülkeler, teker teker, kabinedeki diğer bakanlar tarafından paylaşılmış durumda. Sizin payımıza Dışişleri olarak bir tek Birleşik Arap Emirlikleri düşüyor. Diğer bütün ülkelerin derdi başka bakanların sırında. Gene mi olmadı? Bakın, söyle bir kolaylığını daha var: Artık Başbakanlık'tan gelip gitmen bir sürü evraklı görülüp imza etmeniz gerekmeyi. Başbakanın büyüğelçi rütbesine yükseltilen damışmanları hem bakanlığınızın herhangi bir memuru ile sizi rahatsız etmeden doğrudan ilişki kurup evraklıları direkt Başbakan'a götürüyorken, hem de Başbakanlık'tan istenen bilgileri direkt olarak istedikleri memurdan soruyorlar. Hatta, genel müdürlere bile devreden çıktıklarından, yorumuyorlar. Başbakan direkt daire müdürlere soruyor örneğin.

Biliyor musunuz, yeni düzen sayesinde diplomatlarınızın Ankara'daki konut sorumunu da çözüp hayır dua alabileceksiniz. Artık canabici uluslararası toplantılar gittikçe artan biçimde ya başbakan danışmanı mühendisler, ya da işadamları gidiyor. Siz gönderecek olduğunuz diplomatlarınızı gönderemeyeince, bakanlık bütçeinden yapacağınız tasarruf bir fonda toplayıp, lojman yap-islet-devrettiyebilirsiniz (Yalnız, Temiz Hava Şehri Oran'a yaptırımayın, taş ocağıının yanına belediye bir de asfalt şantiyesi kuryuyor).

Bakın, bu kadar rahat bir makama oturmanın hakkını artık verirsiniz herhalde. Her şeyin bir yolu yordamı var. Yalnız, bu yol yordam konusunda rivayet muhtelif. İstenebilecek olanlar iki grupta toplanıyor, deniyor. Birinci olarak, diyorlar ki, selefiniz olan Sayın Halefoglu "özel nedenlerden" dolayı böyle oldu. Bu özel nedenler pek belli değil. Siz gene de ihtiyat tedbirleri olarak eginizi şimdiden tembihleyin, kimsenin hanımıyla cebelleşmesin, o ceha garantile alımsın. Yok, yok, bu ciddi. Çünkü rasyonel sebepler aramaya kalkarsanız, sayın selefinizden böyle New York'lara Kıbrıs konusunda cenc vermeye yuvadan atılan yavru gibi gitmemesi gerekiyor. Çünkü hem Sayın Başbakan'ın kendisinden istediği rolü oynamıştı, hem de su kadar yıldır Dışişleri'nin hiçbir ciddi gaftı olmamıştı. Tam tersine, başkalarının temizlemeye uğradığı Dışişleri. Yoksa, başka ülkelerden "mutabakat" istemeye gerek olmadan sıcak takip yapmaya (yani, o ülkeyi bombalamaya) izin veren daha ne kararnameler çıkardı.

İkincisi, yeriminiz hakkını vermek istiyorsanız, artık devrannı döndüğünü kabul etmeniz gereklidir. Bakın bir zamanlarım kudretli ve devletli maliye bakanlığına, hani sizin bakanlıkla birlikte Deylet-i Ali Osman'ın iki temel direğinden birine! Ne oldu? Yarısı oraya, yarısı buraya gitti. Neden? Demek ki artık her isteyen, devletin ç-

karımı çiğnetmem diye ortaya fırlayamayacak. İbret-i alemdir. Siz de devletler hukukumuş, Misak-ı Milli'ymiş, değişmez dış politika ilke-leriyim gibi boş kalıplara kapılmışın. Artık o ilke, bu ilke yok. Devr-i Saadet'te emekli olabilenlerden Semih Günver'in deyişiyle "başbakanlık düzeyinde uygulanan başkanlık sistemi"nin bir tek ilkesi var: Ticari bakımdan iyi olan siyasi bakımdan da makbuldür. Onun için, birkaç zenci laf edecek diye Güney Afrika ticareti engel olmayı. Doğal gaz Anadolu'nun her yerine yayılınca Sovyetler'in alternatifisiz kala-cağını etrafına yaymayı. Ankara Belediye Başkanı Altınsoy kalkar, o koylu aklislimiyle "İnsaallah bizde de çıkaracak" der, siz bozguncu olduğunuza kalakalırsınız.

Sonra, bazı işlere mutlaka aklı erdirmeniz gerekmek. Şu Fransız radar sistemi ihalesi iptal edilmişse, bir sebebi vardır ki Dışişlerine haber vermeden iptal etmişlerdir. Güney Kıbrıs'la ticaret, Larouche'un Başbakan'la görüşürtülmesi vb. olaylar da aynı gözle görülmek gereklidir. Kimse itiraz etmezken, "Dışişleri olarak bana niye soruluyor?" diye sorun çıkmamalısınız.

Size en önemlisini söyleyelim mi? Sizin bakanlık şu anda Türkiye'nin tek solcu ve hasta devrimci bakanlığı. Evet, evet, buna balmumu yapıştırınız. Tamam, herkes biliyor Dışişleri'nin değişmediğini. Ama sorun burada ya! Türkiye değişti ve Dışişleri Türkiye için "lüks" oldu. Meselelere global bakamıyorsunuz. Seçim ekonomisinden çıkışınca, Türkiye Amerikan kredisini olmadan nasıl yola gitrecek? Oysa, sizin bakanlık SEIA'yı dişe dış müzakere etmeyeceğini biliyor, şimdi de Sayın Evren'in ABD gezisine karşı çıkyor, ABD'lerine ek tesis yapılmasını engelliyor, 600 uçuş saatinin dışında üslerden yararlanılmasını yasağıyor, buradaki uçak sayısını anlaşmaya sınırlı sayıyor, Libya ve İran konusundaki Amerikan ricalarını hice sayıyor. Koltuğa oturunca, sayın bakan, bunları bir son vermesini sağlamalısınız. Yok, bu yapılmayacaksa, sayın selefinizin kabahatı neydi? Bakın, tek aday sizsiniz diye de bir şey yok. Bir büyüğelçinin deyişine, "Bir ayağı folie'de (de-lilike), bir ayağı gêne'de (de-hâda)" başmuhendisimizden tutun, "Dış politikayı Dışişleri'nin tekelinden çıkardık" diye övünçlere dek ne adaylar var. Siz şansınız, Sayın Başbakan'ın, Dışişleri'ne uyum sağlatmak için dışişlerinden ilgisiz bakan aramasından geliyor. İyi düşünün, sayın bakan, Türkiye'nin en "monden" ve de rahat bakanlığı, bu, Türkiye'nin en rahat adamını arıyor...

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Gencay Gürsoy Bilar'ın İstanbul Bilim Merkezi çalışmalarını anlattı

ÖZGÜR BİR EĞİTİM ORTAMI

Birey-Toplum, Siyaset, Hak ve Özgürlükler, İletişim, Cinsellik, Sağlık İdeolojisi ve Tıp, Kültür ve Uygarlık, Emek ve Sermaye, Bilim-Teknik, Konut-Kent-Çevre gibi konular seminer gruplarında baskısız, sansürsüz, özgür bir tartışma ortamında sunulacak.

Bilar'ın bu yıl İstanbul'da bazı etkinlikleri olacağı öğrenildi. Bilar'ın kuruluşu ve çalışmaları konusunda biliy verebilir misiniz?

Bilar, 12 Eylül'ün "ticaret" dışında kalan her alanda özgür örgütlenme, hatta toplantı, konuşma ve tartışma olanaklarını ortadan kaldırıldığı dönemde, bir "anomik ortaklık" olarak kuruldu. Kurucuları arasında 12 Eylül rejimi tarafından üniversitelerden uzaklaştırılan, bu uygulamalara ve YÖK'e tepki göstererek üniversiteleri terkeden bazı öğretim üyeleri ile, bir grup yazar ve sanatçı var. Biliyorsunuz, üniversiteler başta olmak üzere, bütün özerk kurumların susturulduğu, siyasi partilerin, işçi sendikalarının ve tüm meslek odalarının kapatıldığı bu dönemde 12 Eylül'e karşı ilk toplu tepki, Aziz Nesin'in öncülük ettiği "aydınlar dilekçesi" diye bilinen

eylemle gösterildi. Eyleme katılanların önde gelenleri hakkında, kamuoyunda uzun süre ilgi ile izlenen bir de dava açıldı. Bu dava sırasında yapılan savunmalarda 12 Eylül sorumlularının dokunulmazlık zırhları füilen parçalandı. İşte Bilar bu eyleme öncülüktededen çevrenin o günün koşulları altında gösterdiği kurumlaşma çabalarının ürünü oldu.

► Yanlış anımsamıyorum, Bilar'ın "ticari" faaliyeti de bazı kısıtlamalara uğradı.

Evet, özellikle ilk kuruluş döneminde olmadık bürokratik güçlükler ve engellemeler çıkarıldı. Toplantıların yapıldığı tiyatro ve sinema salonlarının sahipleri uygun yöntemlerle tehdit edildi, yıldırılmak istendi. Bu arada Bilar yöneticileri hakkında bir de dava açıldı ama sonuç alınmadı. Bilar geçen yıl Türkiye'de olduğu kadar birçok Batı Ülkesinde de yankılanan bir eğitim programını Ankara'da başarıyla tamamladı. Bu yıl da İstanbul'da benzer bir çalışma yakında başlıyor.

► Yine eğitim programı mı?

Bir anlamda oyle. Ama uzun süre plan-

lamaya çalıştığımız bu programın farklı bazı özellikler var. Bir kere klasik üniversite ya da yüksek okullardaki ders konularına değil, daha güncel ve somut tartışma konularına öncelik verildi. Hukuk, iktisat, sosyoloji gibi disiplinler ayrı ayrı ele alınmadı. Konular disiplinlerarası bir yaklaşımla programlandı. Diyalim "temel hak ve özgürlükler" konusunda, hukukçular yanında, sosyologlar, felsefeciler ve ruhbilimciler de tartışmaya katıldılar.

► Seminerler nerede yapılacak?

Bilar'ın şimdi Tunel'de içinde üç derslik bulunan bir dairesi var*. Derslikler 20-25 kişi alıyor. Zaten daha fazlasıyla bizim düşündüğümüz tartışmalı seminerler gerçekleştirilemez. Öğrenciler kadar öğrenci olmayanların da katılması istedigimiz bu seminerler hafifçe sonlarında ve hafta içi akşam saatlerinde yapılacak.

► Ne zaman başlamayı düşünüyorsunuz?

Sanıyorum Kasım'ın başında kayıtlara, ortalarında da seminerlere başlayabiliriz. Belki biraz geç kaldık ama 15 ana başlık altında yaklaşık 750 saat bulan ve her şeyden önemlisi klasik ders kalıplarının dışına çıkan bir programı örgütlemek hiç kolay iş değil. Buğume kadar pek denenmemiş bir yaklaşımla yola çıkıyoruz. Üstelik bizim deneyimli sekreterlerimiz, yerleşmiş bir büro kadromuz da yok. Şimdilik her işi kendimiz yapıyoruz. Birçogumuz uzun yıllar üniversitelerin her türlü değişime karşı direnen yapısına tepki duyarak, çalışmış, YÖK'ün antodemokratik, merkeziyetçi ve hiyerarşik uygulamalarıyla bütünü donuk ve içe kapalı hale gelen bu kurumlara karşı en azından özdeşlik duygusunu ve güvenini yitirmiş öğretim üyeleri olarak, Bilar'ın yoksul ama alabildiğine özgür ortamında yeni bir şeyle denemeyen hıyecanını yaşıyoruz.

► Öğretim üyesi kadronuzda üniversite dışından gelenler de var mı?

Once şunu söylemeyeim: bizim öğretim tyelerimiz yok, tartışmacılarımız ya da konuşmacılarımız var. Henüz kendimize uygun kavramlar bulabilmış değiliz ama "öğretim üyesi", "öğrenci", "müzür", "başkan" gibi adlandırılmalari, "profesör", "doçent", "asistan" gibi rütbeleri kullanmak istemiyoruz. Aramızda akademik kariyerden gelmiş olanlar gibi başka alanlarda çalışmış arkadaşlarımız da var. Seminerlere katılacakların liseli çıkışlı ya da yüksek öğrenim görmüş olmaları gerekmiyor. Kuşkusuz seminerlerimize aktif şekilde katılmak için belirli bir kültür

düzeyi ve ilgi yoğunluğu gerekiyor ama bu niteliklere sahip olabilmek için lise ya da yüksek okul okumak gerekmıyor. Ya da bu eğitimi görmek her zaman böyle nitelikleri kazandırmıyor. YÖK'ten sonra ise, yüksek okul çıkışlı olmayı, araştıracı, sorgulayıcı, yaratıcı, düşünsel ve kültürel zenginlik yönünden, belki de olumsuz bir puan saymak gereklidir. Kuşkusuz bu söylediklerim seminerlerimizin elementer düzeyde olacağı anlamına gelmiyor. Hiçbirimizin, bilimsel konuları alışılmış akademik dilin dışına çıkararak anlatma ve tartışmada uzun boylu deneyimi yok. Ayrıca bazı seminerler belki de sadece o konuya özel ilgi duyan ve belirli bir birikimi olanlar için verimli olabilecek. Aktif şekilde katılmak için, plastik sanatlarla biraz ilgilenmiş ve düşünsel emek sarfetmiş olmak gerekiyor. Ama hiç kuşku yok ki bunun için Güzel Sanatlar Akademisi'ni ya da Sanat Tarihi'ni bitirmek ressam ya da yontucu olmak gerekmeydi. Kayıt sırasında elde edilebilecek dökümanlarda seminerlerin içeriği ve bu türden özellikleri konusunda açıklamalar gözden geçirilebilecek ve kayıt işlemini yapan Bilar sorumlularından bilgi alınabilecek. Demin söylediğim gibi, çögümüzün bir konuya herkesin izleyebileceği bir dille tartışma alışkanlığı pek yok ama hepimiz bunun önemine inanıyoruz. Sanıyorum ki, seminer gruplarında, elden geldiği kadar baskısız, sansürsüz ve özgür bir tartışma ortamı yaratabilirsek kısa süre içinde ortak bir dil geliştirebiliriz.

► Seminer programında hangi konular var?

Bugünlerde Bilar İstanbul Bilim Merkezinin açıklamalı seminer programı yayınlanacağı için ben şimdilik birkaç örnek vermekle yetinmekteyim. Yaklaşık 26 hafta sürecek programda birbirinden bağımsız olmakla birlikte arka planda gevşek bir sıralamanın da göztüğü 14 ana seminer dizisi var. Her dizi içinde her biri toplam olarak yaklaşık 14 ile 60

saat arasında değişen, genellikle ikişer saatlik seminerler yer alıyor. Diziler kendi içinde belirli bir bütünlük oluşturuyor. Bu yüzden katılanlara bir dizi seminerin mümkünse bütünü almalarını öneriyoruz. Ama bu mutlak bir kural da değil. İsteyen, sadece her dizinin zorunlu görülen en az sürelik bölümünü alıp geri kalan konuları dilediği gibi seçebiliyor. Bazı diziler için böyle bir zorunlu stürede söz konusu olmayabilir.

Kuşkusuz bu 14 konu belirli bir seçimle saptandı ama, bu seçimde konuların önem sırası yanında, seminer dizisinin sorumluluğunu yüklenen konuşmacı bulunabilmesinin de rolü oldu. Örneğin "eğitim ve eğitim ideolojisi" gibi çok önem verdigimiz bir konuyu enine boyuna tartışacak kadroyu bu dönemde içim bulamadık. Bu yüzden şimdilik sadece yüksek öğretimi tartışmak üzere, seminer programı dışındaki paneller dizisinde bu konuya yer verdik. Belki ikinci dönemde, eğitim konusunu daha geniş boyutlarıyla ele almak olanağı bulabileceğiz.

13 seminer dizisi içinde "Birey-Toplum", "Siyaset", "Hak ve Özgürlükler", "İletişim", "Cinsellik", "Sağlık Ideolojisi ve Tıp", "Kültür ve Uygarlık", "Kadın Etütleri", "Emek ve Sermaye", "Sevaş ve Barış", "Bilim-Teknik", "İktisat Politikaları" ve "Konut-Kent-Çevre" gibi konular var. Bu ana diziler içinde alt başlıklar halinde birçok konu, belirli bir sıra içinde işlenecek.

► Peki seminerlere katılanlar bütün bu dizileri izleyebilecekler mi?

Hayır, buna olanak yok. Çünkü bu programı süzgirabilmek için aynı zaman dilimi içinde iki, belki de üç ayrı semineri bir arada yürütmem gerekiyor. Diyalim A dersliğinde "Birey-Toplum" dizisi sürerken, B ve C dersliklerinde ayrı seminer dizileri yapılacak. Dolayısıyla kayıt için başvuranlar, çakışan seminerler arasında önceden bir seçme yapmak durumunda kalacaklar.

► Bilar, kira, ders ücreti, personel ayıkları ve öteki masrafları, kayıt ücretleriyle mi karşılamayı düşünüyor? Buna olanak var mı?

Doğrusu işin bu tarafına benim aklım pek ermiyor. Galiba hiçbiriminin aklı ermiyor. Saat başına samiyorum 5-6 yüz liralık bir kayıt ücreti belirlenecek. Bugüne kadar yaşanan deneyleri gözden geçirdiğimiz zaman, Türkiye'de böyle bir yapının sadece bu kayıt ücretiyle ayakta kalması olağansız gibi görünüyor. Üstelik bizde seminer veren hiç kimse ders ücreti gibi bir şey de alımıyor. Yani konuşmacı kadromuzun tümü ücretsiz. Ama yine de giderlerin rahatça karşılanabileceğini sanıyorum. Herhalde Bilar'ın, diğer alanlarda yapmayı planladığı "kültür turizmi" gibi çalışmaların geliriyle seminerlerin açığını kapatması gerekecek. Ya da bakarsınız günün birinde devlet ya da Doğramacı gibi bazı hâyır sahipleri Bilar'ı finanse etmeye karar verebilir. Bunlar işin şakası tabii. Gölge etmesinler başka ihsan istemeyiz ama bana öyle geliyor ki, bunlar gölge etmeden duramazlar. Bakalım göreceğiz.

► Size Bilar'ın çalışmaları süreklilik kazanıp kurulabilir mi? Doğramacı'nın Bilkent'i gibi, Bilar da gününe birinde üniversitede kuramaz mı?

Eh, düş gücümüz fazla zorlarsak "bu kadro ile pekâlâ üniversite de kurulur" diye düşünebiliriz. Ama bizim Doğramacı gibi

Çankaya'dan destekli petrol zenginlerimiz yok. Bizim Doğramacımız Aziz Nesin. Onunda Çatalca'daki vakfa para yetiştirmekten iki yakası biraraya gelmiyor.

► Seminer konuşmacıları arasında halen üniversitelerde görevli olan öğretim üyeleri de var mı?

Samiyorum çoğunluğu üniversitelerden uzaklaştırılan ya da üniversiteleri terkedenden arkadaşlar oluşturuyor ama halen öğretim üyesi olarak görevini sürdürmeler de var konuşmacılar arasında. YÖK'u reddediyoruz, onu üniversite özerkliğinin önündeki en büyük engel görüyoruz ama "Universiteler terkedilmelidir" diye bir çağrı yapmıyoruz. Bütün cabalara karşın, ne 1402 ne de diğer uygulamalar üniversitelerde özgür düşünceli demokrat ve ileriçi öğretim üyelerinin kökünün kazınmasına yetmemiştir.

► 1402 numaralı Sıkıyonetim Yasası ile görevlerinden uzaklaştırılan, sizin de içinde bulundugunuz öğretim üyelerinin durumunda bir değişiklik var mı?

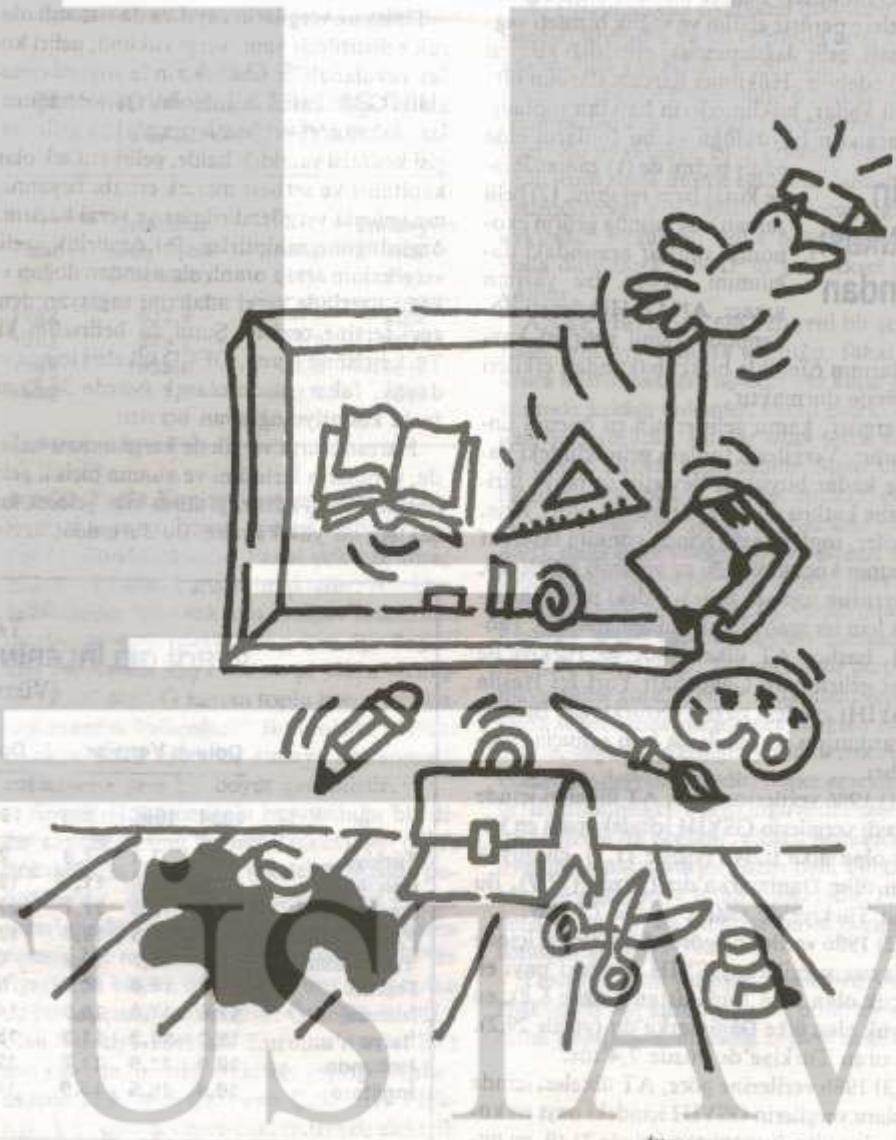
Biliyorsunuz hepimiz, üniversitelere karşı İdare Mahkemeleri'nde açtığımız davaları kazandık. Üniversiteler bilim dallarında boş kadro olanları yeniden görev'e başlattı. Bu arada ben ve Bülent Tanır görevlerimize döndük. Eski kursülerinde kadro bulunmayan arkadaşlara da YÖK'ten kadro istediği, kadro sağlanınca onların da görev'e başlatılacağı

bildirildi. Ancak bu arada üniversiteler Danıştay'a başvurarak İdare Mahkemesi'nin kararına karşı "yürütmeyi durdurma" istemede bulunmayı da ihmali etmedi. Danıştay 5. Dairesi de, üniversitenin istemine uyarak "yürütmeyi durdurma" kararını verdi. Bu söyleşi yayınlanıncaya kadar, herhalde bu karar uygulanacak ve bizler yeniden üniversiteden uzaklaştırılacağız.

► Bu son aşama mı?

Son aşama değil. Danıştay nihai kararını daha sonra verecek ama samiyorum "yürütmeyi durdurma" kararını, nihai kararın göstergesi saymak gerekiyor. Danıştaydaki kompozisyon değişmediği sürece, bu koşullarda farklı bir sonuç beklememeli bence. Burada asıl ilginç olan üniversitelerin İdare Mahkemesi kararlarına karşı yürütmeyi durdurma isteminde bulunmasıdır. Bu başvuru belki bir tür hukuksal refleks davranıştı ama herhalde yasal bir zorunluluk değildi. Doğramacı 1402 uygulamasının üniversitelerin dışında gelişğini, kendisinin ve YÖK'ün 1402'liklerin görevde dönemlerine karşı olmadığını birkaç kez açıklamıştı. Üniversitelerin yürütmemi durdurma başvurusunda bulunması iki yüzlülüğü açığa çıkarmıştır. Üniversiteler bu davranışlarıyla, 1402 uygulamasında sıkıyonetimin işbirlikçi olduğunu, sıkıyonetim kalktıktan sonra da onun hukukunu savunmaya devam ettiklerini kanıtlamışlardır. ■

* İstanbul Bilar'ın adresi: İlk Belediye cad. 5 Küçük Tünel Han Kat 3 D. 5 Tünel-İstanbul

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoglu

ANAP rejiminde kamu gelirleri ve ekonomik etkileri

PARAYI BULDUK, YA SONRASI...

Lüks tüketim malları ithalatının durdurulmasını isteyen bir gazeteciye Kaya Erdem şu yanıtı vermiş: "Nasıl olur. O zaman toplu konut için parayı nereden bulacağız?"

er ülkede hükümetler, halktan aldığı paralarla bir takım ekonomik tercihler yaparlar.

Örneğin ne kadar silah, top satın alınacağı, ne kadar yatırım, ne kadar cari harcama yapılacağı gibi. Askeri harcamalardaki artış ne şimdiki kuşağı, ne gelecek kuşağın refahını artırmaz. Yine bu kuşağın tüketim harcamaları arttığı derecede gelecek kuşağın potansiyel refahı düşer. Benzer şekilde, düşük gelirli ailelere parasız eğitim ve sağlık hizmeti sağlanması, gelir dağılımındaki eşitsizliği kısmen telâfi edebilir. Hükümet harcamalarının birleşimi kadar, hükümetlerin halktan topladığı paraların büyüklüğü ve bu fonların elde ediliş biçimde (1) zaman içinde kuşakların refahını, (2) belli zaman noktasında gelirin ekonomik sınıflar arasındaki dağılmını etkiler. Bu yazının amacı, ANAP Hükümeti döneminde kamu gelirleri kaynaklarının özellikle bu iki bakımından etkileri üzerinde durmaktadır.

Vergiler, kamu gelirlerinin en önemli unsuruudur. Vergilerin toplam gelir içindeki payı ne kadar büyüğse, devletin sermaye biriminc katkısı da o kadar büyük olur. Yine, vergiler, toplam gelir içinde gönüllü tasarruf oranının küçük olduğu az gelişmiş ülkelerde, tasarrufun toplam gelir içindeki payını artırmak için bir araç olarak kullanılabılır. Tablo 1, başlıca AT ülkelerinde ve Türkiye'de vergi gelirlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içindeki payını vermektedir. Bu tablo yardımıyla varılabilenek bazı sonuçlar sunlardır:

(1) 1986 verilerine göre, AT ülkeleri içinde dolaylı vergilerin GSYİH içindeki payı en küçük olan ülke İtalya (yüzde 11,3), en büyük olan ülke Danimarka'dır (yüzde 77,7). Bu oran Türkiye'de sadece yüzde 7,9'dur.

(2) 1986 verilerine göre, AT ülkeleri içinde dolaysız vergilerin GSYİH içindeki payı en küçük olan ülke Yunanistan (yüzde 6,8), en büyük olan ülke Danimarka'dır (yüzde 29,2). Bu oran Türkiye'de yüzde 7,4'tür.

(3) 1986 verilerine göre, AT ülkeleri içinde toplam vergilerin GSYİH içindeki payı en küçük olan ülke Yunanistan (yüzde 23,0), en bü-

yük olan ülke Danimarka'dır (yüzde 46,9). Bu oran Türkiye'de sadece yüzde 15,3'tür.

(4) Yunanistan hariç bütün AT ülkelerinde dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı düşerken, bu pay Türkiye'de yükselmektedir. Nitekim Türkiye'de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1983'te yüzde 46,8 iken, bu pay 1984'te yüzde 47,2'ye 1985'te yüzde 53,3'e yükselmiştir. Dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı arttıkça vergi adaletsizliği de artar, çünkü dolaylı vergiler azalan oranlı vergilerdir, bireyin geliri arttıkça dolaylı vergilerin gelire oranı düşer. 300 liralık bir paket sigaradan yüzde 20 vergi alınıyorsa, günde bir paket sigara içen iki kişiden günlük geliri 2.000 TL olan gelirinin yüzde 3'ü kadar vergi öderken, günlük geliri 20.000 TL olan gelirinin binde 3'ü kadar vergi öder.

Dolaysız vergilerin zayıf ya da sistemli olarak geliştirilmiş yanı, vergi yükünü, geliri kolay yakalanabilir sınıf üzerinde yoğunlaşmışdır. Geliri zaten düşük olan işçi ve memurlar, daha ücret ve maaşlarını alırken gelir vergisi kesintisi yapıldığı halde, geliri yüksek olan kapitalist ve serbest meslek erbabı beyanname yoluyla vergilendirilirler ve vergi kaçırma özgürlüğüne sahiptirler. Bu özgürlük, gelir vergilerinin artan oranlı olmasından doğan ve käğıt üzerinde vergi adaletini sağlayan dengeyi tersine çevirir. Sunu da bellitelim ki, Türk işçisinin ücreti, OECD ülkeleri içinde en düşük, fakat yüzde olarak (yüzde 36,7) en fazla kesintiye uğrayan ücrettir.

Harcamaların vergilerle karşılaşması halinde, vergilerin birleşimi ve alınma biçimini gelir dağılımındaki eşitsizliği atırsa bile, gelecek kuşaklara bir yük kalmaz. Bu durumda, devle-

tin yatırım harcamaları, kamu kesiminde sermaye mallarının aşınma payını üstüğü sürece oranda, bu kuşak için bir özveri, gelecek kuşaklar için bir refah artışı söz konusudur.

Türkiye'de toplam vergi gelirlerinin toplam gelir içindeki payı küçük olduğu gibi, toplam vergi gelirlerinin konsolide bütçe içindeki payı da zamanla düştü. Nitekim bu pay 1982'de yüzde 84,7 iken, 1983'te yüzde 75,3'e, 1985'te yüzde 65,9'a düştü. Konsolide bütçe gelirleri içinde vergi gelirleri payının düşmesi, ANAP Hükümeti'nin ilan ettiği kemeri sıkma politikasına tamaman ters düşen açık bütçe politikası baş vurmasından kaynaklandı. Bir hükümet normal gelirlerinin üstünde harcama yapmak istiyorsa borçlanmalıdır. Nitekim Hazine, Merkez Bankası'ndan, yurtiçinden (ticaret bankalarından, firmalardan, bireylerden), diğer ülkelerden ya da uluslararası kuruluşlardan borçlanabilir, ANAP Hükümeti bu üç yolu da fazlaıyla kullandı.

Yurtiçi borçlanma 1981'te 22,5 milyon TL, 1983'te 198,4 milyon TL olduğu halde ANAP'in iktidara geçmesinden sonra hızla yükseldi ve 1985'te 669,6 milyon liraya, 1987'nin ilk 9 ayında 4.329 milyar liraya yükseldi. Benzer şekilde, ANAP Hükümeti'nin iktidara geçtiği 1983 sonunda 18,38 milyar dolar olan dış borçlar 1986 sonunda 31,40 milyar dolara, 1987'nin ilk altı ayı sonunda 32,00 milyar dolara yükseldi. Yüksek faizle elde edilen bu borçlar bütçede transfer harcamalarını hızla artırdı. Nitekim bütçede transfer harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı 1981'de yüzde 43,5 iken, bu pay 1985'te yüzde 45,9'a, 1987'nin ilk 8 ayında yüzde 50,9'a yükseldi. Cari harcamaları kısamayan hükümet, yatırımları azaltmak zo-

**TABLO 1
VERGİ GELİRLERİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI
(Yüzde Olarak)**

	Dolaylı Vergiler			Dolaysız Vergiler			Toplam Vergiler		
	1984	1985	1986	1984	1985	1986	1984	1985	1986
Türkiye	6,8	7,3	7,9	7,6	6,4	7,4	14,4	13,7	15,3
Belçika	11,6	11,5	11,4	19,3	19,9	19,9	30,9	31,3	31,3
Danimarka	18,0	18,0	17,7	27,3	28,0	29,2	45,3	46,0	46,9
F. Almanya	13,0	12,9	12,8	12,2	12,4	12,2	25,2	25,3	25,0
Yunanistan	15,5	15,7	16,2	6,0	6,2	6,8	21,5	21,9	23,0
Fransa	15,1	14,8	14,9	9,4	9,1	9,0	24,5	23,9	24,0
İrlanda	17,6	17,0	16,8	14,8	14,5	14,2	32,4	31,5	31,0
İtalya	11,3	11,2	11,3	15,3	15,4	15,4	26,5	26,5	26,7
Hollanda	12,0	11,9	11,8	12,9	12,8	12,9	24,9	24,8	24,6
İngiltere	16,5	16,0	15,9	14,6	14,6	14,3	31,1	30,6	30,2

runda kaldı. Nitekim 1987'nin ilk 8 aylık döneminde cari fiyatlarla yatırım harcamaları, 1986'nın aynı dönemine oranla yüzde 3,1 azaldı. 1987 yatırımlarını 1986 fiyatlarıyla ölçersek ve bunun için Devlet İstatistik Enstitüsü toptan eşya fiyatları indeksinden, faydalansak, konsolide bütçeden yapılan yatırımlardaki gerçek gerilemenin yüzde 28,0 olduğu ortaya çıkar. Sermaye birikimini artırmak için baş vurulan bir politika, sermaye birikiminin gerilemesiyle sonuçlandı.

Büyük miktarda iç borçlanmanın başlıca ekonomik etkileri şunlardır:

(1) Devlete borcu halkın bir bölümünü verir, fakat devletin bu borcun faizlerini ödemek için vergi aldığı kişiler sadece elinde devlet tahvili bulunanlar değildir. Vergilerin büyük bölümünün dolaylı vergilerden olduğu, sabit ve düşük gelirlilerin vergi kaçırmadığı ve elinde devlet tahvili bulundurmadığı bir ekonomide devlet borçlarındaki artış, toplam geliri istenmeyen yönde yeniden dağıtır.

(2) Hükümetin büyük bir borcun faizini ödeme zorunluğu enflasyona yol açabilir. Örneğin, hükümet borcun faizini vergileme yoluyla değil de tekrar borçlanarak bütçe açıklarını sürdürmek suretiyle finanse ediyorsa enflasyona yol açmış olur. Türkiye'de son yıllarda durum budur.

(3) Hükümetin daha fazla borçlanmak için menkul kıymetler piyasasına gitgide daha fazla girmesi reel faiz haddini yükseltir ve gerek özel kesim gerek kamu kesimi için borçlanmanın maliyetini yükseltir.

Dış borçları gelecek kuşak ödeyecektir. Fakat dış borçlardan şimdiki kuşak için de, gelecek kuşak için de faydalansılabilir. Örneğin dış borcun tamamı şimdiki kuşak tarafından tüketim amacıyla kullanılmışsa, bu borçlardan gelecek kuşağı bir fayda doğmaz, net bir yük doğar. Dış borç ilerde, bu borcu rahatlıkla ödeyebilecek ve fazladan bir şeyler bırakacak bir gelir akımı doğuran yatırımlara harcanmışsa, gelecek kuşaklar için net bir kazanç söz konusudur. Türkiye'de dış borçların hızla artmasına rağmen yatırımlar azalıyorsa, yatırımlar içinde belediye yatırımları ve konut yatırımları önemli yer tutuyorsa, durumuzda bu sonuncu şikkim gerçekleştiğini söyleyemem. Az gelişmiş ülkeler için dış borçların getirdiği siyaset bağımlılığının ayrıca göz önüne alınması gereklidir.

ANAP Hükümeti'nin borçlanma dışında faydalandığı bir diğer kaynak, ANAP'ın 1983 seçimlerinden önce önleme vaadettiği enflasyon'dur. ANAP'ın iktidarda kaldığı dört yılda yakın sürede (Ocak 1984 - Ekim 1987) emisyon hacmi yüzde 362,3 artmıştır ve bu artışın önemli bir kısmı bütçe açıklarından kaynaklanmıştır. ANAP'ın iktidara geldiği 1983 yılında yüzde 30,6 olan enflasyon hızı, 1987 Eylül ayı sonunda yüzde 50'lere tırmanmaktadır. Hükümet, Merkez Bankası kaynaklarından sağladığı yeni banknotlarla mal ve hizmetler üzerine harcama yapmakta, fiyatlar yükselmekte, parasal gelirleri fiyatlarından daha hızlı yükselen sınıflar (kapitalistlerin) gerçek geliri yükseltirken, parasal geliri fiyatları geriden izleyen sınıflar (işçilerin) gerçek geliri düşmektedir. Hızlı bir enflasyon döneminde faiz hadleri de hızla yükseldiği için, bu yüksek faiz haddinde sermaye birikimi yavaşlamaktadır.

ANAP Hükümeti'nin başvurduğu diğer bir

İllüstrasyon Uğurcan Ataoğlu

kaynak bütçe dışı fonlardır. ANAP'ın iktidara geçtiği tarihe kadar kurulan 68 fona (bunlar bütçeye dahil fonlardır) ek olarak ANAP döneminde bütçe ve denetim dışı 35 fon kurulmuştur. 1986 yılında bu fonlarda toplanan tutar, aynı yıl bütçe gelirlerinin yüzde 48,3'üne eşittir. Siyaset iktidarın yetkisini ekonomik açıdan da genişletmek ve esnek hale getirmek amacıyla güven bu fon uygulaması özellikle oy getirecek olanlara kaymaktadır. Fonlar sadece, biriken paranın kullanım alanı ve oy potansiyeli ile tanınmaktadır. Örneğin lüks tüketim malları ithalatından kesilen

sirketlerince de uygulanmıştır. Nitekim, 1984 - 1985 arasında ortalama satış fiyatını yüzde 100 arturan Çukurova Elektrik, Türkiye'nin en büyük özel sanayi kuruluşu haline geldi. Bu şirketin 1982-1985 yılları arasında kilovat-saat başına uyguladığı fiyat Tablo 2'de gösterildiği gibidir. Tablodan da görüldüğü gibi, şirket 1984'ten itibaren enflasyon hızının çok üstünde bir fiyatlanma politikası izlemiştir. 1983'te 34,4 milyar TL zarar eden KİT'ler, tekeli fiyatlama politikasına başlar başlamaz 1984'te 464,9 milyar TL gayrisafi kâr elde etmiştir.

KİT'lerin tekeli fiyatlama politikası uygulaması, üretimin ya da üretimin artış hızının azalmasına yol açtı, ekonomide kaynakların en iyi şekilde kullanımını bozduğu gibi ihracat mallarının fiyatının yükselmesine de yol açar. Bu uygulama, özel kesimde kâr hadlerinin uzun süreli düşme eğilimini daha da kuvvetlendireceği için kapitalizmin mantığına da aykırıdır. Fakat bir yolla bozduğunu diğer yolla düzeltmek ANAP'ın geleneksel politikasıdır.

ANAP Hükümeti'nin hep yeni bir şey keşfeder gibi uygulamaya soktuğu, fakat daha sonra kurtulmak için üç-dört kez karar almak zorunda kaldığı önlemler, kamu gelirleri alan için de geçerlidir. Bunlar ufak tefek önlemler başlığı altında toplanabilir. Süper emeklilik bunlardan biridir. Devlet burada, gelecek yıl yatırılacak mevduatı (durumumuzda prim'in), daha önce yatırılmış mevduatın faizini (durumumuzda süper emekli maaşını) karşılayacak kadar büyük olacağı varsayıma dayanarak hesap yapan kötü bir bankacı gibi hareket etmektedir. Bu varsayımdan gerçekleşmeceğine göre, ANAP Hükümeti seçim yılında süper emeklilikten net bir gelir elde etmekte, süper emekliliğin yükünü gelecek hükümetlere devretmektedir. Süper emeklilik gelir dağılımındaki bozukluğu düzeltceek bir mekanizma da değildir, çünkü hem kısmı bir uygulama alanı vardır, hem belli bir ödeme gücünü aşan işçiye hitap etmektedir, hem de ilerde şu ya da bu biçimde bir aldatmacayla sonuçlanacaktır.

Yazısı şu kesin yargıyla bitirebiliriz: ANAP Hükümeti'nin kamu gelirleri politikası, harcama politikasından daha sağlam değildir. ■

**TABLO 2
ÇUKUROVA ELEKTRİK AŞ.'NİN
UYGULADIĞI FİYAT**

Yıllar	Ortalama satış fiyatı (Krş/Kwh)	Artış (%)	Enflasyon Hizi (%)
1982	642,9	—	25,2
1983	843,7	31,2	30,6
1984	1535,6	82,0	52,0
1985	3073,9	100,1	40,0

paralar Toplu Konut Fonu'nda birikmekte, bu fonlar toplu konut kredisi vermek amacıyla kullanılmaktadır. Fakat çok kez amaçla araç birbirine karıştırılmaktadır. Nitekim, kendisinden lüks tüketim malları ithalatının durdurulmasını isteyen bir gazeteciye Başkan Yardımcısı Kaya Erdem şu yanıt vermiştir: "Nasıl olur. O zaman toplu konut için para nereden bulacağız?" Bu fonların Merkez Bankası'ndan kredi de almaya başlanması, enflasyona yeni bir boyut getirmiştir.

ANAP Hükümeti'nin başvurduğu bir diğer kaynak, Kamu İktisadi Teşekküler (KİT) ürünler için uyguladığı tekeli fiyatlama politikasıdır. ANAP Hükümeti öncesi büyük zararlar eden ve bu yüzden bütçe açıklarının önemli bir nedeni olarak gösterilen KİT'ler fiyatlarını büyük ölçüde artırmış, fakat yine de bütçe açıklarını sürdürmüştür. Örneğin, bir KİT olan Türkiye Elektrik Kurumu'nun (TEK) son yıllarda, ürettiği elektriğe yaptığı zamlar, sadece TEK'ce değil, başta Çukurova Elektrik A.Ş. olmak üzere özel imtiyazlı elektrik

Nedim Tarhan, demokratik halk kooperatifleri modelini savunuyor: KÖYLÜNÜN ÖRGÜTLENMESİ GEREK

1982 Anayasası ile kooperatiflerdeki demokratik yönetim anlayışına gölge düşüren engelleyici hükümler getirildi, kooperatifler siyasal partilerle ilişkili kurmasın denildi.

İki Eylül 1980 öncesi CHP milletvekiliydi. Eylemlerini, Meclis'te parmak kaldır-

makla sınırlamamıştı. Türkiye köylü hareketini ilerici bir yönde toplama mücadeleşini Köy-Koop'da sürdürürken barış mücadeleşinin de içinde bulunuyordu. Hem Köy-Koop yönetim kurulu başkanı olarak hem de Barış Derneği yönetici olarak yargılandı. Köy-Koop davasından onu mahküm edemedilerse de Köy-Koop'u kaptılar. Barış Derneği davasından olan mahkumiyeti ise henüz kesinleşmedi. Nedim Tarhan'la Paris'te konuşuyor:

► Sayın Nedim Tarhan, kamuoyu bir süredir görüşlerinizi izleyemiyor. Nelerdesiniz, neler yapıyorsunuz?

Bir süredir Paris'teyim. Paris'te geçen zamanımı tarımsal kooperatifçilik alanında çalışmalar yaparak değerlendirdiyorum. Bu alan-

da bir doktora çalışmasına başladım. Tezimi "Akdeniz ülkelerinde tarım sektörünün gelişimi için kooperatiflerarası işbirliğinin önemi" konusunda yapıyorum ve bu vesileyle özellikle Akdeniz ülkelerinde bulunan tarım kooperatifleriyle yoğun ilişki kurma olağanlığını buldum. Öte yandan, Balkan ülkeleriyle ilgili bir araştırma merkezinde iye olarak çalışmaktayım. Bu merkezde Balkan ülkeleri üzerine sosyo-

ekonomik incelemeler yapıyorum.

► Türkiye'de köylünün durumunu nasıl görürsünüz? Tarım kesiminde, büyük ve orta-büyük köylülüğün örgütü Ziraat Odaları'ndan başkasının sesi çıkmıyor. Küçük ve orta köylü sahipsiz mi kaldı?

Ülkemizde tarımsal yapıya bakacak olursak, topraksız ve az topraklı köylülerin tarım nüfusu içinde önemli bir pava sahip olduğu görüldür. Ve bu insanlar gerek toprak kullanımını, gerekse üretim aşamasında haklarını yeterince alamıyor, emeklerini değerlendiremiyorlar. 1980 yılından bu yana, ülkemizdeki siyasal yapılanmaya paralel olarak, işçi kesiminde, kamu çalışanları kesiminde olduğu gibi köylü kesiminde de örgütlenme, özellikle

küçük üreticilerin kooperatiflerde örgütlenmesi, büyük ölçüde engellenmiş durumda. Biliindiği gibi, 1980'den önce küçük üreticilerin örgütlenmiş olduğu ya da küçük üreticileri örgütlemeyi hedefleyen Köy-Koop, ülkemizdeki belirli çıkar çevrelerinin ve bir takım siyasal çevrelerin huzurunu kaçırmıştı. Köy-Koop politika yapıyor diye sürekli eleştiriliyordu. Eleştiren kuruluşlardan birisi de Ziraat Oda-

si'ydi. Ama 12 Eylül'den sonra izlenen politikalardan kendileri de zarar görmeye başlayınca onlar da iktidara karşı çıkıyorlar.

Kooperatiflerse etkisiz kaldı. Kooperatifler bilinci bir şekilde etkisiz bırakıldı. 12 Eylül öncesinde demokratik halk kooperatifleri olarak adlandırdığımız 8000'e yakın kooperatif vardı. Bu sayı 1986'da 5400'e düşürüldü. Bunların birçoğunun da, ekonomik olanakların sağlanması, teknik destekin verilmemesi, bir takım bürokratik engellerin çıkarılması ve yöresel baskıların ağır basması nedeniyle faaliyetlerini yeterince yürütemediklerini sanıyorum. Nitekim krediler büyük ölçüde azaltılmış durumda. Kooperatifler yatırımları üretimde geciremiyor ya da düşük kapasiteyle çahıyorlar. Oysa, özellikle gelir dağılımında ve toprak dağılımındaki adaletsizliğin giderek coğaldığı, topraksız köylü ailelerin sayısının giderek arttığı ülkemizde, küçük üreticilerin örgütlenmesi bir soruntuk haline geldi. Öyle sanıyorum ki, bu aşamada öncelikle mevcut kooperatiflerin ciddi bir şekilde reorganizasyonu, yeniden toparlanması, yeniden güçlendirilmesi, mevcut sorunları ve olanakları ortaya koyması gerekmekte. Bunun dışında yeni bir örgütlenme -bölgesel ve merkezi düzeyde- çalışması içinde bulunması kaçınılmaz.

► 12 Eylül öncesinde Köy-Koop'un başkanlığını, Köy-Koop'a o dönemde çok çeşitli sorunlarla kurşu karşıydınız. Sonra Köy-Koop kaptıldı. Aradan geçen 7 yıl içinde Köy-Koop hareketini düşünme olağanlığı bulduk mu? Eksiklikleri, yanlışlıklarını saptayıp gelecekte neler yapılması gerektiğini düşünündünüz mü?

Elbette... Köy-Koop çalışmalarını özellikle buradaki çalışmalarını sırasında düşündüm.

İki açıdan düşündüm: Köy-Koop konusunda iki aşamalı bir düşünmeye yöneldim. Birisi geriye, ikincisi ileriye yönelik bir düşünme tarzı. Geriye yönelik düşünürken geçmişe bakmaya özen gösterdim. Ülkemizdeki kooperatifçilik hareketinin gelişimi, karşılaştığı sorunlar, neler yaptı, neler yapmadık, niçin yapmadık, bizim yaptığımız hatalar neler olduğunu; bunları olabildiğince gözlemeye çalıştım. Tabii bunları saptarken değişik ülkelerdeki kooperatif hareketlerinin geçmişte neler yaptıklarını, nelerle karşılaşlıklarını, onların geçirdikleri aşamaları mümkün kadar irdelemeye özen gösterdim. Bu arada gördüm ki, bizlerin de bir takım eksikliklerimiz yanılışlarımız oldu, ileriye yönelik düşünürken bu eksik ve yanlışlara da dikkat ederek düşünme ihtiyacı hissettim. İlk kez gördüm ki, biz uluslararası planda çok yoğun ve sağlıklı ilişkiler kurduğumuzu zannederken, böyle bir ilişkinin çok eksik olduğunu hissettim. Yani özellikle Batı Avrupa ülkelerinde kooperatiflerin dış ilişkileri çok önem taşır; gerek teknik, gerekse ekonomik düzeyde bu ilişkiler çok sağlam temellere oturmuş. Eğitim sorununa ciddi ve kalıcı çözümler getirmişler. Örgütlenme sorununa bu şekilde yaklaşmışlar. Ve artık çağdaş ülkelerde kooperatif hareketleri mevcut ekonomik işleyişin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş. Ülkelerin özelliklerine göre kooperatifler bazı ülkelerde tarım sektöründe % 30-35 oranında bir pava sahip, bir başka ülkede % 50 veya daha fazla pava sahip...

Benim kanıma göre ülkemizde bizim bugüne kadar savunduğumuz demokratik halk kooperatifliği modeli, bizim ülke koşullarına uygun sağaklı ve soruna çözüm getirecek bir model. Ama bir takım eksiklikler var. Bunu da dikkate almak gerekiyor. Örgütün demokratik yapısını korumak ve geliştirmek, ciddi bir sorun olarak ortada duruyor.

► **Özal Hükümeti, "liberal" ekonomik programı çerçevesinde kamu iktisadi teşekkürlerini özelleştirme kararı alırken, zaten büyük ölçüde iktidara bağımlı olan tarım satış ve tarm kredi kooperatiflerini kamulaştırmayı gündeme getirdi bir ara. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?**

Esasen yalnız kooperatif örgütleri açısından değil, liberal örgütlenme açısından Özal'ın çelişkisi, Özal hükümetinin çelişkisi ortaya çıkıyor. Bir taraftan, ülkede liberalizme yönelik çalışmalar yapacağız deniliyor, liberal ekonomik kararlar alacağız deniliyor; öte yandan sosyal ve siyasal alanda liberalizmi kendi anlayışlarına göre yorumluyor, kendilerine göre biçimlendiriyorlar. Gerçekten kooperatif hareket ve kooperatif yönelik olarak izlenen politika, ilginç bir örnek olarak ortadadır. Biliyorsunuz, uluslararası planla kabul edilen temel kooperatifçilik prensiplerinden biri, demokratik yönetim prensibidir ve bu prensip, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Kooperatifler Birliği gibi gerek hükümetlerarası gerçekte hükümetler dışı kuruluşlar tarafından benimsenir ve savunulur. Özellikle bu ilke, ülkedeki demokratik yönetimin gelişimine de katkıda bulunacak biçimde yorumlandığı için, kooperatif yönetimi açısından kaçınılmaz bir biçimde öngörülür.

Ancak görüyoruz ki, 1982 Anayasasıyla kooperatiflerdeki demokratik yönetim anlayışına gölge düşüren engelleyici hükümler getiriliyor, bu alanda yasal düzenlemeler yapılmıyor. Çünkü bir yandan kooperatifler siyaset partilerle ilişkili kurulmasının deniliyor, öte yandan bir bakımyoruz, bir Tarım Satış Kooperatifleri Genel Kurulu yapılıyor; bir partinin mensupları ağır hıla kurula katılıyor; seçimler yapılmıyor ve seçim yapıldıktan sonra Tariş'te, Çukoburk'te, Fiskoburk'te seçimi A Partisi, B Partisi kazandı deniliyor. Demek ki Anayasa'daki hüküm belli çevrelerin işine geldiği zaman ona göre yorumlanıyor, işlerine gelmediği zaman ise olumsuz yönde yorumlanıyor.

İkincisi, sizin de belirttiğiniz gibi demokratik yönetim ilkesinin ışığı altında ve ülkemizdeki uygulanmamakta olan ekonomik sistemin de bir eşitliği olarak kooperatiflerde liberalleşmeye, serbestleşmeye yer vermek gerektirken, kooperatif olamalarını kullanmak, kooperatif baskı altında tutmak, kooperatif yönetimine istediği insanları atayabilmek ve kooperatifleri demokratiklik ilkesinden, kooperatif üyelerinin yönetimde söz sahibi olmalarından yoksun bırakmak için düzenlemeler yapmaktadır. Bu da ülkemizdeki demokratik yapılanmanın ne kadar sağlıksız olduğunu ortaya koyan somut bir örnek olarak ortada.

► **Güney Anadolu Projesi (GAP) uygulama çalışmaları sürüyor. Proje tamamlandığında, toprak mülkiyetinin ve üretimin yeniden örgütlenmesi ciddi sorunlar yaratacak gibi görünüyor. "Tarımsal üretim kooperatif-**

ciliği", bu bölgede küçük köylünün örgütlenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi ve adaletli dağıtımları, tarımsal üretimin planlı bir biçimde artırılması için bir araç olarak kullanılabilir mi?

Bu kaçınılmaz bir çözümü bence. Yani esasen ülkemizde daha çok GAP oyunun ülke ekonomisine ne ölçüde yarar sağlayacağı tartışıyor genellikle. Fakat bu yatırımın kimce ne ölçüde yarar sağlayacağı veya sağlaması gerektiği olayı fazla tartışılmıyor. Bizce, ulusal kaynaklara dayalı belli bir yatırım yapılıyorsa, bu yatırımın elde edilecek gelirler de adil bir şekilde dağıtılmalıdır. En iyi şekilde kullanılmalıdır. Belirli çevrelerin, özellikle büyük sanayi kuruluşlarının, bu bölgede tarım işletmeleri kurmaya, yabancı şirketlerin yatırım yapmaya yöneldiklerini duyuyoruz. Bizce bunlar, ülkemizdeki gelir dağılımı adaletsizliğini, özellikle tarımla uğraşan köylülerin sorunlarını daha da artırıcı bir girişimdir. Benim kanıma göre bu yörede, yani GAP çalışmaları çerçevesinde, dengeli bir gelişim eğer o yönde hedefleniyor ise (ki hedeflenmelidir), o zaman tarım modernizasyonu, çağdaş modern teknolojik araçların kullanımı, çiftçilerin gerçek bir şekilde demokratik halk kooperatiflerinde veya üretim çiftliklerinde örgütlenmesi zorunludur.

► **Ama Özal Hükümeti'nin böyle bir hedef yok gibi görünüyor...**

Yok elbette. Esasen böyle bir hedef beklenmez bugünkü yönetimden. Köylüden yana, dengeli kalkınmadan yana, emekten yana olan bir yönetim bunu hedeflemesi gerekir.

► **Su anda yapılabilecek bir şey yok mu?**

Şu anda yapılacak şey, kitlelerle ilişki kurmak, kitlelere ilerde karşılaşacakları soruları anlatmak, bu projenin kendilerine sağlayacağı yararları anlatmak ve buna paralel olarak da köylülerin demokratik bir çerçevede örgütlemek gerekmektedir. Daha sonra, köylülerin kendi sorunlarına, haklarına sahip çalışmalarını sağlamak ve o yönde çaba harcamak yapılacak şeyler arasında sayılabilir.

► **Örgütlenme, demokrasi kavramları sık sık kullandığınız kavramlar oldu. Ayrıca, 1982 Anayasası'nın demokratik halk kooperatifini engelleyici hükümler taşıdığını söylediniz. 1982 Anayasası'nda düzeltmeler mi yapılmalı, yeni bir anayasa mı yapılmalı?**

Once sunu söyleyeyim, 1982 Anayasası'nın demokratik hükümler içeriği içermemiği veya ülkemizde sağlıksız bir demokrasinin oluşumuna olanak tanımıştır. ülkemizin bugün içinde bulunduğu durum açıkça ortaya koyuyor. Eğer uluslararası platformda ülkemdeki demokratik yapı tartışıyor, ülke içerisinde kitlelerin demokratik haklarını kullanmadığı, geniş boyutlarında ifade ediliyor ve bir gerçek olarak ortada duruyorsa, bu anayasanın demokratik yapılanması açısından olanakları genişletme yerine olanakları büyük ölçüde daralttığı açıklık. Bu durum karşısında mevcut Anayasa'nın hükümlerini savunmak mümkün değildir. Bence yepyeni, sağlıklı, ülkemiz koşullarına uygun, demokratik tartışma sonucu olusabilecek bir anayasanın oluşturulması kaçınılmaz, ivedi bir görev. Bu zeminde, yeni yepyeni bir anayasa oluşturmak amacıyla, yani liberal sağdan başlayarak, demokratik düzenden yana olan, demokratum diyen herkes, her kurum, çaba harcamak ve olaya sıcak bakmak zorundadır.

Dünyanın En Gelişmiş En Ekonomik Faksimile Makinası

Burunuzda telefonla
dünyanın her yerine
9 saniyede evrak/resim
gönderebilir ve
tekrar geri alabilirsiniz.

OKIFAX

OF-10 • OF-23 • OF-27

BİLGİTAŞ A.Ş.

İSTANBUL

Barbaros Bulvarı 133/B Balmumu - İstanbul
Tel: 172 95 12 - 172 80 82 - 172 79 62 - 167 05 69
Telex: 28 321 omr tr Fax: 172 84 66

ANKARA

Selanik Caddesi 52 Kızılay - Ankara
Tel: 18 99 15 - 18 09 75 - 17 56 60
Telex: 46 021 ocel tr

ANKARA-KÖPİFAKS

Küçüksehir Caddesi 39/A Ankara 861 Sokak 72/101 Jüt Han Konak - İzmir
Tel: 117 02 96 - 117 02 97 Tel: 13 23 24 - 25 17 01 Fax: 13 23 24
Fax: 125 90 43 - 117 46 75

ADANA

Kızılay Caddesi 13/B Adana
Tel: 22 533 - 45 843 Fax: 13 162

ANTALYA

Ali Çetinkaya Bulvarı 1/25 Antalya Osmangazi Caddesi 113/A Bursa
Tel: 16 341 Fax: 16 341 Tel: 14 09 27 Fax: 14 09 27

BİLGİTAŞ VE KÖPİFAKS ŞİRKETLERİ
ÖNSEL A.Ş. GRUBUNA DAHİDİR.

Hisse senedinde emekleme çağının aşındı ama...

BORSA KOŞUYA HAZIR DEĞİL

Hisse senedi piyasası "sıg" bir piyasa. İki-üç milyarlık hisse senedi sürülmüşe, deneyimsiz oyuncuların davranışları da eklenince ani fiyat hareketleri görülebiliyor.

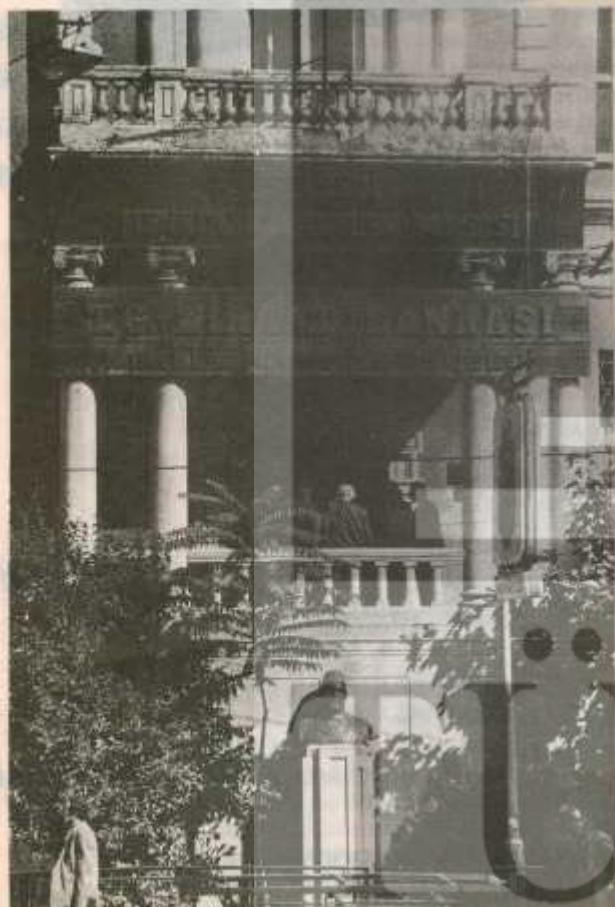
KARİO
15-10-25-30-01-30

S

essiz-sedasız, 1986 yılı başından bu yılın ortalarına dek faaliyetini sürdürmen İstanbul

Menkul Kıymetler Borsası, yaz siccığında birdenbire dikkatleri üzerine çekti. Borsa'nın ilk çalışma yılında gerçekleştirilen iş hacmi içinde yüzde 1 bile pay alamayan hisse senetlerine yönelen anormal ilgi, özellikle temmuz ve Ağustos aylarında çarpıcı fiyat tırmanışlarına yol açtı. Bazı hisselerin fiyatları bir-iiki hafta içinde üç-dört katlık artışlar gösterdi.

▼IMKB. Yeni gelişen Borsa'nın bir anda koşuya katılması beklemek doğru olmaz.

ken haziran ayı başlarında 400 puan dolayında olan (1986 Ocak: 100 bazlı) IMKB fiyat endeksi de ağustosun son haftasına girilirken 1300 puanı aştı. Bu ortamın yaratığı "ne alırsan kazanırsın, bir koy üç-dört al!" havası içinde Borsa'da gerçekleştirilen hisse senedi alışıverişinin hacmi, ağustos ayında 24 milyar liraya kadar yükseldi. Oysa 1986 yılının bütündünde bu rakam 8.7 milyar lirayı ancak bulmuş, bu yılın ilk beş ayında da 10 milyar lirayı ancak geçmişti.

Ağustos ayının son haftasına girilirken ban- örel kuruluşlardaki kamu hisselerinin gizlice piyasaya sunulmakta olduğunun açıklanması ve hisse senetlerindeki fiyat turmanışının ar- dından bir çöküşü getirebileceği yolundaki be- yanların artması, Borsa'daki havayı birden- bire değiştirdi. Fiyatların sürekli yükseleceği beklentisiyle buldukları hisseye yatırım yapan deneyimsiz yatırımcılardan başlayan düşüş korkusu anormal derecede yükselen fiyatları aşağı çekmeye başladı. Pek çok hissenin fi- yağı gerilerken eylül ayında 1000 puana do- gru gerileyen IMKB endeksi ekim ortalarında 900 puana doğru gerilemeye devam etti. Ban- kaların yeni bir faiz yarısına girişmeleri de bu süreçte katkıda bulundu.

1987 yılının ikinci yarısında hisse senedi fi- yatlarının anormal bir tırmanışa geçmesine yol açan etkenler nelerdi? Bu olayın çapı ve ekonominin bütünü içindeki ağırlığı neydi? Bu olaydan hangi dersler çıkartılabilir ve bu alanda geleceğe dönük olarak ne gibi geliş- meler beklenebilirdi?

Hisse senedi fiyatlarının 1987 yılı başından itibaren giderek hızlanarak yükselmesinde en

belirleyici etken, enflasyonun yeniden yükselişle geçtiği bir ortamda mevduat faizlerinin aşağı çekilmek istenmesiydi. Hükümetin faizleri kademeli olarak aşağı çekme planı tam bir fiyaskoyla sonuçlanırken hisse senedi, ar- ayaş içindeki tasarruf sahibine çekici bir seçenek olarak görünmeye başlıyordu. Basında yer alan hisse fiyatlarının hızlı artışa geçtiği yolundaki haberler ve televizyondaki bazı programlar da hisse senedine yönelik talebin artmasına neden oldu. Talebi arturan bir di- ger etken ise menkul kıymet yatırımı fırına kurma hazırlığındaki bazı bankaların toplu alımlara yönelikleri idi. Talepteki bir ani artış karşılık hisse senedi arzında hızlı bir artış beklemek ise olağansızdı.

Temeldeki arz-talep dengesizliğine, piyasa-nın oldukça "sıg" olmasından yararlanarak fiyatları manipüle etmeye çalışanların çaba-ları da eklenince fiyatlarında ani bir tırmanışın ilk belirtileri görüldü. Bu ise kendini besleyen bir süreci baslattı. Fiyatların hızla yükselediğini gören piyasanın yeni yatırımcılar her buldukları hisseyi kapma yarısına girince, fiyatlarında anormal yükselişler kaçınılmaz oldu.

Bu furya içinde ağustos ayında Borsa'da gerçekleştirilen 24 milyar liralık hisse senedi alışıverisi IMKB için büyük bir rekordtu. Borsa dışında yapılan alışıverişin de yaklaşık 10 milyar lira dolayında olabileceği tahmin ediliyor- du. Bu rakamlar hisse senedi için belki bü- yük rakamlardı ama aynı ağustos ayında ban- kalarla olan tasarruf mevduatının 120 milyar lira dolayında olduğu anumsandığında bu ra- kamin önemi daha iyi anlaşılabilirdi. Ta-

IMKB'de Hisse Senedi İşlemleri

	İşlem gören hisse sayısı (1000 adet)	İşlem hacmi (milyon TL)
1986/12 ay	3,273	8,703
1987 ocak	312	1,015
1987 Şubat	555	3,096
1987 mart	228	1,173
1987 nisan	440	1,900
1987 Mayıs	959	3,895
1987 Haziran	1,282	7,059
1987 Temmuz	1,482	15,324
1987 Ağustos	2,048	24,177
1987 Eylül	1,451	12,948

Kaynak: IMKB

SİLAHLI KUVVETLER KİMI KURTARIR?

Demirel darbeler sonucu bir kenara itilmeyi önlemek istiyorsa her şeyden önce silahlı kuvvetlerin "devleti kurtarma misyonu"nu reddetmek zorundadır.

üleyman Demirel Cumhuriyet Dergi'nin 26 Temmuz 1987 tarihli sayısında kendisiyle yapılan röportajda: "Türkiye'de "güvenliği sağlayacak olan kuvvetler, silahlı kuvvetler ve polisidir. (...) Devlete silahlı kuvvetler dışında başka bir güç el koymaya kalkarsa, o zaman silahlı kuvvetlerimize 'bunu önde' deriniz" demış.

Demirel'in "nevi şahsına mahsus" ilginç deyişleri olduğu kimsenin meşhulu değil. Zaten röportajın yer aldığı sayfalardan birisinde gömme olarak verilen "Demirel'den Seçme Sözler"le, Demirel'in bu özelliğini okuyucuya hatırlatılıyor. Ayrıca röportajı yapan muhabir, bir sorusuna "Sizin sözleriniz arasında özdeyiş olabilecek olanlar var" diye bavlıyor ve bazı örnekler veriyor. Ne ki bunların en çarpıcısı daşı, **anlam derinliği ve vécizlik** söz konusu olduğunda yukarıdaki alıntıda verilenle anlaşamaz, onunla kıyaslanamaz. Bu sözler, devlet mekanızmasının en can alıcı unsurlarından birini oluşturan silahlı kuvvetlere ilişkin Marksist değerlendirmenin, burjuva bir devlet adamı açısından, benim bilmediğim kadariyla en veciz ifadesi ve aynı zamanda teyidi.

Genel bir kaniya göre "silahlı kuvvetlerin işleyi yurt savunmasıdır. Yurdu yabancı ülkelerin saldırılardan korumaktır". Gerçek-

ten silahlı kuvvetlerin böyle bir işlevi vardır. Ne ki onun tek işlevi bu değildir. Silahlı kuvvetlerin bir önemli işlevi daha vardır. İşte Demirel'in yukarıda ki sözleri silahlı kuvvetlerin bu ikinci işlevini dile getiriyor.

Demirel 12 Eylül 1980 rejî-

mine karşı aldığı tavırla, daha sonra da devamlı yaşadığı "demokrasi" retorikindeki bazı motiflerle kamuoyunda "asker karşıtı" bir izlenim yarattı. Söz konusu röportajda da yine aynı temayı işliyor ve silahlı kuvvetlerin yetki ve görevlerinin sınırlarını çiziyor. Bunu yaparken de yine askeriye siyaset dışi tutan, askerlerin müdahalesine karşı çıkan tutumunu sürdürüyor. Ama bir noktaya kadar. O noktadan sonra, oraya kadar askerin müdahalesına karşı çıkan Demirel, bu sefer kendi eliyle silahlı kuvvetleri devreye sokuyor. Gerekçesi de "devlete silahlı kuvvetler dışında bir gücün el koymaya kalkışması."

Demirel'in neyi kastettiği, seçimle iş başına gelmiş Allende hükümetinin, Şili silahlı kuvvetleri tarafından devrilmesi olayını natal değerlendirdiğinden belli. Olayla ilgili olarak aynen söyle diyor: "Pinochet hadisesinde benim söylediğim şudur. 'Tasını tarâğım topladı gitti'. (Allende'yi kastediyor. S.K.) O günün şartları içinde söylemiştir. Bugün olsa söyle miyim, söylemez miyim ayrı mesele". (Demirel'e baskın, Yeni Gündem, 18-24 Ocak 1987 s.18)

Görüyorsunuz, Demirel akıl almaz bir "soğuk kanlılıkla" Şili silahlı kuvvetlerinin gadarca katlettiği, seçimle iş başına gelmiş devlet başkanı için yıllar önce söylediğlerini bu gün de hemen aynııyla tekrar ediyor. Demirel'e göre, Şili Halk Birliği'nin, Allende'nin başkanlığında Şili'de hükümet olması açıkça "devlete silahlı kuvvetler dışında bir gücün el koyması" demek ve bir süre sonra Şili silahlı kuvvetleri de bunu, yine Demirel'in sözleriyle "önlemiş" oluyor. Demirel'in Allende hakkındaki sözlerinden sonra, konunun başka bir yorumu olamaz.

Kimse alınmasın ama Demirel'in "asker siyasete karışmasın" tutumu aynen böyle. Yani bugün askerin müdahalesini devamlı kınayan Demirel, emekçilerin iktidarı söz konusu olduğunda gözlerini kırmaksızın silahlı kuvvetleri emekçi hareketini bastırmaya sevk ediyor. Kısacası Demirel'in askerlere karşı tutumu **simfsal**. İktidar mücadeleşi egemen sınıflar içinde sürdürdüğü müddetçe Demirel, "askerler uzak dursun" istiyor. Ama ne zaman ki emekçi karakterli hareketlerin iktidara yönelik mücadeleşi güç kazanıyor, Demirel hemen silahlı kuvvetleri müdahale etmeye çağrıyor.

Düşünülebilir ki, Demirel silahlı kuvvetleri "güvenlik gücü" olarak gördüğü için askeriye, "devlete el koymaya kalkanları" bastırmakla görevlendiriyor; "bunu önde" demekle de **bunu** kastediyor, yoksa müdahale-

ye davet etmiyor.

Doğu. Zaten sınıf çıkarlarının savunulması açısından da böylesi normal. Ne ki askeriye müdahale etti miydi normal olan değil de genellikle "anormal" olan gerçekleşiyor. Böylesi, hem de iki kez bizzat Demirel'in başından geçti. Ve her ikisinde de sol hareketler bastırılırken Demirel'in kendisi de saf dışı edildi. Bunun da anlaşılmazı zor değil. Silahlı kuvvetlere "devleti kurtarma" misyonu verildi miydi, zaten bu eğilimleri güçlü olan askerler doğrudan kendilerinin müdahalesini tercih ediyorlar. Nitelik hem 12 Mart'ta, hem de 12 Eylül'de olan da buydu. Üstelik her ikisinde de askeri yönetimi Demirel'in kitle özünde farketmeyen politikalar sürdürdürlər; hatta anayasa konusunda Demirel'in isteyip de beceremediklerini gerçekleştirdiler. Ama her ikisinde de olan Demirel'in başkanlığına oldu. İşte Demirel bu tehlikeyi önlemek için, silahlı kuvvetlerin, devleti kendi direktifi altında "kurtarması" istiyor. Ama nafile, Askeriye "devleti kurtarmak" diye bir misyon verildiği sürece hem Türkiye, hem de dünya pratığının defalarca gösterdiği gibi, askerler "bağımsız" davranışını yeğleyeceklər. Sayet Demirel darbeler sonucu bir kenara itilmeyi önlemek istiyorsa her şeyden önce silahlı kuvvetlerin "devleti kurtarma misyonu"nu reddetmek zorundadır.

Ne ki asla olmayacağı olan da budur. Çünkü askeriyenin "devleti kurtarma misyonu" ile Demirel'in üstlendiği, egemen sınıf çıkarlarının korunması politikası arasında bire bir bağlılı var. İşte bu yüzden iki defa askerlerin gadrine uğramasına rağmen Demirel'in sınıf güdüsü ağır basıyor. Ve sonuçta silahlı kuvvetlerin "devleti kurtarma misyonu" bizzat Demirel'in ağızından bir kez daha "muhkem kaziyc" haline getirilmiş oluyor.

Bütün bunlarda şaşılacak bir yan yok. Başta da degindigim gibi Demirel, bilimsel teorinin devlete ve silahlı kuvvetlere ilişkin görüşlerini veciz bir şekilde doğruluyor. Böyle yaparken de hem kendisinden hâlâ daha bir şeyler umanlara, ama en çok da orduya olmayacak misyonlar içenlere, onun, Demirel'in sözleriyle altı çizilen toplumsal işlevini görmezden gelenlere, bu gibi somut toplumsal gerçekleri, belki de "taktik" hesaplarla görmezden gelerek, bu temel üzerinde politika ve program üretentere hiç de yabana almayacak bir ders veriyor. ■

▼ Demirel, Askerlere karşı tutumu daima sınıf, iktidar mücadelede egemen sınıflar içinde sürdürdüğü müddetçe "askerler uzak dursun" diyor.

İŞÇİ SORUNLARI

- 14 EYLÜL** TEZ Koop-İş Sendikası, devam eden Migros greviyle ilgili 'Grevin genel bir değerlendirilmesi' konulu bir toplantı düzenledi. Şevket Yılmaz rahatsızlığı nedeniyle toplantıya katılmadı.
- 20 EYLÜL** Deri-İş Sendikası'nın Kazlıçeşme'deki 124 işyerinde sürdürdüğü grevin 90. gününde düzenlenen 'Lockout Protesto' mitingine 5 bin işçi katıldı.
- 22 EYLÜL** Demiryol-İş'te imzalanan toplusozleşmeyi protesto ettileri için Demiryol-İş Haydarpaşa Şube Başkanı Mehmet Kalç, yönetim kurulu üyesi Mehmet Battı, işten çıkarılan işyeri baştemsilcisi Yusuf Ovacık ve Tatvan'a sürülen Bekir Pekdurak açlık grevine başladılar.
- 7 EKİM** Türk-İş'e bağlı LİKAT-İş Sendikası 5 bin işçinin çalıştığı Haydarpaşa, Mersin, İskenderun, Samsun, Demre, Bandırma limanlarında grev kararı aldı.
- 14 EKİM** 2. Boğaz köprüsü çevre yolu yapımında çalışan yaklaşık 3 bin işçinin direnişi, büyük bir coğulluğun işten ayrılmışlarıyla sonuçlandı.

INSAN HAKLARI-BASKILAR

- 21 EYLÜL** Bir süre önce gözaltına alınan "Güneş Çağı" dergisinin sahibi Kubilay Akpinar, bir basın açıklamasıyla, gençlik dergilerine yapılan baskıyı kimdi. Akpinar gözaltında kaldığı 20 gün boyunca kendisine ve ailesine değişik işkence metodları uygulandığını bildirdi.
- 22 EYLÜL** Yargıtay, Nâzım Hikmet'in 'Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim' adlı kitabı hakkındaki el koyma kararını kaldırdı.
- 23 EYLÜL** Çanakkale Devlet Hastanesi'nde tedavi gören üç siyasi tutuklu, tedavileri bitmeden taburcu edilmek istenince, protesto ederek cezaevlerindeki insanlık dışı tutumları ve baskılıları iletmek için savcı istediler.
- 26 EYLÜL** İnsan Hakları Derneği'ne başlatılan genel af ve ölüm cezalarının kaldırılması içerikli çağrı metni imzaya açıldı.
- 28 EYLÜL** TAYAD yaptığı yazılı açıklamada İstanbul 1. Şube'de 9 gündür tutuklu bulunan Zeki Güven adlı kişinin çeşitli işkence ve baskılara maruz kaldığını bildirdi.
- 29 EYLÜL** TAYAD ocaevi koşullarının düzeltmesi amacıyla 'Özgürük Kampanyası' başlatıyor.
- 2 EKİM** Aydın Ağır Ceza Mahkemesi işkence gördüğü için dava açan Osman Yılmaz ve ailesinin, 104 gün haksız yere gözaltında kaldıkları ve acı çekiklerini kabul ederek bu süre için kia başına 125'er bin lira "Manevi Tazminata" hükmetsi.
- DISK Genel Başkanı Abdullah Başturk'ün İstanbul DGM Savcılığı'na ifadesi alındı.
- Cumhuriyet Gazetesi mühabiri Fahrettin Kerim Avcı polisercce dövdü.
- Tümüslü bazı yazar ve yazardaların

tutuklanmalarını protesto eden Zaman Gazetesi yazarı Mehmet Dogan tutuklandı.

İnsan Hakları Derneği'nin "Genel Af ve Ölüm Cezalarının Kaldırılması" kampanyasının ilk paneli Adana'da yapıldı. Panelde 7 yıldır suren olağanüstü dönemde 250 bin kişisinin gözaltına alındığı bildirildi.

Gültepe'de arkadaşlarını konuk gelen 5 kişi gözaltı suçlamasıyla gözaltına alındılar.

Kadın Çevresi ve Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği "Kadına Dayağı Protesto" senliği yapıldı.

EKONOMİ

- 2 EKİM** Referandum ve erken genel seçim dolayısıyla köylüye subvansiyonlar 1,5 trilyon liraya ulaştı.
- F. Alman çelik endüstrisindeki kriz nedeniyle 1989 yılı sonuna kadar 34 bin 900 işçinin işten çıkarılacağı açıklandı.
- Erken seçim nedeniyle geçiktirilen zamların bütçeye getireceği yük 1 trilyon lirayı aşıyor.
- Son 17 yıllık dönemde ortalık veriler, tarım destekleme alım fonlarının 131 kat enflasyon ise 142 kat artış kaydettiğini ortaya koydu.
3. Dünya ülkelerinin dış borçları 1,2 trilyon dolara ulaştı.
- Piyasadaki kağıt para miktarı 3,1 trilyon liranın üstüne çıktı.

ÖĞRENCİ SORUNLARI

- 5 EKİM** Öğrenci dernekleri temsilcileri, düzenlenenleri basın toplantılarında üniversiteler açılmış gençlerin sorunlarına ve taleplerine ciddi olarak eğilmemişti. Üniversitelerin gülük gülistanlık gösterilmeyen çalışmalarını belirttiler.

DÜNYA ADAN

- 14 EYLÜL** Etiyopya parlamentosu aralarında Eritre ve Tigre'nin de bulunduğu beş bölgeye özerklik verilmesini kararlaştırdı.
- 25 EYLÜL** Sili'de öğrencilerin, askeri yönetimin üniversiteye müdahalesını protesto amacıyla düzenledikleri gösteride polis ateş açtı. Bir öğrenci yaralandı, 50 öğrenci tutuklandı.
- 26 EYLÜL** Yugoslavya dış borçlarının doldurulmasını istedi.
- 27 EYLÜL** Paraguay'da 20 muhalefet liderinin tutuklandığı belirlendi.
- 2 EKİM** Çin Halk Cumhuriyeti'nden bağımsızlık isteyen 2 bin Tibetli'nin polisçe katılımı sonucu 6 kişi öldü.
- İsrail askerleri işgalindan Gazze şehrinde 3 Filistinliyi öldürdü.
- Fiji'de Albay Rabuka Cumhuriyet ilan etti.
- 7 EKİM** Sri Lanka'da Tamii gerillaları 165 kişiyi öldürdü.
- Sili'de düzenlenen 24 saatlik genel grevde askerle grevciler arasında çatışma çıktı. Bir çocuk öldü, 10

kisi yaralandı.

DOĞU-G. DOĞU OLAYLARI

- 22 EYLÜL** Cumhurbaşkanı Evren'in Güneydoğu gezisinin ilk gününde PKK 12 kişiyi öldürdü. Bir PKK'lı sağ olarak yakalandı. (Şırnak Çiftkavak mezarında)
- 23 EYLÜL** İki Irak uçağı Hakkâri'nin Çukurca ilçesine bağlı Nazlı köyünü bombardıladı. 3 kişi öldü 18 kişi yaralandı.
- 26 EYLÜL** Bitlis'in Sarıköy köyünü basan militanlar 2'si korucu 3 kişiyi yaradılar.
- 6 EKİM** Şırnak'ta çıkan çatışmada 1 korucu, iki PKK militanı öldü.
- 11 EKİM** PKK Şırnak başı, 13 ölü 9 yaralı.
- 12 EKİM** 4 PKK militanı öldürülür.

ÇEŞİTLİ

- 28 EYLÜL** 4. Muğla Kültür ve Sanat Şenliği'ne öğretmen ve öğrencilerin katılıması Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Müdürü Fevzi Pişkin tarafından yasaklandı.
- 1 EKİM** TİP Genel Başkanı Behice Boran ile TKP Genel Sekreteri Haydar Kültü imzasıyla yayımlanan bildiride her iki partinin birleşme ve güçbirliği kararı aldığı açıklandı.
- 2 EKİM** Türkiye, birbirleriyle diplomatik ilişkiye kesen İran ile Irak arasında, iki ülkenin nezdindeki diplomatik çatışları koruma görevini kabul etti.
- Anayasa Mahkemesi raportörü onseçim kaldırılmasını anayasaya aykırı buldu.
- 7 EKİM** TİP ve TKP birleşerek TBKP adını aldı.
- 10 EKİM** TİP Genel Başkanı Behice Boran Brüksel'de geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldü.
- 14 EKİM** Türkiye'de 2000 yılına kadar konut sorunun çözümü için 3 milyar metre kare arsaya gereksinim var.

▼ Köprü direnişi. 2. Boğaz köprüsünün çevre yolu şantiyelerinde çalışan işçilerin direnişinde polis zaman-zaman sözlu müdahalede bulundu.

Kitap Kulubüne katılın, "en iyi" kitaplari "en uygun" koşullarda edinin...

SELİM İLERİ
KAFES

Henri Troyat
CEHOV

1. 3 300 TL

2. 2750 TL

3. 3 700 TL

4. 3 000 TL

5. 3 600 TL

6. 2625 TL

7. 5 000 TL

8. 2250 TL

14. 3 360 TL

15. 2300 TL

16. 6500 TL

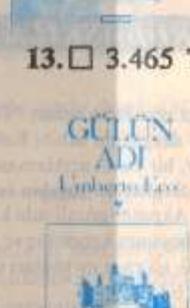
17. 1 785 TL

18. 3 730 TL

19. 2.500 TL

20. 6000 TL

21. 1.680 TL

10.000 TL
tutarında

**Kitap alın, ABC Kitap Kulübüne
üye olun, yararlanın.**

Özel Üye Kimliği.

Yerli/yabancı kitaplari alfabetik dizin içinde sunan bir Genel Katalog.

ABC Kitap Kulübü'nün tüm şube ve temsilciliğlerinden alacağınız yabancı kitaplarda % 15, diğerlerinde % 20 indirim.

Yazar, kitap ve okur dünyasını her yönüyle izleyen kitap dergisi MARTI'yi ücretsiz edinme olağlı.

Fethi NACI, Cevat ÇAPAN, Mehmet H. DOĞAN ve İlhami SOYSAL'dan oluşan Ayın Kitabı Seçici Kurulu'nun belirleyeceği "Ayın Kitabı"na uygulanacak özel indirim.

... Ve armağan kitap çantası

ARMAGAN
ÇANTANIZ

Üye Giriş Formu

ADIM / SOYADIM _____

YAZIŞMA ve KİTAP
GÖNDERME ADRESİM _____

TELEFONUM _____

ABC Kitap Kulübü'ne üye olmak istiyorum. Lütfen üyelik kaydumu yaparak, kitabı listesinden seçtiğim işaretli kitaplari ve armağan çantanı adresime gönderiniz. Ayrıca kitapların bedeli olarak havale ettiğim _____ TL yi adıma faturalayınız.

Bu broşürde anlatılan kulüp çalışma koşullarını ve bir yıl boyunca çıkacak olan Ayın Kitaplarını, özel indirimli fiyatıyla almayı kabul ediyorum. Bir fotoğraf ile, havale makbuz sureti ilişkistedir. Lütfen üyelere ücretsiz verilen genel katalog ve aylık dergileri de, adresime postalayınız.

İmza ve Tarih

Ayrıntılı bilgi ve broşür için:

ABC KİTAP KULÜBÜ P.K. 541 Beyoğlu / İstanbul
Tel: 151 38 00 - 144 25 81 - 145 43 81
Posta Çek No: 274070
Banka Hesap No: Yapı Kredi Bankası
Merkez Şube 555916-6